

Innhold

Forord	2
FNs levekårsindeks: Norge på topp for første gang <i>Helge Brunborg</i>	3
Noreg - verdensmeister i likestilling <i>Stein Terje Vikan</i>	15
Fri flyt av fornavn: Fra Kari og Ola til Sara og Thomas <i>Jan Erik Kristiansen</i>	22
Fruktbarhet: Den globale fruktbarheten på vei ned <i>Trude Lappegård</i>	27
Inngåtte ekteskap: "Halve Norge" har sagt ja <i>Minja Tea Dzamarija</i>	31
Norge i verden: Finnene skiller seg hyppigst <i>Ingvild Hauge Byberg</i>	35
Røykevaner i Europa: Likestilling i nord - og blant de unge <i>Jan Erik Kristiansen</i>	39
Forventet levealder: Norsk dødelighet blant de ti laveste i verden <i>Helge Brunborg og Aslaug Foss</i>	41
Over dobbelt så mange utenlandsstudenter <i>Tor Jørgensen og Arild Rognan</i>	45
<i>Europeisk kinorenessanse</i> <i>Liv Taule</i>	47
Informasjonssamfunnet: Høy andel mobil- og nettbrukere i Norden <i>Mads Hansen-Møllerud</i>	49
Boforhold i Norge og Europa: Eget hus og hage <i>Arne Andersen</i>	52
Flyttinger: Nordmenn på flyttetoppen <i>Lars Østby</i>	55
Store flyttestrømmer - strikse mottakerland <i>Benedicte Lie</i>	58
Byråets bistandsminister <i>Dag Ellingsen</i>	67
Siden sist	72

Dette nummeret av Samfunnsspeilet er i all hovedsak viet artikkelserien Norge i verden. Serien har tidligere vært presentert i SSBmagasinet på våre websider, og kom i stand som en følge av behovet for å sette søkelys på internasjonal sammenlignbar statistikk.

Internasjonalt statistisk samarbeid har som mål å sikre sammenlignbar statistikk på tvers av landegrensene ved utvikling av felles standarder, definisjoner og klassifikasjoner. Økt europeisk integrasjon og globalisering generelt stiller også stadig økende krav til sammenstilling av statistikk på internasjonalt nivå. Gjennom [statistikkloven](#) er SSB pålagt å ha det norske hovedansvaret for internasjonalt statistisk samarbeid.

Fagekspertter og skribenter fra hele Statistisk sentralbyrå har bidratt til serien. Jan Erik Kristiansen, Ragnfrid Longva, Lars Østby og Ingvild Hauge Byberg har hatt ansvaret for planlegging og gjennomføring av artikkelserien på Internett. Serien fortsetter med jevnlige publiseringer på http://www.ssb.no/magasinet/norge_verden/.

Samfunnsspeilet

1/2002 – 16. årgang

Redaksjon: Johan-Kristian Tønder (ansv. red.), Dag Ellingsen (dae@ssb.no) (red.), Jan Erik Kristiansen (red.), Ragnfrid Longva (red.), Mads Ivar Kirkeberg, Trude Lappegård, Berit Otnes, Jorunn Ramm, Dag Roll-Hansen.

Redigering: Liv Hansen, Anne Skarateppen, Audhild Iren Øverby og Åshild Vestaberg.

Design/omslag: Siri E. Boquist.

Illustrasjon omslag: Frimerke designet av Enzo Finger.

Trykk: PDC Tangen. **Priser:** Pr. år kr 330,- (institusjoner), kr 220,- (private). Enkeltnr. kr 65,-.

Internett: <http://www.ssb.no/>

ISSN 0801-7603. ISBN 82-537-5035-8

Artikler i tidsskriftet kan ikke uten videre tas som uttrykk for Statistisk sentralbyrås oppfatning.

Ved bruk av stoff fra tidsskriftet, oppgi kilde: Samfunnsspeilet/Statistisk sentralbyrå.

Norge på topp for første gang

I 2001-utgaven av Human Development Report kom Norge for første gang på topp på den internasjonale levekårsindeksen Human Development Index (HDI). Denne indeksen er basert på forventet levealder, hvor mange som kan lese, hvor stor andel som går på skolen og inntektsnivå. Norge er imidlertid ikke på topp på noen av de enkelte indikatorene som inngår i indeksen, bl.a. ligger vi bak de ledende når det gjelder levealder. Artikkelen ser også på helse og inntektsfordeling. Konklusjonen er at levekårene i Norge er blant de beste i verden, men at det er små forskjeller mellom de land som ligger øverst på indeksen.

Norge er på mange måter et bra land å bo i. På de fleste områder er Norge privilegert i internasjonal sammenheng. Vi har en av de høyeste gjennomsnittsinntektene i verden; vi har god helse og lever lenge; vi har god plass og mye uberørt natur. Likestilling mellom kvinner og menn har kommet langt, og inntektsfordelingen er jevnere enn i nesten alle andre land. Vi har rikelig med energi og en godt utbygd fysisk og sosial infrastruktur. Vi holder solidaritetsfanen høyt - er blant de ledende når det gjelder utviklingshjelp og deltar aktivt i en rekke fredsskapende prosesser rundt omkring i verden. Internasjonalt skårer vi relativt lavt på indikatorer som kriminalitet, selvmord og trafikkulykker.

Dette bildet av Norge som et slags nirvana står imidlertid i skarp kontrast til det bilde vi får gjennom norske media, spesielt løssalgssavisene, som ofte preges av problemer som ran og vold, utilstrekkelige ressurser i offentlige sektor - særlig innen helse, eldreomsorg og utdanning, boligmangel, forurenning, trafikkulykker og narkotika- og alkoholmisbruk. Det er ofte innslag om ensomhet, mobbing og psykiske problemer. Videre mener mange at vi blir mer og mer materialistiske og egoistiske. Heller ikke når det gjelder likestilling er bildet entydig positivt, det gjenstår ennå mye før det er full likestilling mellom kvinner og menn i Norge, f.eks. er det svært få kvinnelige bedriftsledere og professorer. Ofte er det slik at arenaer med stort kvinneinnslag har mindre makt og innflytelse enn mannsdominerte arenaer.

Så er vi kanskje ikke helt det forjettede land likevel? Skyldes fokuseringen på alle problemene bare at vi nordmenn aldri blir helt fornøyde? Eller er det et fordelingsproblem - selv i velstandssamfunnet finnes det individer og grupper som faller utenfor? Vi skal her presentere noen tall for å få et mer objektivt inntrykk av hvor Norge befinner seg i det internasjonale verdilandskapet, der Norge sammenliknes med andre land på en rekke indikatorer.

Hvem skal vi sammenlikne oss med?

Det geografiske perspektivet er viktig for hvor godt Norge synes å gjøre det i forhold til andre land. For det første kan vi anlegge et globalt perspektiv, dvs. at vi ser på de rundt 190 landene i verden. Her rangerer Norge i toppen på de aller fleste velferdsindikatorer, sammen med et dusin andre vestlige land og med stor avstand til resten. Men det er kanskje litt urimelig å

Helge Brunborg

Helge Brunborg er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (helge.brunborg@ssb.no).

sammenlikne oss med det store antall land som ligger langt tilbake på de fleste utviklingsområder.

Det kan derfor være grunn til bare å se på land som ikke er definert som utviklingsland, ofte kalt industriland, og som av FN betegnes som "utviklede land" (*developed countries*). Disse inkluderer imidlertid også tidligere kommunistiske land (som benevnes "land med overgangsøkonomier"), dvs. i Øst-Europa og den tidligere Sovjetunionen, mange med store økonomiske og sosiale problemer. Det er kanskje ikke så relevant å ta disse med i en sammenlikning. Det kan derfor være mer naturlig å holde seg til de 30 OECD-landene, som ved siden av Vest-Europa inkluderer rike industriland utenfor Europa som USA, Canada, Japan, Australia og New Zealand, fire land i Øst-Europa og tre land som har hatt så stor økonomisk vekst at de

Human Development Index: Tall for de femten øverste og tolv nederste land. Utdrag fra Human Development Report 2001¹

MONITORING HUMAN DEVELOPMENT: ENLARGING PEOPLE'S CHOICES . . .

1 Human development index

HDI rank ^a	Life expectancy at birth (years) 1999	Adult literacy rate (% age 15 and above) 1999	Combined primary, secondary and tertiary gross enrolment ratio (%) ^b 1999	GDP per capita (PPP US\$) 1999	Life expectancy index 1999	Education index 1999	GDP index 1999	Human development index (HDI) value 1999	GDP per capita rank minus HDI rank ^c	
High human development										
1	Norway	78.4	.. ^d	97	28,433	0.89	0.98	0.94	0.939	2
2	Australia	78.8	.. ^d	116 ^e	24,574	0.90	0.99	0.92	0.936	10
3	Canada	78.7	.. ^d	97	26,251	0.89	0.98	0.93	0.936	3
4	Sweden	79.6	.. ^d	101 ^e	22,636	0.91	0.99	0.90	0.936	13
5	Belgium	78.2	.. ^d	109 ^e	25,443	0.89	0.99	0.92	0.935	4
6	United States	76.8	.. ^d	95	31,872	0.86	0.98	0.96	0.934	-4
7	Iceland	79.1	.. ^d	89	27,835	0.90	0.96	0.94	0.932	-3
8	Netherlands	78.0	.. ^d	102 ^e	24,215	0.88	0.99	0.92	0.931	5
9	Japan	80.8	.. ^d	82	24,898	0.93	0.93	0.92	0.928	2
10	Finland	77.4	.. ^d	103 ^e	23,096	0.87	0.99	0.91	0.925	5
11	Switzerland	78.8	.. ^d	84	27,171	0.90	0.94	0.94	0.924	-6
12	Luxembourg	77.2	.. ^d	73 ^f	42,769 ^g	0.87	0.90	1.00	0.924	-11
13	France	78.4	.. ^d	94	22,897	0.89	0.97	0.91	0.924	3
14	United Kingdom	77.5	.. ^d	106 ^e	22,093	0.87	0.99	0.90	0.923	5
15	Denmark	76.1	.. ^d	97	25,869	0.85	0.98	0.93	0.921	-7
151	Malawi	40.3	59.2	73	586	0.26	0.64	0.30	0.397	8
152	Rwanda	39.9	65.8	40	885	0.25	0.57	0.36	0.395	-8
153	Mali	51.2	39.8	28	753	0.44	0.36	0.34	0.378	0
154	Central African Republic	44.3	45.4	24	1,166	0.32	0.38	0.41	0.372	-16
155	Chad	45.5	41.0	31	850	0.34	0.38	0.36	0.359	-7
156	Guinea-Bissau	44.5	37.7	37	678	0.33	0.37	0.32	0.339	0
157	Mozambique	39.8	43.2	23	861	0.25	0.36	0.36	0.323	-11
158	Ethiopia	44.1	37.4	27	628	0.32	0.34	0.31	0.321	0
159	Burkina Faso	46.1	23.0	23	965	0.35	0.23	0.38	0.320	-17
160	Burundi	40.6	46.9	19	578	0.26	0.37	0.29	0.309	0
161	Niger	44.8	15.3	16	753	0.33	0.15	0.34	0.274	-7
162	Sierra Leone	38.3	32.0 ^{h,k}	27	448	0.22	0.30	0.25	0.258	0

¹ Nettadressen for 2001-utgaven er <http://www.undp.org/hdr2001/>. Informasjon på norsk kan finnes på <http://www.undp.no>.

ikke lenger regnes som u-land (Tyrkia, Sør-Korea og Mexico). For noen formål kan vi også holde oss utelukkende til Vest-Europa eller Norden.

Som vi skal vise i denne artikkelen skårer Norge høyt på de fleste indikatorer, nesten uansett hvilket geografisk perspektiv vi velger, men det er visse nyanser når vi sammenlikner oss med OECD-land. Levekårsforskjeller som synes ubetydelige i et globalt perspektiv kan bli pinlig store når vi ser på "land det er naturlig å sammenlikne" oss med.

Internasjonale levekårsindikatorer

En rekke internasjonale organisasjoner lager og publiserer indikatorer for levekår. Det vanligste velferds målet, spesielt for økonomisk velstand, er bruttonasjonalprodukt (BNP) per hode. I 1998 hadde Norge det femte høyeste BNP i verden med \$37 000 per innbygger, etter Luxembourg (\$47 000), Sveits (\$45 000), Japan (\$42 000) og Danmark (\$37 000) (i 1995-dollar, UNDP 2000).

BNP har imidlertid en rekke svakheter som velferds mål. En av disse er at det ikke tar hensyn til at valutaen i de forskjellige land har ulik kjøpekraft, men dette blir det tatt høyde for i den såkalte kjøpekraftskorrigerte BNP per innbygger (*purchasing power parity*, PPP). I 1999 var det bare Luxembourg og USA som hadde høyere inntektsnivå enn Norge målt på denne måten (UNDP 2001).¹

Uansett hvilken definisjon av BNP som brukes er det likevel noe snevert som velferds mål, da det bare tar hensyn til nasjonalproduktets størrelse og ikke sier noe om en rekke andre forhold som har betydning for befolkningens velferd, som inntektsfordeling, helse og utdanning. På 1980-tallet utviklet derfor United Nations Development Programme (UNDP), med bidrag fra bl.a. nobelprisvinneren Amartya Sen, en internasjonal levekårsindeks, som ble gitt navnet *Human Development Index* (HDI). Den er ment å være en enkel levekårsindeks som tar hensyn til sosiale og ikke bare økonomiske forhold. Den er ment å være "*a summary measure, not a comprehensive measure*" (Fukuda-Parr 2001), dvs. at den ikke skal omfatte alle levekårsaspekter.

Hovedformålet med indeksen er å overvåke sosial og økonomisk utvikling i fattige land, derav navnet, *human development index*. Dette oversettes som regel til "indeks for menneskelig utvikling", som kan virke misvisende på norsk. En bedre betegnelse er kanskje "FNs levekårsindikator" eller "den internasjonale levekårsindikator".

Human Development Index

Human Development Index beregnes fra indikatorer på tre områder som anses som de mest relevante for levekårene i et samfunn:

1. *Overlevelse*, målt ved forventet levealder ved fødselen.
2. *Utdanning* eller *kunnskap*, målt ved en kombinasjon av leseferdighet for voksne (2/3 vekt) og andel av de enkelte kull som går på skolen eller er under utdanning (1/3 vekt).
3. *Levestandard*, målt ved kjøpekraftskorrigert (PPP) bruttonasjonalprodukt BNP.

For hver av disse tre faktorene blir det konstruert en indikator ut fra hvor et lands faktiske verdi ligger i forhold til fastsatte maksimums- og minimums-

verdier. Det er altså den *relative* posisjonen til et land som teller - i forhold til det som oppfattes som en slags øvre (og nedre) grense for hver faktor. For de faktorer som inngår i utdanningsindeksen er øvre og nedre grense henholdsvis 100 og 0 prosent. For levealder og inntekt er grensene fastsatt litt vilkårlig, men den absolutte størrelsen på dem betyr ikke så mye, ifølge HDR.

For forventet levealder er nedre grense fastsatt til 25 år og øvre grense til 85 år. I 1999 hadde Norge en forventet levealder på 78,4 år (for begge kjønn). Levealdersindeksen for Norge i 1999 blir dermed beregnet som $(78,4 - 25)/(85 - 25) = 0,89$. Dette kan tolkes som at levealderen i Norge i 1999 var 89 prosent av det maksimalt oppnåelige. Høyest verdi på denne indeksen i 1999 hadde Japan, som har verdens høyeste levealder (80,8 år for begge kjønn), med 0,93. Lavest verdi i 1999 hadde Sierra Leone i Afrika med 0,22. Der var levealderen bare 38,3 år.

Utdanningsindeksen er beregnet fra lesekyndighetsandelen (*literacy rate*) for personer 15 år og eldre, og andel av årskullene i skolealder som går på skolen (*enrolment ratio*), med dobbelt så stor vekt på lesekyndigheten som på skoleandelen. Denne indeksen er nok den som er mest tilpasset u-landsforhold. Andelen som ikke kan lese er ikke oppgitt i det hele tatt for de 19 øverste land på HDI. For disse brukes det en verdi på 99 prosent, som for de fleste andre OECD-land og for de land som har verdier over 99 prosent, som i en del tidligere kommunistland. Leseferdigheten er allment utbredt i industriland, selv om den heller ikke hos oss er så universell som vi kanskje trodde for 20-30 år siden, se note 8. Det er mange grupper som ikke kan lese i praksis, slik som enkelte grupper av innvandrere og psykisk funksjonshemmede. Det finnes også personer som har fått mangelfull opplæring i skolen. Det er imidlertid ikke lett å måle leseferdigheten i en befolkning. På den annen side er det kanskje ikke så store forskjeller de rike land imellom, slik at 99 prosent leseferdighet trolig ikke er noe dårlig estimat, men det er altså ikke egnet til å skille mellom land med høyt utdanningsnivå.

Den andre faktoren som inngår i utdanningsindikatoren, *gross enrolment ratio*, er et mål på hvor stor andel som går på skolen på de tre nivåene primær-, sekundær- og tertiærutdanning, som omtrent svarer til barne- og ungdomsskole, videregående skole, og universitet og høyskole. Den beregnes som antall elever/studenter som går på hvert skoletrinn dividert på antall barn/ungdommer i den aldersgruppen som tilsvare utdanningstrinnet. Brutto skolegang kan skjule viktige forskjeller mellom land pga. forskjeller i de aldre som tilvarer en bestemt utdanning og varigheten av skolegangen. Dessuten vil elever som går om igjen bidra til tallene blir for høye. Andelen kan derfor bli større enn 100 prosent, slik den er i en rekke land, bl.a. i Sverige (101 prosent). I slike tilfeller settes andelen til 100 prosent når HDI beregnes. Helst burde *netto* skoleandel vært brukt, med data for ettårsgrupper, men slike data er tilgjengelig i for få land til at nettoandelen kan brukes i HDI (UNDP 2001). I Norge var bruttoandelen 97 prosent i 1999. Nettoandelen i 1995-1997 var 100 prosent for barneskolen (*net primary enrolment*) og 97 prosent for videregående skole (*net secondary enrolment*). (Det er uklart om ungdomsskolen regnes med til *primary* eller *secondary*.)

For å beregne inntektsindeksen er det fastsatt minimums- og maksimumsverdier for verdien av BNP per capita (PPP) på henholdsvis \$100 og \$40 000. Dersom et land har høyere inntekt, brukes \$40 000. Luxemburg

hadde i 1999, som i mange tidligere år, den høyeste inntekten med \$42 769, som altså gir en indeks på 1,0. Ved beregningen brukes det logaritmer til inntektstallene, slik at det ikke er en lineær sammenheng mellom inntekt per hode og inntektsindeksen, dvs. "avtakende grensenytte" i økonomisk terminologi. Dette betyr at en inntektsforskjell på f.eks. 1 000 dollar gjør mindre utslag på indeksen jo høyere inntektsnivået i et land er. HDI beregnes så som et uveid gjennomsnitt av indikatorene for levealder, utdanning og inntekt.²

Det skjer stadig justeringer av metodene for beregning av HDI, samt forbedring av tallgrunnlaget, slik at man ikke bør sammenlikne indeksen fra forskjellige utgaver av Human Development Report (HDR). Av samme grunn bør man heller ikke tillegge verdiene på indeksen for stor verdi. F.eks. varierer Norges rang i 1990 fra 3. til 8., avhengig av hvilken utgave av HDR man ser på. I de siste utgavene er imidlertid indeksen beregnet med samme metode og datagrunnlag for forskjellige år, slik at tallene er sammenliknbare. Tabell 1 viser verdi og rang for de ti land som har høyest rang på indeksen, for hvert femte år i perioden 1975-1999.

Vi vil også peke på at de øvre og nedre grenser som er fastsatt for levealder og inntekt har en viss betydning for et lands rang på HDI. Dersom øvre grense for forventet levealder settes til f.eks. 90 istedenfor 85 år, blir verdiene på HDI litt lavere, men rangen til de ti øverste land endres ikke for 1999, jf. tabell 1. Men dersom den maksimale levealder settes til 100 år, endres rekkefølgen på toppen noe. Da rykker USA opp på andre plass etter Norge, mens Sverige faller fra fjerde til sjetteplass. Japan og Finland bytter også plass. Forskjellene mellom landene på verdien av HDI er imidlertid fortsatt små. (Den tekniske årsaken til disse rangendringene er at levealdersindikatoren synker når øvre grense heves og dermed bidrar de andre indikatorene mer til HDI, som beregnes som gjennomsnittet av indikatorene.)

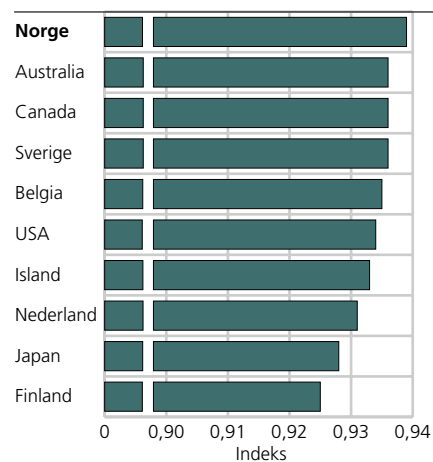
Som nevnt er HDI en ganske grov indikator på velferdsnivået i et land i forhold til andre land.³ Noen av de faktorer som inngår i den, spesielt utdanningsmålene, passer bedre for å rangere utviklingsland enn industriland. Noen av de andre indeksene i HDR er derfor utviklet for rike land, som det er mer "naturlig" å sammenlikne oss med, spesielt fattigdomsindeksen for utviklede land (HPI-2), se figur 2 og kommentarene til denne.

Human Development Report 2001

HDI er i 2001-utgaven av HDR beregnet på grunnlag av data for 1999, se side 4, hvor vi viser topp og bunn av hovedtabellen. Indeksen er beregnet for 162 land, mens det var 29 land som det ikke var gode nok data for. Landene er gruppert etter nivået på indeksen. Det er 48 land i gruppen for *high human development*, med Norge øverst og Qatar nederst. De fleste av disse er industriland, men ikke alle. 20 av landene i denne gruppen er ikke medlemmer av OECD, deriblant flere oljeeksportører i Midtøsten samt karibiske øystater. Åtte av landene er i Øst-Europa. Gjennomsnittsverdien for landene i denne gruppen er 0,914.

Gruppen for *medium human development* er den største og omfatter 98 land, der alle er utviklingsland bortsett fra noen østeuropeiske land og to ferske OECD-medlemmer (Mexico og Tyrkia). Gjennomsnittlig er HDI 0,684.

Figur 1. De ti øverste land på Human Development Index, basert på tall for 1999

Kilde: Human Development Report 2001.

Tabell 1. Norges rang på Human Development Index. 1975-1999			
Data for	Norges rang på HDI	HDI for Norge	Rekkefølgen av de ti land med høyest indeks
1975	8	0,856	Sveits Canada Danmark Sverige USA Island/Nederland Norge Japan Finland
1980	6	0,875	Sveits Island Canada/USA Japan Norge Danmark Sverige/Nederland Frankrike
1985	6	0,885	Canada USA Island/Japan/Sveits Norge Nederland Sverige Danmark Belgia
1990	7	0,899	Canada USA Island Japan Sveits Nederland Norge Frankrike Belgia Finland
1995	4/5	0,924	Canada Australia Belgia Norge /Sverige USA Nederland Japan Island Storbritannia
1999	1	0,939	Norge Australia Canada Sverige Belgia USA Island Nederland Japan Finland

"/" betyr at to land har samme verdi på HDI (med tre desimaler).
Kilde: Human Development Report 2001.

I gruppen med lavest verdier på HDI, *low human development*, er det 36 land, med en gjennomsnittsverdi på bare 0,442, under halvparten av gjennomsnittet for landene på toppen. De 28 nederste landene er alle i Afrika. Som i fjorårets rapport, ligger Sierra Leone aller nederst med en verdi på 0,258. I Sierra Leone er altså levekårsnivået bare 27 prosent av nivået i Norge, slik det blir målt ved HDI. Sierra Leone skårer dårlig på alle faktorer: Landet har lav levealder (38,3 år), få som kan lese (32 prosent), få som er under utdanning (27 prosent) og lavt inntektsnivå (448 USD per hode).⁴

Norges plassering på HDI

I 2001-utgaven av *Human Development Report* (UNDP 2001) kom Norge for første gang øverst på den internasjonale levekårsindeksen, se figur 1. Etter Norge følger Australia, Canada og Sverige, alle med samme verdi (0,936), men rangen bestemmes ut fra fem desimaler på indeksen.⁵

Norge har hatt høy HDI siden den ble publisert for første gang i 1990, se tabell 1. I 1999- og 2000-utgavene hadde Norge det nest høyeste tallet, bare litt lavere enn Canada, som hadde ligget øverst seks år på rad. Det var derfor ikke overraskende at Norge i 2001-utgaven passerte Canada.

Forskjellene er imidlertid små mellom landene på toppen. Vi ville kommet bak Australia på indeksen dersom Norge hadde hatt ½ år lavere forventet levealder, eller 1 300 dollar lavere inntekt per hode, eller 2½ prosentpoeng lavere andel som går på skolen eller er under utdanning, i forhold til de norske verdiene for 1999.

Alle de nordiske land har stort sett vært blant de ti land som har høyest indeks (tabell 1). Vi merker oss at Norge med noen få unntak er rangert foran de andre nordiske land, spesielt på siste halvdel av 1990-tallet. Sverige kom ikke med blant de ti beste på midten av 1990-tallet, da landet hadde store økonomiske problemer. Danmark falt ut etter 1980, pga. relativt lav levealder. Finlands manglende tetplassering skyldes også mest levealderen. Sveits har forsvunnet ut av lista over de ti land med høyest indeks, mest pga. en relativt lav andel av ungdomsbefolkningen som er under utdanning. Japan har falt ned til en 9. plass pga. den økonomiske nedgangen.

Norge nevnes i 1999-rapporten som det land som har gjort nest raskest framgang på HDI fra 1975 til 1997, blant land som startet på et høyt nivå (etter Australia og før Canada). I denne perioden ble Norges avstand til det maksimale nivået for menneskelig utvikling mer enn halvert (med 51,5 prosent) (UNDP 1999).

På tross av at Norge nå ligger øverst på HDI, har vi ikke de høyeste verdiene på noen av de tre indikatorene som inngår i indeksen. Levealderen i Norge er 78,4 år - på en delt 9. plass; andel som går på skolen er 97 prosent - en

delt 8. plass, mens to land, Luxembourg og USA, har høyere kjøpekraftskorrigert inntekt per hode. (For leseferdigheten er det som nevnt brukt samme andel, 99 prosent, for alle 19 land med høyest HDI.) Det er særlig det høye inntektsnivået i Norge som gjør at vi kommer høyt på indeksen, og som gjorde at vi avanserte på 1990-tallet.⁶ Dersom vi hadde hatt samme gjennomsnittsinntekt som f.eks. Sverige, ville vi ha havnet på 10. plass på HDI for 1999.

På hvilket område er det så Norge har størst potensial for forbedring? Som nevnt er *inntektsnivået* allerede svært høyt, men vi ligger likevel et stykke bak Luxembourg og USA. Dersom vi hadde hatt samme inntekt som i Luxembourg (i praksis over 40 000 dollar), ville indeksen steget med 2 prosent, se tabell 3. Når det gjelder *utdanning*, blir andelen som kan lese fastsatt til 99 prosent, så den kan vi ikke gjøre noe med. Den andre utdanningskomponenten, andel som går på skolen, er allerede svært høy (0,98) og dessuten påvirkes den sterkt av regler om utdanningens lengde m.m., slik at her har vi heller ikke noe særlig å hente. Men når det gjelder *levealder*, er det betydelig rom for forbedring. Her ligger Norge hele 2,4 år bak Japan. Spesielt er det stor forskjell for kvinner. Dette blir nærmere diskutert i artikkelen av Brunborg og Foss i dette nummeret av *Samfunnsspeilet*. Tabell 2 viser at HDI ville økt med 1,4 prosent dersom vi hadde hatt like lav dødelighet som japanerne. Videre ville indeksen økt med 3,8 prosent dersom Norge hatt de *høyeste* verdiene som er observert for noe land.

Hva som ville gitt størst lykke, å leve litt lenger eller å være litt rikere, er ikke godt å si. FNs levekårsindeks gir iallfall ikke svar på dette.

Norges gode plassering internasjonalt når det gjelder levekår er imidlertid ikke noe nytt fenomen, og skyldes altså ikke bare oljeinntekter. F.eks. hadde Norge både på 1950-tallet og 1850-tallet den høyeste levealderen i verden. Den amerikanske antropologen Raoul Naroll (1983) endte opp med Norge i jakten på "modell-landet", da Norge kom høyest på hans livskvalitetsindeks. Denne ble beregnet fra tall rundt 1970 fra delindekser for sju områder, nemlig for fysisk helse, mental helse, sosialt fellesskap sikkerhet, utvikling, fred, orden og pressefrihet. Deretter fulgte Sverige, Nederland og Canada, som alle ligger i toppen på dagens HDI. Indeksen ble imidlertid bare beregnet for de 12 land som hadde tilstrekkelig god statistikk på disse feltene. Naroll fant også at Norge var det land som hadde jevnest fordeling på de ulike delindeksene.

Andre levekårsindikatorer i Human Development Report

For å ta hensyn til noen av de åpenbare svakhetene med HDI, presenterer *Human Development Report* også fire andre indekser.

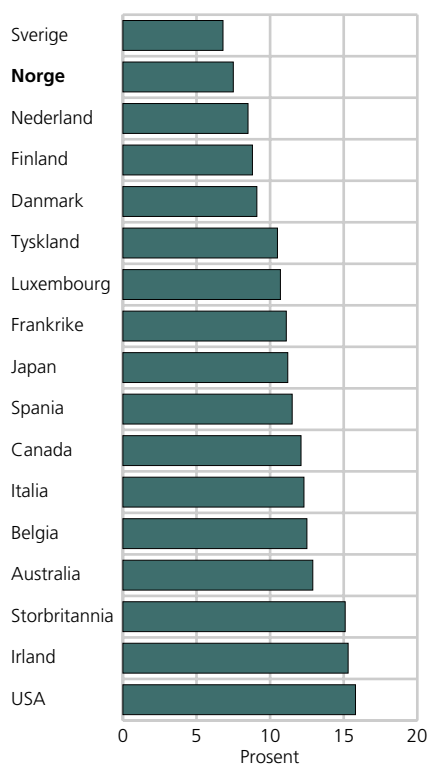
Tabell 2. Human Development Index for Norge 1999, med de høyeste observerte verdier for indikatorene

	Observerte tall for 1999					
	Levealder. År	Leseferdighet. Prosent	Skolegang. Prosent	Inntekt. Dollar per hode	HDI. Indeks	Økning i HDI forhold til Norge 1999. Prosent
Norge, observert 1999	78,4	99	97	28433	0,939	0,0
Norge med japansk levealder	80,8	99	97	28433	0,952	1,4
Norge med australsk eller svensk skolegang	78,4	99	100	28433	0,942	0,4
Norge med luxembourgsk inntekt	78,4	99	97	42769	0,958	2,0
Maksimalverdier 1999: japansk levealder, australsk eller svensk skolegang, og luxembourgsk inntekt .	80,8	99	100	42769	0,974	3,8

Kilde: Human Development Report 2001.

- Kjønnrelatert utviklingsindeks, *Gender-related Development Index* (GDI), som inkluderer de samme faktorene som for HDI. Hver indikator beregnes separat for kvinner og menn, som så kombineres til et veid (harmatisk) gjennomsnitt. Også her kommer Norge på førsteplass, fulgt av Australia og Canada. Interessant nok rykker USA her opp på 4. plass, foran Sverige.
- Likestillingsmål, *Gender Empowerment Measure* (GEM), som er basert på kvinneandelen i ulike grupper: medlemmer av nasjonalforsamlingen, ledere, og "professional and technical workers". Norge er igjen øverst, men nå fulgt av Island, Sverige og Finland og Canada på de neste plassene.
- Fattigdomsindeks for utviklingsland, *Human Poverty Index* (HPI-1), som beregnes fra andel av befolkningene som ikke kan forventes å overleve til de er 40 år, analfabetismeprosenten, andel uten adgang til rent vann, helse- og sanitærtjenester, og andel undervektige barn under 5 år. Norge er ikke representert på denne indeksen.
- Fattigdomsindeks for utviklede land, *Human Poverty Index* (HPI-2), som beregnes fra andel av befolkningene som ikke overlever til de er 60 år, andel funksjonelle analfabeter, andel under fattigdomsgrensen (dvs. mindre enn halvparten av medianinntekten), og langtidslidigheten (ledig i 12 eller flere måneder). Her er det Sverige som den høyeste verdien, fulgt av Norge, Nederland og Finland.

Figur 2. Land rangert etter fattigdomsindeksen for utviklede land (HPI-2). Prosent

Kilde: Human Development Report 2001.

Norge kommer altså godt ut også på disse indeksene, med to førsteplasser og en annenplass. Se for øvrig artikkelen om likestilling av Stein Terje Vikan i dette nummeret av *Samfunnsspeilet*.

Fattigdomsindeksen for utviklede land (HPI-2), er på mange måter bedre egnet enn HDI for sammenlikning av velstående land.⁷ Generelt tar denne indeksen mer hensyn til fordelingsaspekter enn HDI. For det første sier overlevelsen til 60 år mer om dødeligheten blant barn, ungdom og voksne enn forventet levealder, som omfatter alle aldre. For det andre regnes det med den faktiske andelen som ikke har grunnleggende ferdigheter i å lese og skrive, og ikke bare en vilkårlig fastsatt leseferdighetsandel på 99 prosent for de mest velstående land⁸. For det tredje tas det hensyn til hvor stor andel av befolkningen som er fattig, og ikke bare gjennomsnittlig inntektsnivå. Og for det fjerde regner indeksen med langtidslidighet som et mål på sosial eksklusjon.

Rangordningen av landene er til dels nokså forskjellig når vi sammenlikner HDI og HPI-2, se figur 2. Sverige rykker opp på førsteplass. Norge er fortsatt i teten, men nå på andre plass. Videre legger vi merke til at Australia og USA rykker ned 11-12 plasser, både fordi de har mange funksjonelle analfabeter og fordi relativt mange lever i fattigdom. Nederland, Danmark, Finland, Tyskland og Spania forbedrer sin rang betydelig. Blant de fem øverste land er altså de nordiske land samt Nederland.

I HDR 2001 presenteres det også en Teknologiindeks, *Technology Achievement Index* (TAI), som skal måle kreativitet og bruk av ny teknologi. Den beregnes fra antall patentrettigheter per hode, spredning av ny teknologi, spredning av gammel teknologi, gjennomsnittsutdanning for befolkningen over 15 år, og andelen som tar teknisk/naturvitenskapelig høyskole/univer-

sitetsutdanning. Her gjør ikke Norge det like bra: vi kommer på 12. plass. "Vi ligger langt nede i antall studenter innen teknologi og naturvitenskap. Vi ligger også langt nede i innovasjon og patenter", ifølge Sjøberg (2002), som også peker på at vi ligger dårlig an når det gjelder offentlige bevilgninger til forskning og utvikling og eksport av høyteknologiske produkter. Denne indeksen kan imidlertid ikke sies å være en levekårsindeks i direkte forstand, kanskje heller en indeks knyttet til verdiskapning, men som på lang sikt har betydning for levekårene.

UNDP har dessuten eksperimentert med indekser for andre viktige velferdsaspekter: *Human Freedom Index* ble introdusert i HDR 1991 og *Political Freedom Index* i HDR 1992. Begge ble imidlertid sløffet i seinere utgaver, da de var baserte på kvalitative vurderinger og ikke på kvantifiserbare empiriske data (UNDP 2000).

Kriminalitetsdata er tatt med i siste utgave, mens tidsbruksdata vil komme med i neste utgave.

Fruktbarhet inngår ikke i HDI, men det anses som en menneskerett at kvinner og menn kan få det antall barn de ønsker og når de ønsker dem (jf. Handlingsplanen fra FNs Befolkningskonferanse i Kairo 1994, United Nations 1995). Fruktbarhetsnivået i Norge i internasjonal sammenheng diskuteres nærmere i artikkelen av Trude Lappegård i dette og tidligere nummer av *Samfunnspeilet*.

I tillegg til diverse indikatorer gir *Human Development Report* tall for en rekke andre variabler som er relevante for velferdsutviklingen, bl.a. når det gjelder offentlige utgifters andel til utdanning og helse, som prosent av BNP.

Helsetjenester

Helse inngår ikke direkte i HDI, bare indirekte gjennom forventet levealder. Det er innlysende at det må være en sammenheng mellom helse og levealder, men det er ikke så enkelt å kvantifisere denne.

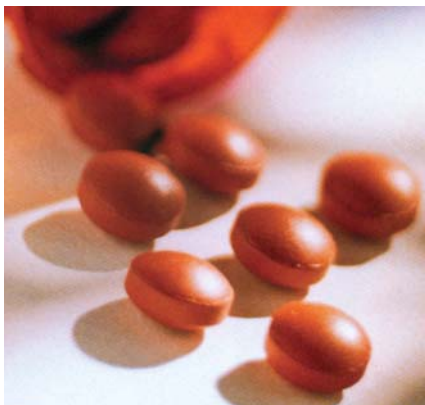
Massemedier gir ofte inntrykk av at det står dårlig til med helsestellet i Norge. Det klages over helsekøer, mangel på leger og sykepleiere, dårlig vedlikeholdte bygninger, overskredne sykehusbudsjetter, m.m. Noe av dette er overdrevet, spesielt når det fokuseres på enkelttilfeller, men en rekke problemer i helsesektoren er nok likevel reelle.

Det kan synes som et paradoks at Norge, som et av verdens rikeste land, ikke klarer å løse disse problemene. Mange har kritisert myndighetene for

Tabell 3. Helseutgifter og legedekning

HDI-rang ¹	Land	Offentlige helseutgifter i prosent av BNP. 1998	Offentlige helseutgifter per hode, PPP USD. 1998	Leger per 100 000. 1990-1999
1	Norge	7,4	2 467	413
2	Australia	5,9	1 980	240
3	Canada	6,3	2 391	229
4	Sverige	6,7	1 707	311
5	Belgia	7,9	2 172	395
6	USA	5,8	4 180	279
7	Island	7,2	2 358	326
8	Nederland	6,0	1 974	251
9	Japan	5,9	1 844	193
10	Finland	5,2	1 502	299
11	Sveits	7,6	2 739	323
12	Luxembourg ...	5,4	2 327	272
13	Frankrike	7,3	2 102	303
14	Storbritannia ..	5,9	1 532	164
15	Danmark	6,7	2 141	290
16	Østerrike	5,8	1 978	302
17	Tyskland	7,9	2 488	350
18	Irland	4,5	1 505	219
19	New Zealand ..	6,2	1 454	218
20	Italia	5,6	1 830	554
21	Spania	5,4	1 202	424

¹ Rekkefølgen av landene er den samme som i HDR, dvs. etter rang på HDI. Tall for land med høyere verdier enn Norge er uthøvet.
Kilde: Human Development Report 2001.

ikke å prioritere helsesektoren. Imidlertid kommer vi ganske godt ut når det gjelder indikatorer for denne sektoren, se tabell 3. Bare to land, Belgia og Tyskland, bruker mer offentlige utgifter som andel av BNP enn Norge. Bare i tre land, USA, Sveits og Tyskland er helseutgiftene per hode større. Videre er det bare fem land hvor legedekningen er bedre. (I tillegg til Italia og Spania, som vist i tabellen, har også Hvite-Russland, Georgia og Russland bedre legedekning enn Norge.) Selv for sengeplasser ligger vi godt an, med 14,5 per 1 000 av befolkningen, bare to land har høyere dekning, Sveits (18,5) og Japan (16,5) (OECD 2001). Det er altså trolig mer spørsmål om fordeling og effektiv bruk av ressursene enn størrelsen på disse.

Verdens helseorganisasjon publiserte i juni 2000 en rapport om helsetilstanden i medlemslandene (WHO 2000), med bl.a. beregninger over uførhetsjustert levealder, *disability-adjusted life expectancy*, DALE.⁹ Her kommer Norge på 15. plass, med 71,7 år (for begge kjønn), betydelig bak Japan med 74,5 år, Australia med 73,2 år og Frankrike, som ligger høyest i Europa, med 73,1 år. (Blant de 14 land som ligger foran Norge, er også ministatene Monaco, Andorra og San Marino.)

Historisk og internasjonalt er det ingen klar sammenheng mellom helseutgifter og helse, og mellom legedekning og helse. På 1800-tallet og langt inn på 1900-tallet betydde medisinsk teknologi og behandling relativt lite for levealder og helse - bedring av den alminnelige levestandard og offentlig og privat hygiene var langt viktigere. I framtiden er det imidlertid mulig at medisinsk behandling vil bety mer og mer for helsetilstanden og dødeligheten. F.eks. viser et stort internasjonalt forskningsprosjekt at reduksjonen i hjerte- og kardødeligheten ca. 1985-1995 var sterkt knyttet til moderne medisinsk og kirurgisk behandling, mens tradisjonelle risikofaktorer (kolesterol, røyking og høyt blodtrykk) hadde mindre betydning enn tidligere antatt (Mähönen og Thelle 2000).

Fattigdom og inntektsfordeling

Det er ikke enkelt å besvare spørsmålet om fattigdommen i verden øker eller synker. Svaret på dette avhenger både av tidsperspektivet, enheten (individer, familier eller land), definisjonen av fattigdom (absolutt eller relativ), m.m. Fra 1987 til 1993 økte *antall* fattige i utviklingsland og land med overgangsøkonomi fra 1 227 til 1 314 millioner, mens *andelen* fattige sank fra 30,1 til 29,4 prosent (UNDP 1999), fordi befolkningen vokste raskere enn antall fattige. Avstanden (i prosent) til gjennomsnittlig inntekten i de rike OECD-landene *minket* i Sør-Asia, Øst-Asia og Stillehavsområdet, mens den økte i Afrika sør for Sahara og i gruppen av de minst utviklede land. For Sør-Amerika var det en svak økning. Men selv i Øst-Asia og Stillehavsområdet økte den *absolutte* avstanden.

For å studere fattigdomsutviklingen i verden bør man se både på fordelingen mellom land og ikke minst på fordelingen *innen* de enkelte land. Inntektsfordelingen er spesielt skjev i en del land i Latin-Amerika og Afrika. Det er store forskjeller landene imellom når det gjelder hvilken vekt de legger på sosial utvikling. Goesling (2001) fant at ulikheten *mellom* nasjoner sank fra 1980 til 1995, mens ulikheten *innen* land økte. Dersom alle mennesker i verden betraktes under ett, fant han at ulikheten økte fra 1980 til 1992 og så avtok til 1995.

Figur 3. Gini-indeks for de ti land i verden med jevnest inntektsfordeling. Prosent

Kilde: Human Development Report 2001.

Human Development Report 2001 gir inntektsfordelingstall for 111 land som har gjennomført inntekts- og/eller forbruksundersøkelser. Metodene og årstallene varierer, slik at man skal være forsiktig med å sammenlikne land.¹⁰ Rapporten gir bl.a. tall for gini-indeksen, som er et mål for hvor mye fordelingen av inntekten til individene (eller husholdningene) i et land avviker fra en helt lik fordeling. Dersom gini-indeksen er lik null, har alle samme inntekt og det er perfekt likhet. Dersom indeksen er lik 100, er det ett individ som får hele inntekten og dermed fullstendig ulikhet.

Inntektsfordelingen i Norge er ganske jevn i et globalt perspektiv. I 1995 var gini-indeksen for Norge 25,8 prosent. Imidlertid var det på 1990-tallet ni land med lavere indeks, se figur 3. Lavest lå Slovakia med 19,5 prosent. Alle de nordiske land har en jevnere inntektsfordeling enn Norge. (Island er det ikke oppgitt tall for.) Den *skjevste* inntektsfordelingen blant velstående land har USA (40,8) og Storbritannia (36,1). I de tidligere sosialistiske land varierer inntektsfordelingen fra svært jevn, som i Slovakia og Tsjekkia, til svært skjev, som i Russland, med en gini-indeks på hele 48,7 prosent. Men stort sett er inntektsfordelingen betydelig skjev i fattige enn i rike land. De fleste utviklingsland har gini-indeks mellom 40 og 50. Høyest var den på 1990-tallet i Swaziland (60,9) og Nicaragua (60,3). Brasil, som lenge har vært kjent for å ha en ekstremt skjev fordeling, hadde i 1997 en indeks på 59,1.

En studie fra UNICEF ser på forekomsten av fattigdom blant barn (Bradbury og Jäntti 1999). Også her kommer Norge godt ut, selv om det er fire-fem land med enda færre fattige barn (særlig Slovakia, Tsjekkia, Finland og Sverige), litt avhengig av hvilket fattigdomsmål som brukes. F.eks. var 10,4 prosent av barn med enslig mor fattige i Norge (under halvparten av medianinntekten), mot 37,9 prosent i resten av Europa (1996).

Det er ingen tvil om at inntekten er svært skjevt fordelt i verden. På slutten av 1980-tallet hadde den femtedelen av jordas befolkning som lever i de rikeste landene 86 prosent av verdens BNP. Videre hadde den rikeste femtedelen 82 prosent av eksportmarkedene, 68 prosent av utenlandsinvesteringene og 74 prosent av verdens telefonlinjer. På alle disse områdene hadde den fattigste femtedelen bare rundt 1 prosent. I 1993 hadde den fattigste tiendedelen av verdens befolkning bare 1,6 prosent av inntekten til den rikeste tiendedelen, og den rikeste prosenten hadde like stor inntekt som de fattigste 57 prosent. De 25 millioner rikeste amerikanere har *større* samlet inntekt enn de to milliarder fattigste i verden (UNDP 2001).

Konklusjoner

Vi konkluderer med at Norge er ett av verdens aller beste land å leve i, både ifølge *Human Development Index* og andre indekser. Det er imidlertid små forskjeller i indeksen for landene i toppskiktet. Plasseringen av landene påvirkes av valg av metode, de variabler som inngår, og datakvaliteten. Vi bør derfor ikke legge stor vekt på små forskjeller landene imellom. Vi nordmenn bør ikke la førsteplasser gå til hodet på oss slik at vi blir selv gode og sjåvinistiske.

Litteratur

- Aaberge, Rolf (1998): Sampling errors and Cross-Country Comparisons of Income Inequality. Discussion Papers No. 252, Statistisk sentralbyrå.
- Bradbury, Brad C. og Markus Jäntti (1999): Child Poverty across Industrialized Nations. Innocenti Occasional Papers, Economic and Social Policy Papers no. 71, UNICEF International Child Development Centre, Firenze.
- Fukuda-Parr, Sakiko (2001): Indicators of human development and human rights - overlaps, differences ... and what about the human development index? *Statistical Journal of the United Nations Economic Commission for Europe* **18**: 239-248.
- Goesling, Brian (2001): Changing Income Inequalities within and between Nations: New Evidence, *American Sociological Review* **66**: 745-761.
- Kelley, Allen C. (1991): The Human Development Index: "Handle with Care", *Population and Development Review* **17** (2): 315-324.
- Mähönen, Markku og Dag S. Thelle (2000): Hvorfor faller dødeligheten av hjerte- og karsykdommer? *Tidsskrift for den Norske Lægeforening* **120**(16): 1903-1905.
- Naroll, Raoul (1983): *The Moral Order: An Introduction to the Human Situation*, Sage Publications, Beverly Hills / London / New Delhi.
- OECD (2001): *Health Data 2001*, <http://www.oecd.org/oece/pages/home/displaygeneral/0,3380,EN-statistics-12-nodirectorate-no-no-no-12,FF.html>.
- Segal Paul (2002), UNDP: Personlig meddelelse.
- Sjøberg, Svein (2002): Verdens vinnere og tapere, *Kronikk, Aftenposten*, 31.01.2002.
- Sosial- og helsedepartementet (1999): *Utjammingsmeldinga*, St. meld. nr. 50 (1998-99).
- Statistics Canada (2000): *Literacy in the Information Age. Final Report of the International Literacy Survey*.
- UNDP (1999): *Human Development Report 1999*, <http://www.undp.org/hdr1999/>
- UNDP (2000): *Human Development Report 2000*, <http://www.undp.org/hdr2000/>
- UNDP (2001): *Human Development Report 2001*, <http://www.undp.org/hdr2001/>
- United Nations (1995): Population and Development: Programme of Action adopted at the International Conference on Population and Development, Cairo, 5-13 September 1994. Volume 1. ST/ESA/SER.A/149. United Nations, New York.
- World Bank (2001): *World Development Indicators 2001*.
- WHO (2000): *The World Health Report 2000*. Geneva.

1. World Bank (2001) oppgir imidlertid at i 1999 hadde Norge den *åttende* høyeste kjøpekraftskorrigerede BNP per hode i verden, med \$28 140. Inkonsistensen når det gjelder rang kan komme av at HDI trenger tall for en rekke områder, ikke bare BNP. Dersom et land mangler tall for ett levekårsaspekt, vil ikke HDI kunne beregnes, og det vil derfor ikke komme med i oversikten over HDI. Dessuten kan de to institusjonene ha ulike regler når det gjelder å ta med små land.
2. For Norge 1999 har vi: $[(78,4-25)/(85-25)] \cdot 1/3 + [((99-0)/(100-0)) \cdot 2/3 + ((97-0)/(100-0)) \cdot 1/3] \cdot 1/3 + [(\log 28433 - \log 100)/(\log 40000 - \log 100)] \cdot 1/3 = 0,939$, der de uthevede tallene er norske verdier for henholdsvis levealder, leseferdighet, skolegang og kjøpekraftskorrigert BNP per hode, mens de andre tallene er minimums og maksimumstall for de samme variablene.
3. Se Kelley (1991) for en kritikk av første versjon av HDI. Noen av de kritiserte aspektene er siden rettet opp, som innføring av inntektsfordeling i fattigdomsindeksene. De grunnleggende svakheterne består imidlertid, som vilkårlighet i valg av minimums- og maksimumsverdier og av den ikke-lineære inntektseffekten, og uveid vektning av delindeksene, noe som bl.a. gir BNP per hode for liten vekt, ifølge Kelley. Disse svakheterne medfører en viss vilkårlighet i landenes plassering på HDI, men som vi nevner flere steder i denne artikkelen, bør man ikke tillegge små forskjeller i verdi og rang på HDI stor vekt.
4. HDI er ikke beregnet for Afghanistan fordi det mangler tall for BNP, men Afghanistan har høyere verdier enn Sierra Leone for de andre faktorene som inngår i HDI.
5. Det brukes imidlertid langt flere desimaler for de variabler som inngår i HDI enn de tall som oppgis i HDR, noe som kan påvirke rekkefølgen av landene på HDI (Paul Segal 2002). Det virker overdrevent å bruke fire desimaler for levealderen og 13 for brutto skolegang, når vi vet hvor upresise disse dataene er for de fleste land.
6. Fra 1990 til 1999 hadde Norge nest høyeste økonomiske vekst, 3,2 prosent per år, i BNP per hode, blant de 17 land med høyest HDI. Av disse var det bare i Luxembourg at inntekten vokste raskere, med 3,8 prosent per år.
7. Denne indeksen er imidlertid bare regnet ut for 17 land pga. manglende data. Spesielt er det mange land som ikke har tall for funksjonell lese- og skriveferdighet.
8. Resultater fra undersøkelser av funksjonell leseferdighet blant voksne mellom 16 og 65 år inngår i beregningen av fattigdomsindeksen for utviklede land, HPI-2. Ifølge The International Adult Literacy Survey 1994-1998 av leseferdigheten i 24 land, kom Norge på andreplass med 8,5 prosent funksjonell analfabetisme, etter Sverige (7,5 prosent) og foran land som Danmark, Finland og Nederland (Statistics Canada 2000, UNDP 2001).
9. DALE estimeres ifølge WHO (2000) på grunnlag av dødelighetstabeller, intervjudata om helse, og detaljert informasjon om de forhold som er viktigst for uførhet og nedsatt helse i hvert land. Man bør være oppmerksom på de metodeproblemer som er knyttet til måling av uførhet, spesielt når de bygger på egenerklæringer i intervjuundersøkelser. Vi vil også understreke at WHO's og de enkelte lands uførhetsbegrep ikke nødvendigvis er det samme som det som ligger til grunn for innvilging av uførepensjon i Norge - og som i praksis har endret seg betydelig de siste årene.
10. Aaberge (1998) argumenterer for at estimatene er så usikre at det bare er mulig å rangere land i grupper av inntektsulikheter. Utjamningsmeldinga fra Sosial- og helsedepartementet (1999) sier at det er så store problemer med å sammenlikne slike tall at man ikke kan legge stor vekt på små forskjeller.

Noreg - verdsmeister i likestilling

Noreg kjem godt ut av internasjonale samanlikningar i likestilling mellom kvinner og menn. Både innanfor utdanning, arbeidsmarknaden og det politiske liv er Noreg av dei land der kvinner kjem best ut i forhold til menn. I FN sine to indeksar for likestilling kjem Noreg ut som det mest likestilte landet i verda i 2001. Men også i Noreg er det eit stykke igjen til full likestilling på ei rekkje felt.

Å samanlikna likestillinga i ulike land med kvarandre er vanskeleg. Ikkje berre er det vanskeleg å finna gode indikatorar på likestilling, kva som gjev det beste bilete av høva for kvinner og menn kan variera frå land til land, og kultur til kultur. Samstundes er det vanskeleg å finna statistikk som er identisk i ulike land. Ofte kan innsamlingsmetodane og definisjonane som vert nytta avvika frå kvarandre på vesentlege måtar. I denne artikkelen skal eg ikkje prøva å gje noko heilskapleg bilete av likestillinga i Noreg samanlikna med andre land. Målet er heller å gje nokre smakebitar på korleis det står til på 3 område som betyr mykje for liva til kvinner og menn, nemleg utdanning, arbeidsliv og politiske posisjonar. Det blir for det meste samanlikna med andre land i Europa og Nord-Amerika. Til sist vil eg visa til nokre forsøk i regi av FN sitt utviklingsprogram (UNDP) på å utarbeida samlemål på stoda for likestilling verda over.

For få menn i høgare utdanning?

I mange vestlege land er det no ein klar overvekt av kvinner blant dei som fullfører ei universitetsgrad. Tala frå tabell 1 er samla saman frå ulike år, men viser at for svært mange vestlege land ligg kvinne delen på mellom 50 og 60 prosent, og i nokre tilfelle på over 60 prosent. I denne oversikta er Noreg på topp med 66,6 prosent kvinner av alle som fullfører ei universitetsgrad. Også Danmark, Finland, Island, Sverige og Portugal har kvinne delen på over 60 prosent. Dei nordiske landa ligg med andre ord langt framme når det gjeld kvinner i utdanning.

Utdanning er eit av svært få område der problemstillinga når det gjeld likestilling er snudd på hovudet. Målet på likestilling blir ofte framstilt som ein fordeling på 50-50 prosent. For utdanning ligg kvinner framfor menn, og ein kan spørja om det bør rettast inn tiltak for å få fleire menn til å ta høgare utdanning.

Men biletet av utdanningssektoren vert annleis viss ein ser på ulike fagområde. I dei fleste land er det framleis mannsdominans innan fagområde som naturvitskap, matematikk og data, og ingeniørfag. Og innan desse fagområda har Noreg ein av dei lågaste kvinne delane i Vest-Europa. Innan naturvitskap, matematikk og data ligg Noreg klart sist av dei landa me har oversikt over her, med ein kvinne del på 16,9 prosent. Nest lågast ligg Sveits med 29,3 prosent kvinner. Størst kvinne del på dette feltet finn me i dei søreuropeiske landa Portugal og Italia, med høvesvis 54,5 og 52,8 prosent. Innan ingeniørfag er det ingen land i denne oversikta som er i nærleiken av lik representasjon mellom kvinner og menn. Størst kvinne del finn ein i Portugal og Hellas med om lag tre av ti. Lågast ligg Austerrike med 13 prosent, medan Noreg ikkje er mykje betre med 17,1 prosent.

Stein Terje Vikan

Kjelder

Data til denne artikkelen er henta frå publikasjonen "Women and Men in Europe and North America 2000", utgjeven av FN-organet Economic Commission for Europe (UNECE). Denne publikasjonen har igjen hatt ulike kjelder. Nokre data er henta frå andre FN-organ, og nokre data er henta inn frå nasjonale statistikkbyrå. Eit problem med internasjonale samanlikningar er ofte at definisjonar og innsamlingsmetodar varierar mellom land. Oversiktane me her viser gjev likevel eit bilete av situasjonen for kvinner og menn i EU og resten av Vest-Europa og Nord-Amerika.

Stein Terje Vikan er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. Han er for tiden i United Nations Economic Commission for Europe (UNECE) i Geneve.

Land	År	Alle fag- områda	Jordbruk	Handel	Utdanning	Ingeniør	Humaniora og kunst og data	Naturvitenskap, matematikk	Helse	Samfunnsfag
Noreg	1995	66,6	16,5	18,2	81,8	17,1	63,4	16,9	82,2	54,7
Austerrike	1996	45,9	47,5	47,2	70,1	13,0	63,6	33,7	56,5	63,8
Belgia	1993	45,4	39,1	-	68,8	17,7	65,0	44,6	60,2	49,3
Danmark	1997	62,4	47,1	33,0	77,6	16,0	78,7	50,0	92,3	44,8
Finland	1997	60,5	56,3	51,8	80,1	23,5	74,3	39,4	77,4	65,5
Frankrike	1996	55,2	-	-	-	-	-	-	-	-
Hellas	1996	58,7	37,9	53,2	69,1	29,5	80,7	44,2	45,8	61,5
Irland	1996	55,0	51,1	53,8	74,3	17,9	64,4	48,0	64,0	62,7
Island	1996	60,6	45,5	36,4	85,2	16,9	60,5	34,2	79,3	57,3
Italia	1995	54,5	37,8	45,5	89,5	23,9	83,5	52,8	58,4	62,3
Nederland	1996	48,5	42,9	28,0	60,7	17,3	70,9	34,1	62,4	67,8
Portugal	1996	62,9	56,1	53,0	80,1	29,7	78,3	54,5	71,8	66,6
Spania	1996	58,9	59,2	54,2	75,1	23,6	67,5	43,8	74,7	71,6
Storbritannia	1995	50,7	50,3	51,0	77,0	16,8	63,1	40,1	69,0	54,5
Sveits	1997	40,5	42,8	23,6	59,5	18,3	55,8	29,3	47,2	65,5
Sverige	1997	60,8	63,8	51,1	77,8	22,0	63,2	38,5	80,3	71,7
Tyskland	1996	41,7	50,0	46,3	76,1	15,0	67,6	31,8	48,3	45,9
Canada	1998	58,8	61,5	48,3	71,4	21,2	64,1	32,1	74,2	64,6
USA	1995	54,6	36,0	48,0	75,8	15,6	60,3	43,5	81,9	58,3

Kjelde: FN/ECE.

Fagområde der kvinner dominerer blant dei som fullfører ei universitetsgrad inkluderar humaniora og kunst, samfunnsfag og helsefag. Innan helsefag er det berre to av landa i tabell 1 som ikkje har overvekt av kvinner blant kandidatar som fullfører universitetsgrad, Tyskland og Sveits. I mange land er så mange som åtte av ti kvinner, til dømes USA, Sverige og Noreg, medan over ni av ti som fullfører helsefagleg utdanning i Danmark er kvinner.

Kvinner arbeider mest

Fordeling av arbeid er eit sentralt likestillingstema. Korleis kvinner og menn fordeler det løna og det uløna arbeidet mellom seg varierer frå land til land. Den samla delen av tida brukt til både løna og uløna arbeid er i Noreg litt større for kvinner enn for menn, 28 mot 27,7 prosent. Men som for dei fleste andre land i tabell 2 utgjer det uløna arbeidet ein langt større del av det samla arbeidet for kvinner enn for menn, og likeeins det løna arbeidet ein større del for menn enn for kvinner.

Land	Løna arbeid		Uløna arbeid	
	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn
Noreg	10,4	17,9	17,6	9,8
Austerrike	9,5	19,5	20,4	7,0
Finland	13,6	19,3	16,8	9,9
Frankrike	9,0	15,1	19,6	11,2
Israel	7,6	19,4	18,4	6,7
Italia	8,8	21,4	23,9	4,9
Latvia	17,4	23,3	22,7	12,1
Nederland	8,3	17,2	14,9	8,9
Sveits	9,0	18,0	20,6	10,1
Sverige	16,2	23,0	20,1	12,0
Tyskland	9,0	18,0	22,0	12,0
Canada	13,1	20,8	18,5	10,1

Kjelde: FN/ECE.

I Noreg utgjer altså det samla arbeidet til kvinner 0,3 prosentpoeng meir av tidsbruken enn for menn. I nokre land er skilnaden mykje større enn dette. Italia ser ut til å vera eit land der kvinner arbeider mykje meir enn menn, der utgjer samla arbeid 6,4 prosentpoeng meir for kvinner enn for menn. Også Latvia og Austerrike har relativt stor skilnad med høvesvis 4,7 og 3,4 prosentpoeng meir arbeid for kvinner. Nederland er eitt av få land der det ser det ut til at menn arbeider mest. Der er skilnaden 2,9 prosentpoeng. I Sverige og Finland er skilnadene større enn i Noreg, men her er det kvinner som samla arbeider mest, med høvesvis 1,3 og 1,2 prosentpoeng.

Flest menn i arbeidsstyrken

Ikkje uventa er det i dei fleste vestlege land klart fleire menn i arbeidsstyrken enn kvinner. Men det har også vore ein utvikling mot fleire kvinner i

arbeidsstyrken og mindre skilnader mellom kvinner og menn i dei fleste landa. Alle land i tabell 3 har hatt ein auke i delen kvinner i arbeidsstyrken. Skilnaden på kvinner og menn i arbeidsstyrken gjekk i Noreg ned 15 prosentpoeng, frå 25,1 til 10,1, frå 1980 til 1998. Berre Finland har mindre skilnad på kvinner og menn i 1998, på 7,4 prosentpoeng. Av dei landa som framleis har relativt få kvinner i arbeidsstyrken finn me Hellas, Irland, Italia og Spania. 3 av desse landa, Hellas, Irland og Spania, er likevel dei som i perioden frå rundt 1980 til ca. 1998 også har redusert skilnaden mest, dei to første landa med om lag 20 prosentpoeng og Spania med om lag 30 prosentpoeng. Noreg har ein relativt høg del i arbeidsstyrken generelt, samanlikna med andre vestlege land, og spesielt for kvinner. Delen kvinner i arbeidsstyrken i Noreg var i 1998 på 68,1 prosent. Av dei andre landa i tabell 3 er det berre Danmark som har ein del kvinner i arbeidsstyrken på over 60 prosent, med 60,4 prosent.

Tabell 3. Prosentdel i arbeidsstyrken rundt 1980 og siste år. Prosent

Land	År	Kvinner	Menn	År	Kvinner	Menn
Noreg	1980	52,8	77,9	1998	68,1	78,2
Austerrike	1981	42,4	72,7	1998	48,0	68,9
Belgia	1985	36,5	64,5	1998	41,4	60,4
Danmark	1981	57,5	75,9	1999	60,1	72,3
Finland	1980	57,1	73,1	1998	61,0	68,4
Frankrike	1982	43,1	67,2	1998	48,6	63,0
Hellas	1981	24,7	71,2	1997	36,7	63,1
Irland	1981	29,7	76,4	1997	42,0	67,8
Italia	1981	33,2	69,0	1998	34,7	62,0
Luxembourg	1985	34,9	69,6	1998	36,2	64,2
Nederland	1985	34,8	67,2	1998	52,0	73,0
Portugal	1981	37,3	76,7	1998	52,1	70,5
Spania	1981	24,6	81,3	1998	37,8	63,2
Storbritannia	1981	44,5	76,0	1998	53,8	71,3
Sveits	1980	52,7	79,3	1998	58,1	78,5
Tyskland	1985	41,1	70,8	1998	48,7	68,5

Kjelde: FN/ECE.

Stor del deltidsarbeidande kvinner i Noreg

I tillegg til at det er vanleg med fleire menn enn kvinner i arbeidsstyrken, er det også i dei fleste land vanleg at ein større del av kvinnene enn av mennene i arbeidsstyrken arbeider deltid. Tabell 4 viser prosentdel kvinner og menn i aldersgruppa 20-39 år som arbeider deltid i 1990 og 1998. For både kvinner og menn har det vore ei utvikling mot ein større del av arbeidsstyrken som arbeider deltid i denne perioden. Endringa har vore størst for kvinner. Denne utviklinga må sjåast i samheng med den auka deltakinga i arbeidsstyrken i same perioden, spesielt for kvinner.

I Noreg har delen kvinner som arbeider deltid gått svakt nedover på 1990-talet. For aldersgruppa me her ser på, 20-39 år, var det likevel like mange kvinner som arbeida deltid i 1998 som i 1990, 42,2 prosent. Berre Nederland med 58,5 prosent, Island med 45,6 prosent og Sveits med 44,2 prosent hadde av landa i tabell 4 høgare deltidspersent i 1998 enn Noreg. Sverige hadde nesten like høg deltidspersent blant kvinner i denne aldersgruppa som Noreg, med 37,3 prosent. Danmark og Finland hadde ein klart mindre del deltidsarbeidande kvinner, med høvesvis 12,3 og 25,9 prosent. Spesielt Danmark ligg altså svært lågt i prosentdel deltidsarbeidande kvinner. Men Danmark har også ein mindre del kvinner i arbeidsstyrken enn Noreg.

Danmark er også det landet i tabell 4 som har minst forskjell i deltidspersent mellom kvinner og menn i 1998. 3,8 prosentpoeng skil danske kvinner og menn i deltidspersent, 12,3 prosent for kvinner og 8,5 prosent for menn. Andre land med liten skilnad er Portugal og Hellas med høvesvis 4 og 4,8 prosentpoeng skilnad. Noko av forklaringa på dette kan vera at det i desse landa også er relativt få kvinner som er med i arbeidsstyrken, men at dei som er med i stor grad arbeider full tid. Spesielt Hellas har svært låg del

Tabell 4. Prosentdel kvinner og menn i aldersgruppa 20-39 år som arbeider deltid. 1990 og 1998. Prosent

Land	Kvinner		Menn	
	1990	1998	1990	1998
Noreg ²	42,2	42,2	6,2	9,7
Austerrike ¹ ..	-	27,5	-	4,0
Belgia	26,5	23,8	2,4	4,2
Danmark ²	-	12,3	-	8,5
Finland	21,0	25,9	8,6	11,4
Hellas ¹	6,3	7,4	1,9	2,6
Irland	12,0	22,1	2,5	5,3
Island ^{1,3}	48,0	45,6	7,3	10,3
Italia	9,4	14,4	1,7	2,4
Luxembourg	12,9	18,5	0,9	1,5
Nederland ...	52,0	58,5	12,0	13,0
Portugal	3,9	5,1	0,7	1,1
Spania ²	9,8	16,9	1,4	3,8
Sveits	41,1	44,2	5,3	7,4
Sverige ²	37,2	37,3	5,2	8,4
Canada	21,5	25,9	5,8	8,4
USA	21,6	23,6	8,4	9,5

¹ Prosentar vist for 1998 refererer til 1997.

² Totaltal (15 år og over) refererer til 16 år og over. ³ Prosentar vist for 1990 refererer til 1991. Kjelde: FN/ECE.

Tabell 5. Landgruppering, etter prosentdel kvinner i lovgjevande forsamling

Mindre enn 10 prosent	10 - 20 prosent	20 - 30 prosent	Meir enn 30 prosent
Liechtenstein	Bulgaria	Kroatia	Tyskland
Tyrkia	Frankrike	Canada	Island
Kviterussland	Italia	Spania	Nederland
Jugoslavia	Irland	Sveits	Noreg
Albania	Israel	Belgia	Finland
Hellas	Polen	Austerrike	Danmark
Russland	USA		Sverige
Ungarn	Luxembourg		
	Latvia		
	Litauen		
	Estland		
	Storbritannia		
	Portugal		

Kjelde: FN/ECE.

kvinner i arbeidsstyrken med 36,7 prosent, og også Portugal har relativt låg del, med 52,1.

Noreg har ein relativt høg skilnad mellom kvinner og menn i deltidsarbeid, men ein skilnad på 32,5 prosentpoeng, 42,2 prosent for kvinner og 9,7 prosent for menn. Skilnaden har gått ned sidan 1990, men er likevel blant dei høgaste i Europa. I tabell 4 er det 3 land med høgare skilnad, Nederland med 45,5 prosentpoeng, Sveits med 36,8 prosentpoeng og Island med 35,3 prosentpoeng. I både Nederland og Sveits har skilnaden auka på 1990-talet.

Sjeldan stor skilnad i arbeidsløyse

I Noreg har det i dei seinare åra vore liten skilnad i arbeidsløyse mellom kvinner og menn. I 1998 var skilnaden på 0,1 prosentpoeng, 3,3 prosent for kvinner og 3,2 prosent for menn. Det er få europeiske eller nordamerikanske land der arbeidsløysa er høgast for menn. Av landa i figur 1 er det berre fire land der dette er tilfelle, Storbritannia, Sverige, Irland og Canada. Ein del land har relativt liten skilnad mellom kvinner og menn, men med ein overvekt av kvinner blant dei arbeidslause. Dei 3 søreuropeiske landa Spania, Hellas og Italia skil seg ut med relativt stor overvekt av kvinner blant dei arbeidslause. Kva som er årsaker til kjønnsforskjellar i arbeidsløyse er vanskeleg å seia, men kor kjønnssegregert arbeidsmarknaden er vil spela inn. Dersom den delen av arbeidsmarknaden som i ein periode er hardest ramma av innstramningar, er dominert av anten menn eller kvinner, vil det slå ut i tala for arbeidsløyse. Til dømes var det i Noreg på tidleg på 1990-talet høgare del arbeidslause blant menn enn blant kvinner, og dette hang saman med at menn i langt større grad var sysselsette i industri og bygge- og anleggsverksemd, verksemdar som var særleg utsett for konjunkturedgangen i denne perioden.

Norden på topp innan politikken

Eit viktig aspekt ved likestilling er tilgang til politiske og administrative nøkkelposisjonar der viktige avgjersler som påverkar samfunnsutviklinga vert tekne. Ser me på prosentdel kvinnelege medlem i lovgjevande forsamling (Storting) kjem dei nordiske landa godt ut. Samanlikna med andre europeiske og nordamerikanske land, er det Sverige som i 2000 har størst prosentdel kvinnelege medlem (43 prosent), framfor Danmark (37) og Finland (37). Noreg hamnar på ein fjerdeplass med 36 prosent kvinner på Stortinget. Av dei største landa i EU er det berre Tyskland med 31 prosent som har meir enn 30 prosent kvinner i lovgjevande forsamling. Til samanlikning har Storbritannia 18 prosent og Italia og Frankrike 11 prosent.

I 2000 var det 7 land i Europa og Nord-Amerika som hadde ein kvinnetal i lovgjevande forsamling på over 30 prosent. Dette er ein auke på tre land sidan 1990, då berre dei nordiske landa Noreg, Sverige, Finland og

Danmark hadde nådd denne grensa. I 1980 hadde ingen nådd dette nivået. Denne grensa på 30 prosent kvinner vert ofte rekna som naudsynt for at kvinner sitt syn skal få verkeleg gjennomslag i politikken.

Dei fleste landa i Europa har no målretta tiltak for å auka kvinner si deltaking på ulike samfunnsarenaer. Likevel varierer effekten av desse tiltaka frå mykje retorikk til klare tidsavgrensa mål. Det er difor kan hende ikkje rart at når ein ser på utviklinga i prosentdel kvinner i lovgjevande forsamling dei siste 10 åra, har ho vore svært ulik i ulike land i regionen. Medan spesielt dei nordiske landa har hatt ein klar auke, har det i mange andre vestlege land, gått ganske sakte. I 1990 hadde 3 av dei noverande 15 EU-landa ein kvinnerepresentasjon på over ein fjerdedel, i 2000 var det 6. Dei aller fleste hadde opplevd ein auke, om enn svært moderat i nokre land. Berre Italia hadde hatt ein tilbakegang, i 1990 var kvinnerepresentasjonen 13 prosent, i 2000 var han 11.

Også eit stykke igjen blant statsrådar...

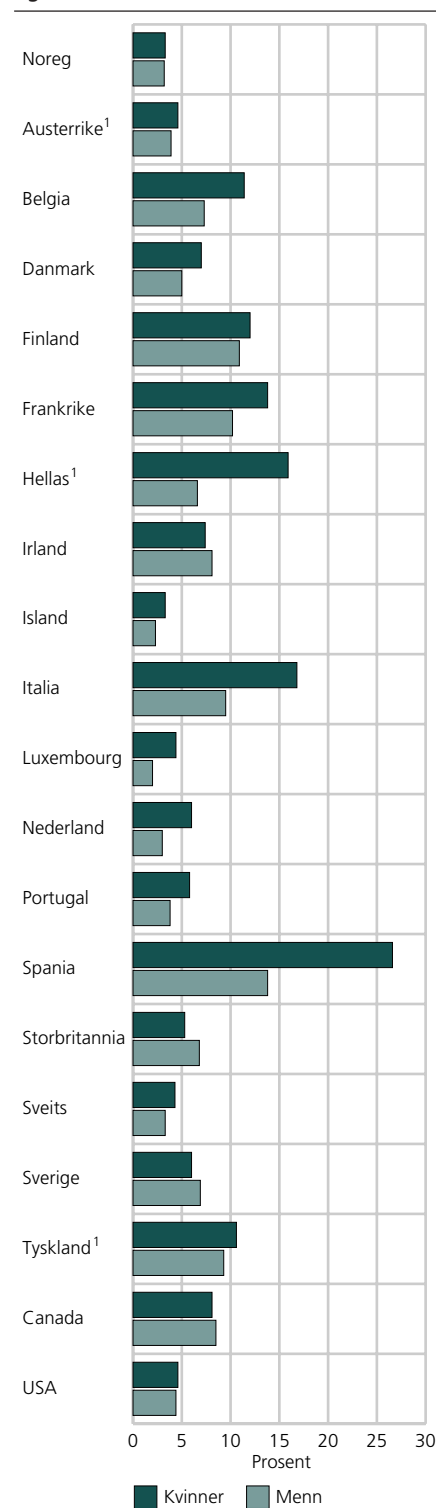
I Noreg, som i mange andre land, er det ein større prosentdel kvinner i regjeringa enn i den lovgjevande forsamlinga. I 1999 var 42 prosent av den norske regjeringa kvinner. Det var framleis eit lite stykke igjen til Sverige som i 1999 hadde full likestilling på regjeringsnivå; like mange kvinner som menn. Også Finland hadde ein større prosentdel enn Noreg, med 44 prosent. Island skil seg ut blant dei nordiske landa med ein kvinndel i regjeringa på berre 10 prosent. Elles i Vest-Europa er det tre land i sør, Hellas, Spania og Portugal, som skil seg ut i negativ retning, medan Tyskland følger etter dei tre nordiske landa på topp. Sjølv om det i nokre land er ein relativ stor prosentdel kvinner i regjeringa, er det framleis slik i dei fleste land at kvinnelege regjeringsmedlemmer stort sett har ansvaret for "mjuke" departement, det vil seia helse, sosial, kultur og utdanning.

... og eit langt stykke igjen i forvaltninga

Det er ikkje berre dei politisk valde stillingane som gjev makt. Lik tilgang for kvinner og menn på høgare stillingar innan den offentlege forvaltninga er viktig i eit likestillingsperspektiv. Prosentdel kvinner blant departementsrådar gjev eit bilete på stoda i forvaltninga. Her har Noreg langt fram til dei beste i klassen. Med berre 10 prosent kvinner blant departementsrådana låg me i 1999 langt bak Sverige med 34, Austerrike med 33 og USA med 29 prosent. Også Finland låg godt føre oss med 15 prosent kvinner. Meir overraskande er det kanskje at Italia, som ikkje er kjent for å vera i likestillingsfronten, også hadde ein større prosentdel kvinnelege departementsrådar, med 12 prosent. Av vestlege land me har tal for her, er det Danmark som kjem klart dårlegast ut i eit likestillingsperspektiv. I 1999 var det ingen kvinner blant departementsrådana i Danmark.

Det er felles for dei fleste land at det i toppstillingane i forvaltninga er færre kvinner enn det er blant dei valde politiske stillingane. Ei av årsakene til dette kan vera at ansiennitet og erfaring tel meir i tilsetjingar i forvaltninga enn i politiske val. Den raske endringa me har sett innanfor dei politiske verva når det gjeld kvinndeltaking, vil kan hende også finna stad i forvaltninga, men i eit seinare tempo. Etter som fleire kvinner deltek i arbeidslivet og skaffar seg erfaring og ansiennitet, vil det verta fleire kvinner som konkurrerer om toppstillingane også i forvaltninga.

Figur 1. Prosentdel av arbeidsstyrken som er arbeidsledige, kvinner og menn 15 år og over. 1998. Prosent

¹ Tal refererer til 1997.
Kjelde: FN/ECE.

Tabell 6. Kvinnedel av medlem i lovgjevande forsamling¹. Prosent

Land	1980	1990	2000
Noreg	24	36	36
Austerrike	9	21	27
Belgia	6	9	23
Danmark	24	34	37
Finland	26	32	37
Frankrike	5	6	11
Hellas	..	..	6
Irland	4	8	12
Island	5	21	35
Italia	9	13	11
Luxembourg	..	..	17
Nederland	15	21	36
Portugal	..	..	19
Spania	..	16	22
Storbritannia	3	6	18
Sveits	11	18	23
Sverige	26	38	43
Tyskland	9	21	31
Canada	..	..	21
USA	4	6	13

¹ Lågare kammer eller eittkammer.
Kjelde: FN/ECE.

Noreg på topp på FN sine likestillingsindeksar

Å gje ei samla vurdering av likestillinga i ulike land er svært vanskeleg. Det er mange ulike aspekt ved likestilling som er vanskeleg å måla med statistikk, og det er vanskeleg å vurdere kor mykje dei ulike indikatorane skal vege mot kvarandre. Haldningar til kvinner og likestilling er til dømes viktig

Gender-related Development Index (GDI)

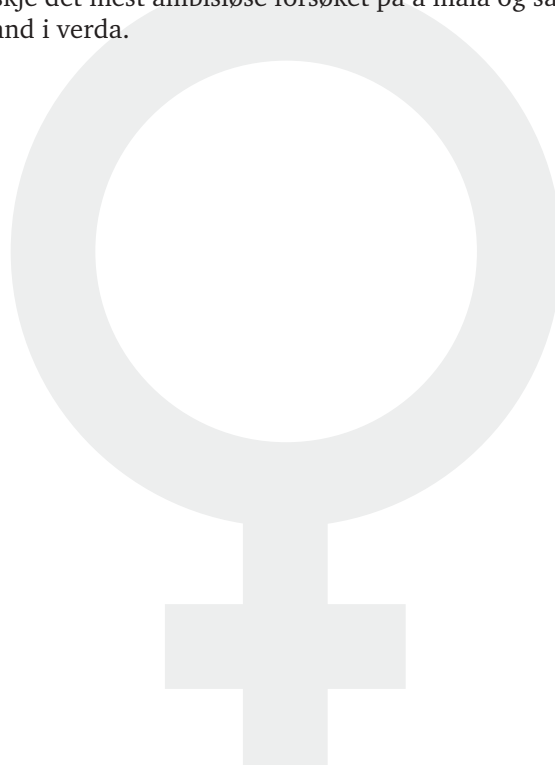
GDI er ein parallell til den meir kjende Human Development Index (HDI), og måler dei same dimensjonane, men her er vert det teke høgde for skilnader mellom kvinner og menn. GDI skal vera eit mål på den menneskelege utviklinga i eit samfunn etter at det er teke høgde for fordeling av velferda mellom kvinner og menn. GDI har fire indikatorar og desse er forventa levealder, analfabetisme, utdanningsaktivitet og estimert inntekt. Desse indikatorane vert vekta og sett saman til ein samla indeks.

Gender empowerment measure (GEM)

Denne indeksen er eit mål på fordelinga på tilgang på makt i samfunnet for kvinner og menn. Også denne indeksen har fire indikatorar, og desse er kvinnelege parlamentsmedlemmer, kvinner i utvalde posisjonar i offentleg liv og i næringslivet, kvinner i akademiske og tekniske yrke og estimert inntekt.

Begge indeksane er basert på data samla inn av FN-organ og er omarbeida for å gjera det mogleg med samanlikning.

for likestillingsklimaet i eit land, men er vanskeleg å måla statistisk, og spesielt å måla det same i ulike kulturar. Utviklingsprogrammet til FN (UNDP) har gjort eit forsøk på to ulike indeksar som skal samanlikna skilnader mellom kvinner og menn i eit land. Desse er Gender Development Index (GDI) og Gender Empowerment Measure (GEM). Begge har sine veikskapar, men er kanskje det mest ambisiøse forsøket på å måla og samanlikna likestillinga i alle land i verda.

Litteratur

UNDP (2001): *Human Development Report 2001*. Oxford University Press, New York.

UNECE (2000): *Women and Men in Europe and North America 2000*. United Nations Publications, Geneva.

Tabell 7. Prosentdel kvinnelege og mannlege statsrådar og departementsrådar. 1999. Prosent						
Land	Statsrådar			Departementsrådar		
	Kvinner	Menn	I alt	Kvinner	Menn	I alt
Noreg	42	58	100	10	90	100
Austerrike	23	77	100	33	67	100
Belgia	17	83	100	..	..	..
Danmark	35	65	100	-	100	100
Finland	44	56	100	15	85	100
Frankrike	31	69	100	..	..	..
Hellas	7	93	100	..	..	..
Irland	20	80	100	7	93	100
Island	10	90	100	8	92	100
Italia	24	76	100	12	88	100
Luxembourg	33	67	100	..	..	..
Nederland	29	71	100	8	92	100
Portugal	10	90	100	..	..	..
Spania	13	87	100	9	91	100
Storbritannia	23	77	100	..	..	..
Sveits	29	71	100	5	95	100
Sverige	50	50	100	34	66	100
Tyskland	35	65	100	..	..	..
Canada	24	76	100	..	..	..
USA	..	..	..	29	71	100

Kjelde: FN/ECE.

Tabell 8. Gender-related development index og Gender empowerment measure. Rangering. 2001		
Rangering	GDI	GEM
1	Noreg	Noreg
2	Australia	Island
3	Canada	Sverige
4	USA	Finland
5	Sverige	Canada
6	Island	New Zealand
7	Belgia	Nederland
8	Nederland	Tyskland
9	Finland	Australia
10	Frankrike	USA
11	Japan	Austerrike
12	Storbritannia	Danmark
13	Danmark	Sveits
14	Sveits	Belgia
15	Tyskland	Spania
16	Austerrike	Storbritannia
17	New Zealand	Barbados
18	Irland	Irland
19	Luxembourg	Bahamas
20	Italia	Portugal

Kjelde: UNDP.

I 2001 vart Noreg beste land i verda på GDI-målinga (sjå boks). Etter Noreg følgjer Australia, Canada og USA. Av dei ti fremste landa er det 4 nordiske, med Sverige på femte, Island på sjette og Finland på niande plass. Danmark hamnar på trettande plass. Det er sjeldan plasseringa på GDI avvik særleg frå HDI, som ikkje tek omsyn til fordelinga på kvinner og menn. Luxembourg skil seg ut ved å ligga sju plassar dårlegare plassert når ein tek omsyn til likestilling, elles er det små endringar for dei fleste land når ein tek omsyn til fordelinga på kvinner og menn.

GEM (sjå boks) søker altså å måle forskjell i innverknad i samfunnet mellom kvinner og menn. Også her tronar Noreg på toppen. Ifølgje FN leverer me altså i det mest likestilte landet i verda. På dei neste tre plassane kjem tre andre nordiske land, Island, Sverige og Finland. Danmark kjem igjen litt lenger bak i lekka, på ein tolvte plass. Det er spesielt éin delindikator der dei nordiske landa skil seg ut frå resten av verda, noko me har sett før, og det er deltakinga til kvinner i politikken. Ingen andre land har så mange kvinner i lovgjevande forsamling som dei nordiske landa.

Fra Kari og Ola til Sara og Thomas

"Import" av utenlandske fornavn er ikke noe nytt fenomen. Men sammenliknet med tidligere er dagens internasjonale – eller om man vil: kosmopolitiske – motenavn mer dominerende, både fordi de omfatter langt flere og mer populære navn enn før og fordi navnene er populære i svært mange land samtidig.

Jan Erik Kristiansen

"Si meg hva du heter, ..."

I "gamle dager" (og i denne sammenheng er ikke det mer enn 40-50 år siden) kunne en persons nasjonalitet i stor grad bestemmes ut fra fornavnet: Det var liten tvil om at *Bjørn*, *Harald*, *Aud* eller *Bjørg* var norske. *Olof*, *Lennart*, *Kristina* og *Kerstin* var like selvfølgelig svenske, på samme måte som *Niels*, *Poul*, *Ditte* og *Dorthe* var danske, mens tyskere ofte het *Horst*, *Kurt* og *Ingrid*. Det var heller ikke svært vanskelig å gjette hvilken side av den engelske kanal *Michael*, *Stephen* og *Susan* eller *Pierre* og *Monique* kom fra.

I våre dager er det imidlertid ikke lenger like lett å plassere folk geografisk på grunnlag av fornavnet; *Emma* og *Sara*, *Daniel* og *Martin* kan være tyske eller engelske, men de kan like gjerne være fra Norge, Sveits, eller Nederland.

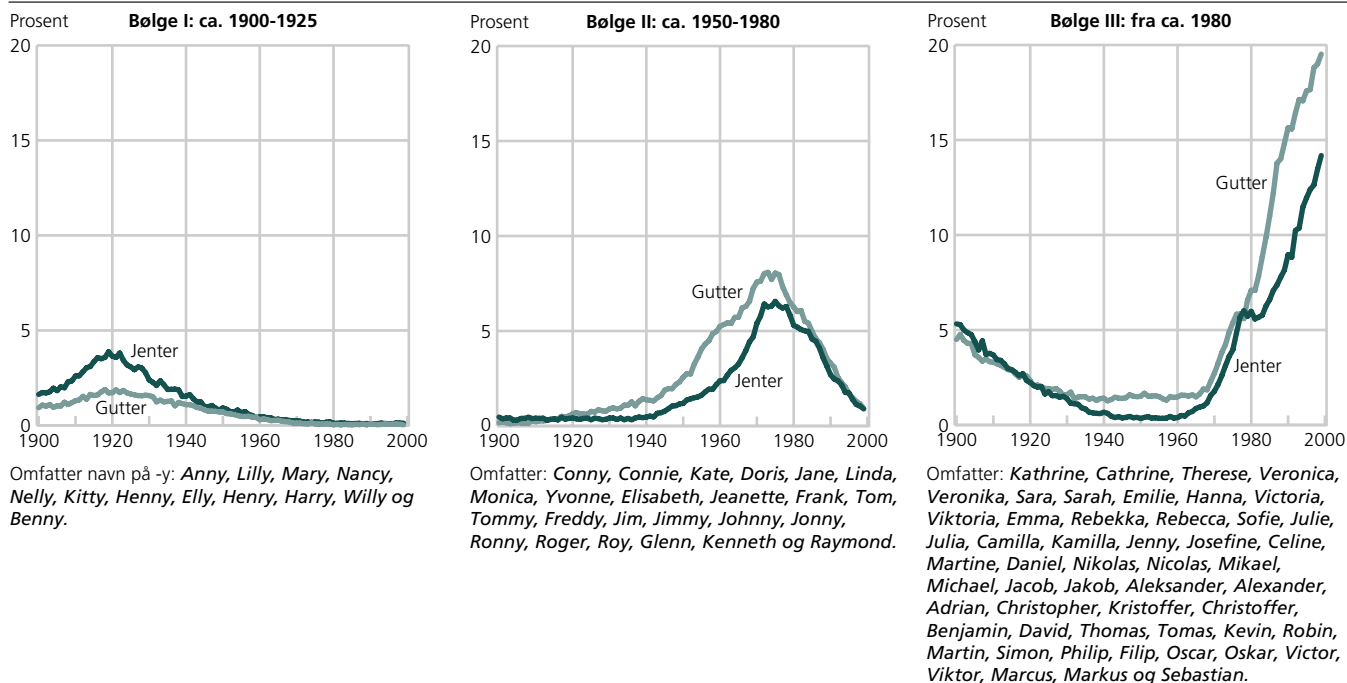
Nå er "import" av fornavn selvfølgelig ikke noe nytt; bare et fåtall av de navnene som er i bruk i Norge, kan sies å være "norske". Men siden denne importen har foregått gradvis over mange hundre år, tenker vi ikke i dag på navn som *Ole* og *Jan* eller *Ida* og *Marie* som spesielt utenlandske eller fremmede.

Tre utenlandsbølger

Vi hadde i det forrige århundre tre perioder med klare innslag av utenlandske navn. Den første startet like før eller ved århundredskiftet og besto av engelske/amerikanske navn, blant annet for en stor del av navn som sluttet på -y, som: *Henry*, *Harry*, *Stanley* og *Willy* – *Anny*, *Betty*, *Elly*, *Jenny*, *Kitty*, *Lilly* og *Mary*. Andre vanlige navn på denne tiden var *Arthur*, *Georg*, *Edith*, *Esther*, *Harriet* og *Ruth*. Denne "bølgen" (hvis den nå kan kalles det), som kulminerte i 1920-årene, må antas å henge sammen med at mange utvandrere på denne tiden flyttet tilbake til gamlelandet, og i Amerika-kofferter hadde de med seg amerikanske navn. Også de mange norske sjøfolkene har nok bidratt til denne bølgen, som var særlig utbredt på Sørlandet (Agder-fylkene). Hvite seil brakte oss altså ikke bare ære og makt, men også utenlandske navn.

I en periode etter andre verdenskrig opplevde vi så en ny, hovedsakelig anglo-amerikansk navnebølge, og denne gang var bølgen litt kraftigere. Fra midten av 1950-tallet og utover oppnådde særlig guttenavn som *Roger*, *Roy*, *Ronny*, *Jim/my*, *Jo(h)nny*, *Tom*, *Tommy*, *Glenn*, *Frank*, *Kenneth*, *Kent*, *Kim* og *Raymond* en viss popularitet. Også kvinnenavn som *Jane*, *Kate* og *May* fikk en viss utbredelse, men heller ikke disse navnene fikk noen stor og generell spredning; de var særlig å finne i Oslo øst, i Østfold og i Nord-Norge.

Figur 1. Tre utenlandske navnebølger

Kilde: Navnestatistikk.

Når det gjaldt jentenavn, var etterkrigstidens import ikke så anglo-amerikansk fiksert, men spredte seg på flere land; populære navn var for eksempel *Anette, Anita, Jeanette, Linda, Monica, Rita* og *Yvonne*. Denne etterkrigsbølgen avtok omkring 1980 og i dag blir navnene relativt sjelden brukt.

Denne bølgen ble så etter hvert nærmest avløst av en ny, men mer diffus og generell bølge. Dagens tendens til internasjonalisering (som er blitt særlig tydelig de siste 10-15 årene) består ikke så mye i direkte import av bestemte navn fra bestemte land, men er snarere uttrykk for en slags kulturell globalisering med fri flyt av fornavn; i første omgang begrenset til et nord-europeisk og nord-atlantisk fellesmarked. Sammenliknet med de to forrige bølgene, omfatter dagens internasjonale moter langt flere navn og navnene er også langt mer populære. (Slik sett er kanskje "brotsjø" en bedre betegnelse enn "bølge"). Og felles for disse internasjonale navnene er at både skrivemåten og uttalen er "uproblematisk" på de fleste språk; de er i stor grad språklig "nøytrale". (Men både skrivemåte og uttale kan selvfølgelig variere fra land til land, og også innen de enkelte land; jf. *Sara/Sarah, Tomas/Thomas*, etc.)

Når nordmenn – som de fleste andre – er blitt langt mer internasjonalt orientert, eller – om man vil – kosmopolitiske, så skyldes dette flere ting. For det første kommer verden til oss i større grad enn tidligere: Vår massemedier – og særlig TV – er i stor grad preget av utenlandske programmer og serier, og vi får på denne måten langt flere impulser utenfra. På den annen side er vi også selv langt mer geografisk mobile enn tidligere; vi reiser mer til utlandet, både på ferie og ellers. Internasjonalt samarbeid øker både på det økonomiske, politiske og kulturelle området. Og en stor og økende andel av ungdommen studerer i utlandet for en kortere eller lengre periode. I denne situasjonen er det ikke umulig at enkelte foreldre faktisk velger navn

Den første perioden med utenlandske navn startet ved forrige århundreskiftet og besto av engelske/amerikanske navn.

Tabell 1. Eksempler på mye brukte "internasjonale" navn

Guttenavn	Jentenavn
Adrian	Amalie
Alexander/Aleksander	Camilla/Kamilla
Benjamin	Cathrine/a, Katrine/a
Christoffer/Christopher/ Kristoffer	Celine/a
Daniel	Charlotte
Fredrik/Fredric	Christine/a, Kristine/a
Joachim/Joakim	Emilie
Kevin	Emma
Marcus/Markus	Hanna/Hannah
Martin	Henriette
Michael/Mikael	Julie/a
Oscar/Oskar	Marie/a
Philip/Filip	Martine
Robin	Rebecca/Rebekka
Sebastian	Sara/Sarah
Simon	Sofie/Sophie
Thomas/Tomas	Victoria/Viktoria
Tobias	

også med tanke på at barna senere i livet sannsynligvis vil være mobile og både reise og oppholde seg mye utenlands. Dermed kan det være at for eksempel navn som *Synnøve* og *Torbjørn* bli oppfattet som lite praktiske og derfor uaktuelle. Og selv om de fleste ikke bevisst gjør slike overveielser, vil de likevel ubevisst være preget av internasjonale impulser og trender når det gjelder smak og behag.

Sara typisk

Hvis vi nå skulle forsøke å peke ut det mest typiske internasjonale navnet, er *Sara(h)* (i Norge vanligvis skrevet uten -h) en sterk kandidat. *Sara* er nå nummer tre på den norske navnetoppen i 2000. I både Danmark og Belgia er hun på fjerdeplass, i Sverige og Finland er hun nummer 12 og 13, og på Grønland kommer hun på åttendeplass. Også i Irland, Frankrike, Østerrike, Sveits og Tyskland kommer *Sarah* svært høyt opp på listene. Og i USA er hun på femteplass. Når *Sarah* er fraværende i Storbritannia, er dette fordi hun her var tidlig ute og toppet listene allerede på 1970- og 1980-tallet.

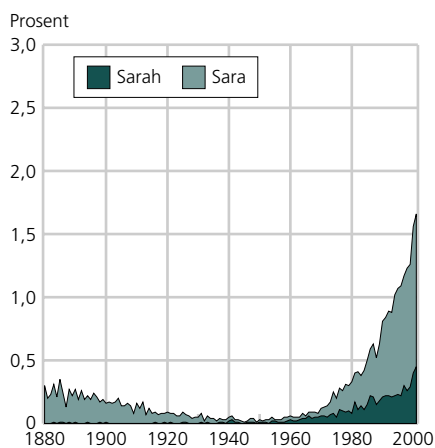
Andre sterke kandidater er *Emma* og *Hanna*, men også et annet norsk toppnavn for tiden – *Emilie* – og hennes søstre *Emilia* og *Emily* er svært vanlige i mange land.

Et karakteristisk trekk ved disse internasjonale jentenavnene er for øvrig at svært mange av dem slutter på -a: I tillegg til dem vi allerede har nevnt, finner vi *Anna*, *Camilla*, *Lisa*, *Rebecca* og *Victoria*. Og i utlandet er *Laura*, *Lea* og *Julia* svært vanlige. Og her hjemme er andre a-navn, som *Ida*, *Thea*, *Nora*, *Andrea*, *Frida*, *Tuva*, *Selma*, *Oda*, *Hedda* og *Mia* høyt oppe – eller på vei oppover – på listene. Alt i alt utgjør navn som ender på -a nå ca. 25 prosent av jentenavnene hvert år, men den tilsvarende andelen var bare 2-3 prosent omkring 1950.

Blant guttenavnene finnes det ikke noen tilsvarende klar kandidat; men *Thomas* er kanskje det navnet man finner igjen i flest land (selv om det nå er noen år siden det var på toppen av de norske listene). Men også *Daniel*, *Kevin*, *Martin*, *Aleksander* og *Marcus* er svært vanlige rundt omkring i Europa. Og mens jentenavn som nevnt ofte slutter på -a, utgjør guttenavn på -as og -us i dag nesten 15 prosent av guttenavnene i Norge.

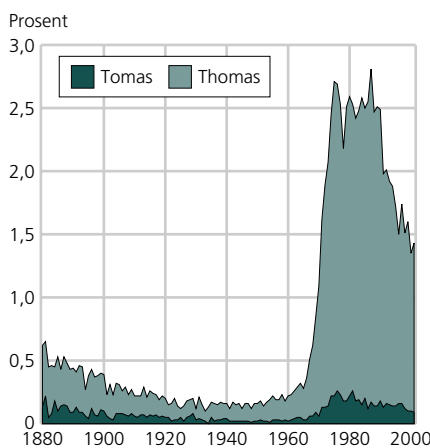
I det hele tatt synes det som om jentenavnene i noe større grad enn guttenavnene er "internasjonalisert". Dette ser vi tydelig i for eksempel Finland, hvor "ti på topp"-listen for jentene inneholder fire typiske internasjonale navn (*Emma*, *Julia*, *Emilia*, *Laura*), mens vi på guttelisten finner *Thomas* først på 11. plass (og da med finsk skrivemåte: *Toumas*).

Et annet – og kanskje litt overraskende – fellestrekk er at mange av

Figur 2. Sara og Thomas

Sara f, hebr. navn, 'fyrstinne, prinsesse'. Kjent sidan 1500-t. Mykje nytta på 1700- og 1800-t., med eit tyngdepunkt i V-Agd, N-Trl og Nordl. Vanleg kring 1900. [...] Namnedag 16. mai, etter Sara i GT, kona til Abraham og ættemor til israelittane [...]

Kilde: Navnestatistikk og Norsk personnamleksikon.

Tomas m, hebr. navn, *Toma* 'tvilling'. Innlånt over gresk *Thomás*. Kjent sidan 1200-t. Litt brukt i seinmellomalderen, særleg vest og nord i landet. Mykje nytta i etterref. tid. [...] Namnedagar 21. des. etter apostelen Tomas, og 29. des., etter erkebiskop Thomas Becket av Canterbury. [...]

dagens mest populære navn har bibelske røtter (overraskende fordi nordmenn vel neppe kan antas å ha blitt mer religiøse de siste årene): Av guttenavnene er *Benjamin, Daniel, David, Elias, Gabriel, Isak, Jakob, Jonas, Jonathan, Markus, Mathias, Michael, Simon* og *Thomas* typiske eksempler, blant jentene kan vi nevne *Hanna, Lea, Maria, Rebekka* og *Sara*.

Også våre nye landsmenn

Da nordmenn utvandret til USA for over hundre år siden, tilpasset mange av dem seg raskt navnetradisjonene der, og mange brakte som nevnt med seg amerikanske navn tilbake senere. Dagens innvandrere til Norge synes i liten grad å ta i bruk "norske" eller nordiske navn. Ei heller synes nordmenn å være utsatt for noen påvirkning fra våre nye landsmenn. Men nordmenn og innvandrere møtes i en viss forkjærlighet for internasjonale navn. En undersøkelse av tospråklige familier (Reisæter 2001, referert i Aftenposten 28/12 2001), viser at også de i stor grad velger navn og stavemåter som er gjengs i begge land, som for eksempel *Alexander, Daniel, Jonas, Maria* og *Miriam*.

Grønland mot strømmen

Grønland representerer på mange måter et unntak fra denne internasjonale trenden: For ikke så mange årene siden fikk grønlandske barn hovedsakelig danske navn, som *Hans, Lars, Karl* og *Jens, Karen, Dorte* og *Anna*.

I dag er det de grønlandske navnene *Malik* og *Paninnguaq* som topper listene. Også finske gutter synes å være relativt resistente overfor utenlandsk navnesmitte. Og i Wales og Skottland står fortsatt de nasjonale navnetradisjonene sterkt, særlig når det gjelder guttenavn.

Solveigs svanesang?

Denne internasjonaliseringen innebærer at norske og nordiske navn – som var svært vanlig for 40-50 år siden – nå er i klar tilbakegang. På slutten av 1940-tallet finner vi *Bjørn, Arne, Harald, Inger* og *Randi* høyt oppe på listene over de mest populære navnene og de nordiske navnene var i flertall på navnetoppen. I 2001 må vi helt ned på 18. plass før vi finner *Sondre*. Lenger nede følger *Ole, Lars, Anders, Stian* og *Erlend*. Blant jentene finner vi *Mart(h)e* på niende plass og *Silje* på 12., men ellers er det få nordiske navn blant de mest brukte.

Også færre navn med æ, ø og å

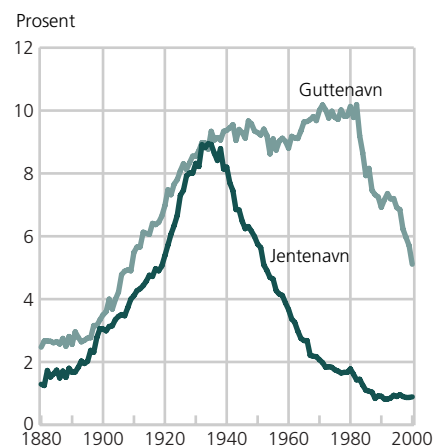
Parallelt med denne tilbakegangen for norske og nordiske navn, blir også navn med de særnorske bokstavene æ, ø og å stadig sjeldnere. For jentenavnene begynte denne nedgangen allerede før andre verdenskrig, da om lag 9 prosent hvert år fikk navn med disse bokstavene. I dag er andelen under 1 prosent. Guttenavnene – derimot – var lenge standhaftige: I hele etterkrigsperioden lå andelen med æ, ø og å i underkant av 10 prosent. På begynnelsen av 1980-tallet stupte imidlertid kurven og det er foreløpig ikke noe tegn til at nedgangen vil stoppe opp (se Ouren 2001 for en nærmere diskusjon av disse navnene). Det er således ikke bare i e-postadresser at de særnorske bokstavene ikke er populære.

På Grønland er det de grønlandske navnene *Malik* og *Paninnguaq* som topper listene.

Foto: Scanpix

Figur 3: Andelen med fornavn med æ, ø og å

Kilde: Navnestatistikk.

Tabell 2. Eksempler på ulik utbredelse av navn i Oslo øst og vest

Vanligere i Oslo vest	"Nøytrale" navn	Vanligere i Oslo øst
Hanna(h)	Sara(h)	Monica
Sophie/Sofie	Kristian	Veronica
Victoria/Viktoria	Markus/Marcus	Daniel
Aksel/Axel	Michael/Mikael	Kevin
Carl	Simon	Kim
Christian	Thomas	Robin
Haakon		Stian
Nicolai/Nikolai		
William		

Kilder

Besnard, P. og G. Desplanques (2000): *La cote des prénoms en 2001*. Balland. Paris.

Kristiansen, J.E. og J. Ouren (1998a): *Fornavn i Norge – Navnemoter og motenavn*. Ad Notam Gyldendal. Oslo.

Kristiansen, J.E. og J. Ouren (1998b): Navnebruk i Oslo: Johnny fra Stovner? *Samfunnsspeilet* 6/98. Statistisk sentralbyrå.

Ouren, J. (2001): *Navn med Æ, Ø og Å på vei ut?* på <http://www.ssb.no/navn/>.

Kruken, K. og O. Stemshaug (1995): *Norsk personnamnleksikon*. 2. utgåva. Det Norske Samlaget. Oslo.

Reisæter, G. (2001): *Mitra, Jonas, Bjørk og Mohammed: Navn i tospråklige familier i Tromsø*. Hovedoppgave i nordisk. Universitetet i Tromsø.

Statistik Austria (2000): *Mein Name ist? – Babynamen in Österreich*. Wien.

Men ingen regel uten unntak: Guttenavn som *Håvard* og *Håkon* (både med å og aa) og *Jørgen* har opplevd en viss popularitetsøkning på 1990-tallet, men også denne oppturen synes nå definitivt å være over. Tilsvarende jentenavn er vanskelig å finne.

Men: Øst er øst og vest er vest

Selv om fornavn i dag ikke lenger har noen klar nasjonal eller regional geografisk forankring, synes det like-

vel fortsatt å eksistere visse sosiokulturelle forskjeller i valg av navn. Dette har selvfølgelig sammenheng med at navn ikke bare har en bruksverdi, de har også en symbolverdi og at navn fungerer som sosiale markører. Den anglo-amerikanske bølgen på 1950- og 1960-tallet var som nevnt også i stor grad et østkantfenomen i Oslo: Det var her vi oftest fant *Linda* og *Roger*.

Om vi sammenlikner bruken av enkelte av dagens internasjonale navn i Oslos østlige og vestlige bydeler, finner vi at mange (kanskje flertallet) av dem er nøytrale i den forstand at de brukes like ofte i østlige og vestlige bydeler (se Kristiansen og Ouren 1998b for en nærmere beskrivelse av undersøkelsen). Eksempler på slike er: *Sara*, *Markus*, *Michael*, *Simon* og *Thomas*. Men mange navn har også ulik utbredelse øst og vest for Akerselva. Navn som *Veronica*, *Daniel*, *Kevin* og *Robin* er vanligst på østkanten. *Hanna*, *Julie*, *Sofie/Sophie*, *Victoria*, *Carl*, *Oskar/Oscar* og *William* – derimot – er langt mer vanlig i Oslos vestlige strøk.

Og det synes ikke å være helt tilfeldig hvilke navn som blir populære i øst og vest: På vestkanten er foreldrene mer tradisjonsorienterte, idet de først og fremst velger det vi kan kalle "klassiske" navn; det vil si navn som også tidligere har hatt en viss utbredelse her i landet (ofte før og omkring 1900). De typiske østkantnavnene er oftere nykommere; navn som (i Norge) først er blitt populære de siste årene.

Disse forskjellene i navnebruk er altså sosiokulturelle, snarere enn geografiske. Og dette mønsteret er også internasjonalt: For eksempel finner man i Østerrike at foreldre med høyere utdanning oftere velger navn som *Maximilian*, *Florian*, *Jakob*, *Anna*, *Katherina* og *Hannah*, mens foreldre med lav utdanning oftere kaller barna *Patrick*, *Michael*, *Daniel*, *Lisa*, *Melanie* og *Stephanie*. Også i Frankrike er det påvist liknende forskjeller: Eksempler på franskmennene kaller "borgerlige fornavn" ("prénoms bourgeois") er *Paul*, *Alexandre*, *Louise*, *Charlotte*, og *Mathilde*, mens det som omtales som "folkelige fornavn" ("prénoms populaire") er *Anthony*, *David*, *Kevin*, *Jennifer*, *Jessica* og *Sandra*. Og i begge land er *Sarah* og *Thomas* – på samme måte som i Norge – relativt nøytrale navn, som i stor grad brukes i alle samfunns- lag.

Noen websider med navne- statistikk:

<http://www.ssb.no/navn/>

<http://www.vornamen.com/>

<http://www.prenoms.com/>

<http://www.meilleursprenoms.com/>

Den globale fruktbarheten på vei ned

Kvinnene i verden får i dag gjennomsnittlig to barn mindre enn de gjorde for bare noen tiår siden. Norske kvinner får gjennomsnittlig ett barn mindre enn de gjorde på 1960-tallet. Kina er et av landene med sterkest nedgang. Fordi Kina har 1/5 av verdens befolkning, har kinesiske befolkningstall stor betydning for den globale utviklingen.

I løpet av de siste tiårene har det skjedd dramatiske endringer i fruktbarheten. Fødselsratene har sunket i de fleste deler av verden, men i ulik grad og med ulik hastighet. I nesten alle industrialiserte land i verden, spesielt i de østlige og også i flere utviklingsland, ligger fruktbarheten under reproduksjonsnivået. Reproduksjonsnivået vil si den fruktbarheten som er nødvendig for å få balanse mellom fødsler og dødsfall på lang sikt, når vi ser bort fra inn- og utvandring. Med dagens dødelighetsnivå i Norge tilsvarer reproduksjonsnivået et samlet fruktbarhetstall (SFT) på 2,08. SFT er et hypotetisk mål som viser hvor mange barn kvinnene vil komme til å få hvis det aldersspesifikke fruktbarhetsmønsteret fortsetter i hele deres fødedyktige periode. I land hvor dødeligheten er høy, vil dette tallet ligge noe høyere. Ikke siden 1973 har den norske fruktbarheten ligget over reproduksjonsnivået. I 2000 var SFT i Norge 1,85 barn per kvinne.

Lavere fruktbarhet medfører lavere befolkningsvekst. Ikke på over et halvt århundre har befolkningsveksten i verden vært så lav som den nå er, med 1,2 prosent per år. Det totale antall fødsler er også på vei ned, fra en topp på 134 mill. per år på slutten av 1980-tallet, til litt under 130 mill. i dag. Den unge aldersstrukturen i mange land gjør at det tar tid før fruktbarhetsnedgang slår ut i synkende fødselstall.

Aldring av befolkningen i vestlig verden

I den vestlige verden har lav fruktbarhet, sammen med dødelighetsnedgang - spesielt for spedbarn - lenge ført til aldring av befolkningen. Det samme er nå i ferd med å skje i mange utviklingsland, der andelen eldre øker raskt. Dette betyr nye utfordringer for samfunnet.

Ifølge FNs estimater fødes det i verden gjennomsnittlig 2,7 barn per kvinne. Dette er over to barn færre enn på 1960-tallet, da tilsvarende tall var nesten 5 barn per kvinne. Det er imidlertid store forskjeller mellom ulike deler av verden i hvor mange barn kvinnene får og hvilke sosiale endringsprosesser landene har vært gjennom. I dag varierer fruktbarheten fra 1,07 barn per kvinne i Georgia til 8,0 barn per kvinne i Niger, se tabell 1. Tabellen viser at alle land med høy fruktbarhet ligger i Afrika (med unntak av Yemen) og at samtlige land med ekstremt lav fruktbarhet ligger i tidligere kommunistiske land i Øst-Europa.

I den vestlige delen av verden var det en betydelig nedgang i fruktbarheten allerede på slutten av 1800-tallet. Denne nedgangen blir gjerne sett i sammenheng med overgangen til et mer industrialisert og moderne samfunn. I mange utviklingsland begynte den første nedgangen i fruktbarheten på

Trude Lappegård

Tabell 1. De fem land i verden som har henholdsvis høyest og lavest fruktbarhet

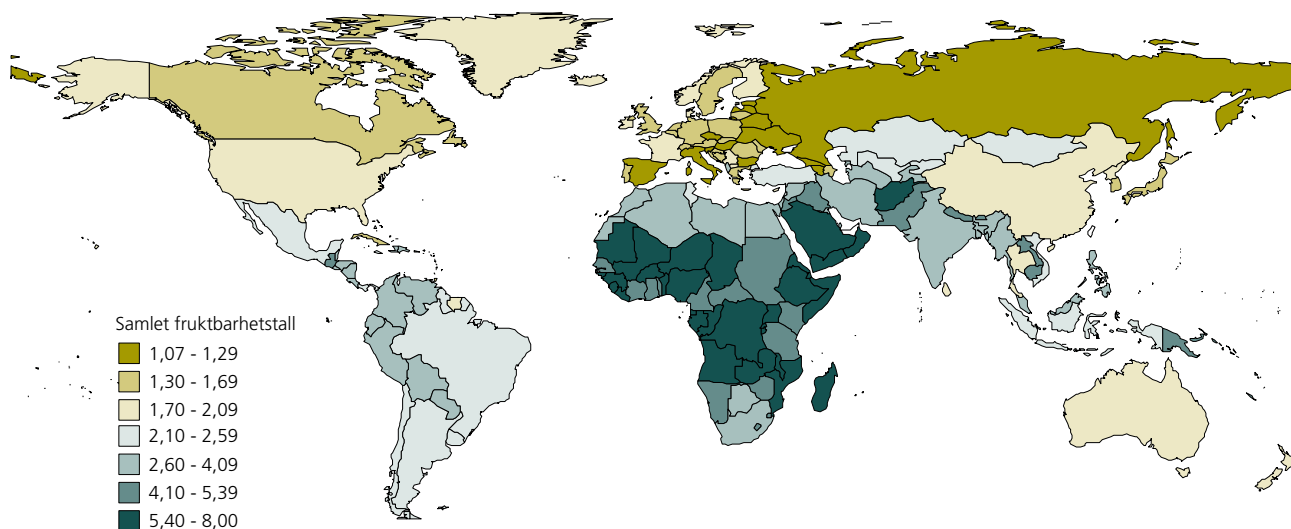
Fem på topp	Fem på bunn
Niger 8,00	Georgia 1,07
Yemen 7,60	Armenia 1,10
Somalia 7,25	Den tsjekkiske republikk 1,13
Angola 7,20	Hviterussland 1,14
Uganda 7,10	Latvia 1,16

Trude Lappegård er doktorgradsstipendiat i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (trude.lappegard@ssb.no).

Tabell 2. Samlet fruktbarhetstall i verden

Nord-Afrika		
Algerie	2,79	
Egypt	2,88	
Libya	3,31	
Marokko	3,03	
Sudan	4,47	
Tunisia	2,10	
Vest Sahara	3,51	
Resten av Afrika		
Angola	7,20	
Benin	5,68	
Botswana	3,94	
Burkina Faso	6,80	
Burundi	6,80	
Den Sentral Afrikanske Republikk	4,92	
Den Demokratiske Republikk		
Kongo	6,70	
Elfenbenskysten	4,64	
Eritrea	6,75	
Etiopia	6,75	
Gabon	5,40	
Gambia	4,79	
Ghana	4,22	
Guinea	5,83	
Guinea-Bissau	5,99	
Kamerun	4,70	
Kenya	4,15	
Kongo	6,29	
Lesotho	4,45	
Liberia	6,80	
Madagaskar	5,68	
Malawi	6,34	
Mali	7,00	
Mauritania	6,00	
Mauritius	1,90	
Mosambik	5,86	
Namibia	4,87	
Niger	8,00	
Nigeria	5,42	
Rwanda	5,77	
Sao Tomé og Príncipe	6,33	
Senegal	5,11	
Seychellene	4,97	
Sierra Leone	6,50	
Somalia	7,25	
Swasiland	4,44	
Sør-Afrika	2,85	
Tanzania	5,03	
Togo	5,36	
Tsjad	6,65	
Uganda	7,10	
Zambia	5,66	
Zimbabwe	4,50	
Norden		
Danmark	1,73	
Finland	1,74	
Island	1,99	
Norge	1,84	
Sverige	1,50	
Øst-Europa		
Albania	2,27	
Bosnia-Hercegovina	1,30	
Bulgaria	1,23	
Estland	1,24	
Jugoslavia	1,76	
Kroatia	1,38	
Latvia	1,16	
Litauen	1,35	
Makedonia	1,76	
Polen	1,37	
Romania	1,30	
Slovakia	1,33	
Slovenia	1,21	
Tsjekkia	1,13	
Ungarn	1,29	
Resten av Europa		
Belgia	1,61	
Frankrike	1,77	
Grønland	1,90	
Hellas	1,30	
Irland	1,88	
Italia	1,19	
Kypros	1,84	
Luxembourg	1,73	
Malta	1,77	
Nederland	1,65	
Portugal	1,49	
Spania	1,20	
Storbritannia	1,68	
Sveits	1,48	
Tyskland	1,36	
Østerrike	1,32	
Land fra tidligere Sovjetunionen		
Armenia	1,10	
Azerbajdjan	1,51	
Belarus	1,20	
Georgia	1,07	
Hvite Russland	1,14	
Kazakstan	1,95	
Kirgizistan	2,34	
Moldovia	1,40	
Russland	1,17	
Tadjikistan	2,87	
Turkmenistan	3,17	
Ukraina	1,10	
Uzbekistan	2,29	
Øst-Asia		
Hong Kong	1,17	
Japan	1,33	
Kina	1,80	
Mongolia	2,32	
Nord-Korea	2,07	
Sør-Korea	1,51	
Sørøst-Asia		
Burma	2,80	
Filippinene	3,24	
Indonesia	2,27	
Kambodsja	4,77	
Laos	4,80	
Malaysia	2,90	
Singapore	1,45	
Thailand	2,00	
Vietnam	2,25	
Sørsentral-Asia		
Afghanistan	6,80	
Bangladesh	3,56	
Bhutan	5,10	
India	2,97	
Iran	2,76	
Nepal	4,48	
Pakistan	5,08	
Sri Lanka	2,09	
Vest-Asia		
De Forente Arabiske Emirater	2,86	
De Palestinske områder	5,60	
Irak	4,77	
Israel	2,70	
Jordan	4,31	
Kuwait	2,66	
Libanon	2,18	
Oman	5,46	
Saudi-Arabia	5,54	
Syria	3,65	
Tyrkia	2,30	
Yemen	7,60	
Nord-Amerika		
Canada	1,58	
USA	1,93	
Karibien og Mellom-Amerika		
Belize	2,89	
Costa Rica	2,67	
Cuba	1,55	
Den Dominikanske Republikk	2,71	
El Salvador	2,88	
Guatemala	4,41	
Haiti	3,98	
Honduras	3,72	
Jamaica	2,37	
Mexico	2,49	
Nicaragua	3,82	
Panama	2,42	
Puerto Rico	1,90	
Trinidad og Tobago	1,53	
Sør-Amerika		
Argentina	2,44	
Bolivia	3,92	
Brasil	2,15	
Chile	2,35	
Colombia	2,62	
Ecuador	2,76	
Paraguay	3,84	
Peru	2,64	
Uruguay	2,30	
Venezuela	2,72	
Oceania		
Australia	1,75	
New Caledonia	4,14	
New Zealand	1,97	
Papa Ny-Guinea	4,32	
Vanuatu	4,14	

Figur 1. Samlet fruktbarhetstall i verden

Kilde: De forente nasjoner.

1960-tallet. I Latin-Amerika gikk for eksempel fruktbarheten ned med nesten ett barn i løpet av 1960-årene. I Afrika derimot ble tegnene på fruktbarhetsnedgang synlige først på slutten av 1980-tallet. Fortsatt er det i Afrika sør for Sahara det har skjedd minst nedgang, men likevel har SFT sunket fra 6,7 barn rundt 1980 til ca. 5 barn i dag.

Kina er et av de landene i verden som har hatt størst nedgang i fødselsratene: Fra slutten av 1960-tallet har SFT gått ned fra rundt 6,0 til 1,8 barn per kvinne i dag. Utviklingen i Kina har stor betydning for den globale utviklingen fordi den kinesiske befolkningen utgjør hele 1/5 av verdens befolkning. I verdens nest største land, India, med litt over 1 milliard mennesker, har det også skjedd en betydelig fruktbarhetsnedgang, til 3 barn per kvinne, men ikke så raskt som i Kina. Indias folketall vil derfor trolig passere Kinas om noen tiår.

I mange utviklingsland blir det drevet en bevisst familieplanleggingspolitikk for å redusere antall fødsler. Befolkningskonferansen i Kairo i 1994 understreket imidlertid betydningen av kvinnes velferd og rolle, spesielt ved at de får bedre utdanning og helsetjenester.

Nesten alle land i den vestlige verden har i dag en fruktbarhet som ligger under reproduksjonsnivået på 2,1 barn per kvinne. Endringene i fruktbarheten de siste tiårene i denne delen av verden kjennetegnes ved utsatte fødsler og færre barn per kvinne. Overgangen blir gjerne satt i sammenheng med fremveksten av mer individualistiske holdninger, økt likestilling, høyere utdanningsnivå, økt inntekspotensiale og enkle og effektive prevensjonsmetoder. I europeisk sammenheng ligger Norge, sammen med de andre nordiske landene, på et relativt høyt fruktbarhetsnivå, selv om vi ikke har fruktbarhetstall over reproduksjonsnivået. Som i resten av Vest-Europa skjedde det en nedgang i fruktbarheten fra midten av 1960-tallet til midten av 1980-tallet. Da snudde trenden i Norden, mens den fortsatte å være

Datakilder

For Europa er kilden Eurostats Recent demographic developments in Europe (Strasbourg 2000), som gir SFT for rundt 50 land i Vest- og Øst-Europa, de fleste for 1999 og 2000. De foreløpige tallene for 2000 er publisert i Statistics in focus (Eurostat 2001). For de nordiske land har vi innhentet SFT for 2000 direkte fra de statistiske byråer. For resten av verden kommer tallene fra FNs Population Division og er publisert i World Population Prospects. The 1998 Revision. Volume I: Comprehensive Tables (United Nations, New York 1999) og The State of World Population 2001 (UNFPA, New York 2001). FNs tall består av en blanding av observasjoner, estimater og projesjoner, pga. den ulike tilgangen på befolkningsstatistikk i de forskjellige land. Noen land har regelmessig innsamling av statistikk om fødsler, mens andre land må basere seg på folketellinger hvert tiende år (eller sjeldnere) og uregelmessige utvalgsundersøkelser, særlig de minst utviklede. FN forsøker å lage en konsistent samling av estimater for hver femårsperiode. De tallene som gjengis i tabell 1 og 2 gjelder for 2000-2005.

Kina er et av de landene i verden som har hatt størst nedgang i fødselsratene.

avtakende i de fleste andre europeiske land. Det finnes ingen entydige svar på hvorfor de nordiske landene ligger på et høyere fruktbarhetsnivå enn land lenger sør og øst i Europa. I Norden står normen om en selvstendig forsørgerrolle for kvinnene sterkt, noe som innebærer en forventning om at kvinner forsetter å jobbe etter at de har fått barn, og at hverdagen består av en kombinasjon av barneomsorg og yrkesdeltakelse. For nordiske kvinner er dette muliggjort gjennom at samfunnet langt på vei har tilrettelagt for en slik kombinasjon, bl.a. gjennom ulike familiepolitiske tiltak som svangerskaps- og omsorgspermisjoner, barnehager, barnetrygd og kontantstøtte, samt gode muligheter for deltidsarbeid. I mange av de søreuropeiske landene er ikke en slik kombinasjon like selvfølgelig, og mange må gi opp sin jobbkarriere når de får barn. Det vil derfor være rimelig at flere velger yrkesdeltakelse på bekostning av barneomsorg, når spørsmålet om å få barn er et enten-eller-spørsmål enn når det er et både-og.

I Øst-Europa har det vært en dramatisk nedgang i fruktbarheten etter kommunismens fall. Rundt 1990 hadde flere av disse landene et SFT på godt over 2 barn per kvinne, mens det i dag er nede i 1,1 barn per kvinne i land som Russland, Den tsjekkiske republikk og tidligere Øst-Tyskland. Mange av disse landene har vært gjennom økonomiske og politiske kriser. Liten fremtidstro har gjort at mange enten utsetter eller lar være å få barn.

Når kvinner fra land med høy fruktbarhet flytter til land med lavere fruktbarhet, skjer det en endring i deres fruktbarhetsmønster over tid, viser forskning. Endring i fruktbarheten til innvandrerkvinner kan bli sett på som ett (av mange) mål på integrasjon. Dersom fruktbarheten endres med økende botid i det nye landet og blir mer lik den øvrige befolkningen, blir det gjerne forklart som et resultat av en tilpasningsprosess. Imidlertid kan en del av de endringene vi finner blant innvandrerkvinner bosatt i Norge, ikke utelukkende ses som en del av en tilpasningsprosess, da disse endringene også kunne ha skjedd om de ikke hadde flyttet. Også i hjemlandet kan det pågå sosiale endringsprosesser.

Foto: Arne Walderhaug/Samfoto

"Halve Norge" har sagt ja

Om lag 1 757 000 nordmenn hadde inngått ekteskap per 1. januar 2000, dette utgjør om lag 50 prosent av den voksne befolkningen. Andelen er omtrent den samme i alle de nordiske landene og det har vært en økning i antall inngåtte ekteskap i Norden på slutten av 1990-tallet.

49 prosent av hele den norske befolkningen (fra 15 år og over) hadde gitt sitt ekteskapsløfte minst en gang per 1. januar 2000. Danmark topper lista av nordiske land med 50 prosent gifte i en alder av 15 år og oppover, deretter følger Norge, Finland, Island og Sverige.

Minja Tea Dzamarija

1999 var ikke et dårlig år for ekteskapsinngåelser i det nordlige hjørnet av Europa. I alle de nordiske landene hadde vi en økning i antall inngåtte ekteskap i forhold til de to foregående årene. Bare i Sverige økte tallet på inngåtte ekteskap med 4 100 i løpet av ett år. Generelt har antall inngåtte ekteskap i Norge økt de aller siste årene. Etter en periode med svingende vigselstall fra midten av 1980-årene, og under 20 000 i 1992 og 1993, var antall inngåtte ekteskap i 1999 det høyeste siden 1978. Til sammen 24 900 ekteskap ble inngått i løpet av 1999. At det har vært stigning i antall inngåtte ekteskap de aller siste årene, henger også sammen med at det inngås stadig flere ekteskap blant tidligere gifte. Gjengifte er vanligere blant menn enn blant kvinner.

Franskmenn på frierføtter

I Frankrike var 2000 et spesielt "vigselsår". Antall inngåtte ekteskap nådde 300 000, og man må 17 år tilbake i tid for å finne tilsvarende høye tall. I Østerrike var situasjonen den motsatte. Tallene på inngåtte ekteskap for 1999 og 1998 var blant de laveste når vi ser på en tiårsperiode. 77 prosent av de østerrikerne som sa "ja" på sin bryllupsdag i 1999 har for øvrig aldri sagt det før.

I de østeuropeiske land er andelen gifte i befolkningen merkbart større enn den er i Norden. I Polen var for eksempel så mange som 68 prosent av mennene over 15 år gift i 1999. Tilsvarende tall for Norge på samme tidspunkt var 49 prosent. Også i Tsjekia er ekteskap den vanligste samlivsformen. Over 58 prosent av den voksne befolkningen var gift ved inngangen til 2000.

Giftermålshyppigheten ligner i Norge, Sverige og Danmark

Å se bare på de absolutte tallene er imidlertid ikke nok; de viser en oppgang, men det betyr ikke nødvendigvis at giftermålet helt gjenvinner sin gamle popularitet. Hyppigheten av gjengifte, hvor mange som er i de mest aktuelle giftermålsalderne (det vil si størrelsen på de ulike fødselskullene) og endringer i giftermåls-alder spiller også en rolle.

Minja Tea Dzamarija er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk (minja.tea.dzamarija@ssb.no).

I 1999 var giftermålshyppighet for førstegangsvigde størst for norske kvinner i aldersgruppen 25-29 år, og for menn i alderen 30-34 år. For aldersgruppene under 25 år synker hyppighetene stadig. En økning i de eldre aldersgruppene de siste årene kan tyde på at mange likevel velger å gifte seg når de blir eldre. Blant skilte økte giftermålshyppighetene i de fleste aldersgrupper siste året.

Også i Sverige og Danmark var giftermålshyppigheten størst i aldersgruppen 25-29 år for kvinner og 30-34 år for menn. For Sveriges del økte giftermålshyppigheten for kvinner i denne aldersgruppen for første gang siden 1992. I forhold til året før var det i 1999 faktisk økning for alle aldersgruppene. For svenske menn er utviklingen omtrent den samme, mens det i Danmark var et noe mer variert mønster på 1990-tallet.

Stadig eldre bruder og brudgommer

De som gifter seg er blitt merkbart eldre i hele Norden. I Norge har gjennomsnittsalderen gått opp med 2,7 år for førstegangsvigde kvinner fra 1990 til 1999. I dag er norske kvinner som gifter seg for første gang, i gjennomsnitt 28,9 år mens mennene er 31,6 år.

Våre nordiske medsøstre utsetter i like stor grad rollen som hustru. Gjennomsnittsalderen for en finsk kvinne som gifter seg for første gang er 27,7 år, mens både svenske og danske kvinner nærmer seg 30. At giftermålet kommer sent, betyr som tidligere nevnt ikke nødvendigvis at samlivet starter sent. Som i Norge må den økte giftermålsalderen ses i sammenheng med samboerskapets fremvekst. Et annet trekk ved utviklingen de siste årene er at stadig flere tar høyere utdanning, og lange studier og ønske om litt arbeidserfaring kan også trekke familieetableringer ut i tid.

I de fleste østeuropeiske land ligger gjennomsnittlig alder for førstegangsvigde kvinner rundt 24 år. Det er en differanse på fem år i forhold til norske kvinner. Det var for eksempel mange unge brudepar i Latvia i 1999. I 19 prosent av de inngåtte ekteskapene var begge partene mellom 20-24 år gamle. I Norge utgjorde en slik alderskombinasjon bare 5 prosent samme år. Giftermålsalderen har imidlertid gått opp de siste årene i de fleste øst-europeiske land.

Samboerskap påvirker ekteskap

På 1950- og 1960-tallet fremsto ekteskapets posisjon som trygg og stabil. Det å stifte familie var det samme som å gifte seg. Går vi frem til 1970-, 1980- og 1990-tallet var ekteskap ikke

	Personer i alt	Personer 15 år og over	Gifte og separerte 15 år og over	Andel gifte og separerte 15 år og over
Norge	4 478 497	3 583 780	1 756 994	49
Danmark	5 330 020	4 348 872	2 153 269	50
Sverige	8 861 426	7 221 725	3 152 887	44
Finland	5 171 302	4 228 301	1 992 006	47
Island	279 049	213 967	96 357	45

	1990	1992	1995	1996	1997	1998	1999
Danmark	31 513	32 188	34 736	35 953	34 244	34 733	35 006
Finland	24 997	23 560	23 737	24 464	23 444	24 023	24 271
Island	1 154	1 241	1 238	1 350	1 481	1 529	1 551
Norge	21 926	19 266	21 677	23 172	23 815	23 354	24 889
Sverige	40 477	37 173	33 642	33 484	32 313	31 598	35 684

lenger den eneste gangbare samlivsformen. Utvikling av samlivsalternativene har de siste 30 årene gått fra to valg: ugift eller gift, til tre valg: gift, samboer eller ikke i samliv.

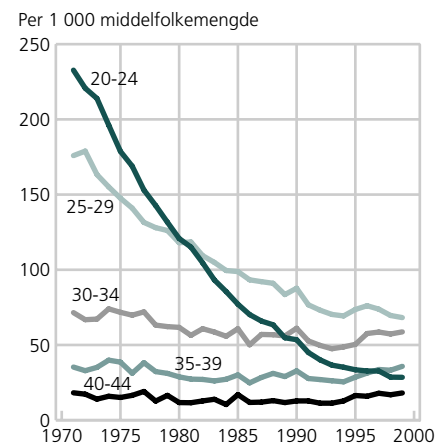
Ekteskapstrendene må derfor ses i sammenheng med utviklingen i samboerskap. Tradisjonelt var ekteskapet inngangsbilletten til et samliv. I dag er det annerledes. Det moderne samboerskapet slik vi kjenner det fra de siste tiårene er ikke begrenset til noen utvalgte, radikale samfunnsgrupper eller spesielle typer mennesker. Det er et fenomen som nå mer eller mindre er akseptert av både yngre og eldre mennesker, høyt utdannede og lavt utdannede, "vanlige dødelige" og kongelige. Starten var noe forsiktig, men samboerskapet er etter hvert blitt en samlivsform som langt på vei konkurrerer med ekteskapet.

Økningen i andelen av samboere har skjedd raskt i Norge. Rundt midten av 1970-tallet var andelen samboere i Sverige og Danmark omtrent det dobbelte av det som ble registrert i Norge på samme tid. Finland lå rundt det norske nivået. I dag er forskjellene visket ut blant de aller yngste. Ellers har det vært en betydelig utjevning mellom de nordiske landene, men samboerskapene står fortsatt spesielt sterk i Sverige. Det blir mer og mer vanlig med flere samboerskap før en gifter seg. Samtidig betraktes stadig flere samboerforhold som et permanent alternativ til ekteskap.

Deler av Vest-Europa ligner på Norden

I Tyskland var 55 prosent av den voksne befolkningen gift per 1. januar 2000. For dem som giftet seg for første gang i 1999 var gjennomsnittsalderen ganske lik den norske, 31 år for menn og 28,3 for kvinner. Til sammenligning var de tilsvarende aldre i 1991 28,5 og 26,1 år, noe som tyder på at det tyske ekteskapsmønsteret har gjennomgått lignende endringer som det nordiske.

Figur 1. Giftermålsfrekvenser for førstegangsvigde kvinner, etter alder. 1971-1999

Kilde: Befolkningsstatistikk.

	1997	1998	1999
Belgia	25,7	25,8	26,1
Bulgaria	23,1	23,2	23,5
Danmark	29,3	29,5	29,7
Estland	24,0	24,3	24,5
Finland	27,3	27,5	27,7
Frankrike	27,6	..	..
Hellas	26,2	26,5	..
Island	29,1	29,7	29,8
Italia	27,0	..	..
Kroatia	24,8	25,0	..
Latvia	23,6	23,9	24,2
Litauen	22,7	22,8	23,1
Luxembourg	27,2	27,2	27,4
Makedonia	23,1	23,3	..
Norge	27,9	28,2	28,9
Nederland	27,4	27,6	27,7
Polen	23,4	23,3	..
Portugal	25,0	25,0	25,8
Romania	22,9	23,1	23,2
Slovakia	..	23,2	..
Slovenia	25,7	26,0	26,3
Spania	27,3	27,5	..
Storbritannia	26,9	27,0	..
Sveits	27,5	27,7	27,7
Sverige	29,2	29,4	29,8
Tsjekkia	23,4	23,7	24,1
Tyskland	26,7	26,9	..
Ungarn	23,6	23,9	24,2
Østerrike	26,5	26,7	27,0

Litteratur

Brandth, B. og K. Moxnes (1996): *Familie for tiden: stabilitet og forandring*. Oslo, TANO.

Council of Europe (2000): *Recent Demographic Developments in Europe 2000*.

Nordic Council of Ministers (2000): *Nordic Statistical Yearbook 2000*. Copenhagen 2000.

Norges offentlige utredninger (1999:25): *Samboerne og samfunnet*.

Siste utgave av statistiske årbøker for ulike land.

I internasjonal sammenheng ligger alle de nordiske landene høyt når det gjelder samboerskap. Nest etter de nordiske landene har land som Frankrike, Sveits og Østerrike mange samboere.

Sju av ti voksne i Frankrike, det vil si nær 29 millioner mennesker, lever med en partner. Over 80 prosent av dem har valgt ekteskap som samlivsform. Nyere studier av samliv i Frankrike avdekker at etter oppløsning av sitt første samboerskap etablerer menn mye lettere enn kvinner et nytt samboerforhold. Bare 11 prosent av alle samboende sier likevel at de hadde mer enn ett samboerskap bak seg.

En linje gjennom Europa

De nordiske landene har altså hatt et ganske likt utviklingsmønster, karakterisert ved høy giftermålsalder for førstegangsvigde, høye samboertall, nedgang i giftermålshyppighet spesielt blant dem mellom 18-29 år, samt det at en betydelig del av befolkningen velger å aldri gifte seg. Dette er imidlertid ikke reservert kun til nordiske land. De samme utviklingstrekke-
ne finner vi også i resten av Vest-Europa.

Man kan si at dette mønsteret strekker seg over det meste av Europa i den delen som ligger vest for en linje trukket mellom St. Petersburg og Trieste, med unntak for noen land som ikke følger utviklingsmønsteret på grunn av ulike historiske og politiske hendelser. Den østlige og sørøstlige delen av Europa har til dels et annet mønster; her blir folk gift tidligere, og samboerskap betraktes fremdeles som et ganske uheldig alternativ til ekteskapet. I de søreuropeiske landene er samboerforhold langt sjeldnere enn lenger nord. Fra Italia rapporteres det om så lite som 2 prosent samboere, mens det er nærmere 5 prosent i Spania. I disse landene kommer selv ikke samboerandelene blant helt unge kvinner over 5 prosent. I Irland, Polen og Litauen er samboerskap like lite vanlig som i de søreuropeiske landene. Det foreligger lite informasjon om utvikling av samboerskap i de tidligere øst-europeiske land, og det er vanskelig å peke på noe allment mønster. Disse landene har imidlertid en annen fellesnevner, de er alle land hvor forholdet til ekteskap er sterkt knyttet til katolisismens betraktninger om ekteskap som et hellig og ukrenkelig sakrament.

Norge i verden:

Finnene skiller seg hyppigst

Finland topper Europa-listen over skilsmisser per 1 000 gifte. Deretter følger Sverige og Danmark, mens sammenligningene i skilsmissestatistikken viser at Norge jevnt over plasserer seg på et lavere nivå enn resten av Norden.

Skilsmisene i et enkeltår kan telles enkeltvis, eller de ses i sammenheng med antall gifte personer, og beregnet på sistnevnte måte er Norden samlet i øvre halvdel. Finland topper Europa-listen med 7 skilsmisser per 1 000 gifte personer, deretter følger Sverige, med 6,6. Danmark lå på tredjeplass i 1999 med 6,3 skilsmisser per 1 000 gifte. Norge og Island, med henholdsvis 5,2 og 4,9 per 1 000, havnet litt lengre ned på listen. Mønsteret ellers i Europa er ikke entydig, men katolske land som Italia og Irland ligger lavest med rundt 1 skilsmisse per 1 000 gifte. Andre katolske land som Frankrike og Portugal derimot, hadde høyere andeler, slik at Sør-Europa ikke framstår enhetlig på dette området.

Ingvild Hauge Byberg

Skilsmissetallene i de ulike landene i Europa, inkludert de nordiske, vil variere, det være seg over tid, i forhold til sosial og legal aksept og ut fra "risikobestanden" for å nevne noen forhold. For eksempel fantes det ikke skilsmissetall for Irland før 1997, da det ikke var adgang til skilsmisse der. Med ved forskjeller i forekomst, blir sammenligningsmåtene viktige; absolute tall må blant annet ses i sammenheng med hvor mange som egentlig kan skille seg og hvordan aldersfordelingen i befolkningen er. I denne artikkelen er det særlig de nordiske landene som sammenlignes, det skyldes begrensninger på sammenlignbare data fra andre land.

Samtidig som skilsmisser kan ses på som definitive brudd, er det ofte et visst tidsspenn mellom det faktiske bruddtidspunktet og undertegnelsen av skilsmissepapirene. Der det finnes informasjon om forutgående separasjon, vil denne som regel ligge nærmere det reelle bruddet i tid. I de tilfellene der det finnes tall for samboerbrudd, er det hensiktsmessig å sammenholde disse med separasjoner heller enn skilsmisser. Imidlertid er det ikke alle land som har en separasjonsordning, og dermed heller ikke statistikk over dette.

30-åringene skiller seg

I alle de nordiske landene var det i antall flest skilsmisser i aldersgruppen 35-39 år, det gjaldt både kvinner og menn. I Norge var det vel 2 000 kvinner i denne alderen som skilte seg i 2000. Tall for England og Wales viser at i 1997 var det litt yngre kvinner, de mellom 30 og 34 år, som hadde det høyeste antallet skilsmisser der.

Hvis man i stedet for å bruke absolutte tall ser på forholdet mellom tallet på skilte og tallet på gifte og separerte, tar man hensyn til de enkelte aldersgruppens størrelse. I fjor økte skilsmisseraten i alle femårige aldersgrupper i Norge. Det samme gjaldt Sverige og Danmark. Samtidig ligger Norge jevnt over på et lavere nivå enn de nordiske naboene. Den høyeste bruddraten for norske kvinner hadde aldersgruppen 25-29 år, men 30-34- og 35-39-

Ingvild Hauge Byberg er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk (ingvild.hauge.byberg@ssb.no).

Tabell 1. Skilsmisser per 1 000 gifte for enkelte europeiske land. 1999

Belgia	5,47
Danmark	6,31
Tyskland ¹	4,93
Frankrike ¹	4,70
Irland ²	1,00
Italia ²	1,15
Nederland	4,76
Portugal	3,43
Finland	7,01
Sverige	6,60
Storbritannia ²	5,47
Island	4,86
Norge	5,20
Sveits	6,25
Tsjekkia	4,82
Ungarn	5,22
Polen	2,28
Romania	2,95
Slovenia	2,35

¹ 1997.² 1998.

åringene lå tett opptil. Ratene for kvinner i aldersgruppene 35-49 år er for øvrig de høyeste som er registrert noen gang.

Sverige, Finland og Danmark hadde høyere rater enn Norge for 20-24-åringene, men i de helt unge aldersgruppene er det ofte store svingninger fra år til år som følge av små tall. I alle de nordiske landene er giftermålsalderen ved første ekteskap oppunder 30 år for kvinner, det er samboerskap heller enn ekteskap som preger samlivsbildet for de unge. Dermed blir det også færre muligheter for skilsmisser for dem under 30.

Å være skilt er ikke så vanlig

Å være skilt er mindre vanlig enn å være gift eller å aldri ha giftet seg. Per 1. januar 2001 bodde det 288 900 skilte personer her til lands, det vil si godt og vel 6 prosent av folkemengden. Omtrent halvparten (48 prosent) av alle bosatte har aldri vært gift, mens nesten fire av ti lever som ektefolk. De 38 prosentene som er gift, omfatter for øvrig både de som er gift for første gang og de som er smidd i hymens lenker flere ganger. Gjengifte har blitt stadig mer vanlig, og blant de inngåtte ekteskapene i 2000 var den nest vanligste kombinasjonen etter ugift mann/ugift kvinne nettopp skilt mann/skilt kvinne. 10 prosent av ekteskapene, 2 300 vigsler, ble inngått mellom to fraskilte.¹

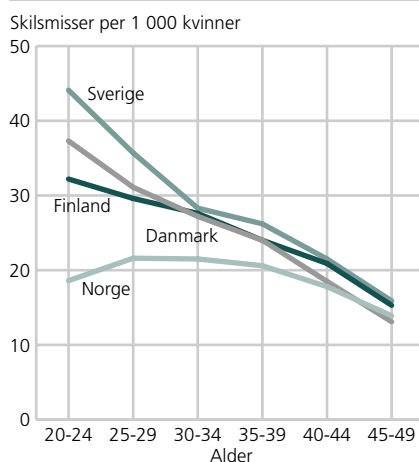
Sveriges andel skilte i folkemengden er høyere enn den norske, med henholdsvis 8,8 mot 6,4 prosent. I Finland og Danmark utgjør skilte 8,3 og 7,2 prosent av folkemengden. Disse landene ligger altså under den svenske andelen men høyere enn Norge. Av de nordiske landene er det Island som har færrest skilte, med ned mot 5 prosent.² For Islands del kan dette blant annet ses i sammenheng med landets lange og sterke tradisjon med ugift samliv, og at eventuelle brudd dermed ikke nødvendigvis reflekteres i skilsmissetall og sivilstandsendringer.

Samboerbrudd er mørketall

I mange europeiske land, og særlig de nordiske, er det stadig flere som velger å være samboere, enten for en periode før de gifter seg eller som en permanent samlivsform. I en slik situasjon oppstår det nye muligheter for oppløsning av parforhold. Mens separasjoner og skilsmisser er offentlige handlinger som det kan lages statistikk over, er det ikke tilsvarende registrering av brudd i samboerforhold. Norsk statistikk har tidligere ikke gitt tall for oppløste samboerskap, og dermed er informasjonen om brudd i parforhold ikke komplett. Heller ikke andre land lager løpende offisiell statistikk over dette. Finland er det nordiske landet som har laget en viss oversikt over alle typer brudd, og det viser seg at i perioden 1994-1998 sto skilsmisene for om lag en tredel av parforholdene som ble brutt, samboerskapene hele to tredeler.

For Norges del er det nylig presentert noen tall for brudd blant samboere med felles barn.³ I 1999 flyttet 5 500 samboerpar fra hverandre, det vil si vel 6 prosent av samboerparene med felles barn ved starten av året. Samme år tok 11 900 par ut separasjon.

Også Island og Danmark har presentert noen tall: For 1999 viste de islandske tallene 970 brudd i samboerskap, mot 470 skilsmisser samme år. I Danmark flyttet 36 200 samboerpar og 15 800 ektepar fra hverandre i 1996.

Figur 1. Skilsmisser per 1 000 kvinner i utvalgte aldersgrupper. Norden. 1999/2000¹¹ Norge og Danmark 2000, Finland og Sverige 1999.

Kilde: Danmarks Statistikk, Statistisk sentralbyrå, Statistiska Centralbyrån, Statistikcentralen.

Informasjon fra spørreundersøkelser både i Norge og Sverige har også vist at samboere i større grad bryter med hverandre enn gifte par.

Ekteskapsvarighet en usikker sammenligning

Mens gjennomsnittlig varighet for ekteskapene som endte i skilsmisse var 12,5 år i Norge i 1999, var tilsvarende tall for Finland, Sverige og Danmark lavere, med henholdsvis 12,2, 11,6 og 11 år. De islandske ekteskapene som endte i brudd i 1999, var i gjennomsnitt 13,2 år av lengde. Om norske ekteskap er mer stabile enn andre lands, er likevel ikke sikkert. Lovverket, der blant annet lengden på separasjonstiden settes, vil påvirke når en skilsmisse kan gjennomføres (med andre ord, hvor raskt) og dermed virke inn på varigheten. Mens separasjonstiden før skilsmisse i Norge er satt til ett år for alle par, et år der man også må til megling hvis det er barn i ekteskapet, har svenskene ikke krav om forutgående separasjon dersom det ikke er barn involvert.

Mange brudd involverer barn

Godt over halvparten (56 prosent) av de norske skilsmisser i 1999 involverte felles barn under 18 år. I Sverige var andelen skilsmisser med barn noe høyere, der skilte 13 700 par med barn seg, det vil si 63 prosent, i 1999. Også i Finland var andelen høyere, syv av ti. I England og Wales var andelen nærmere syv av ti to år tidligere.

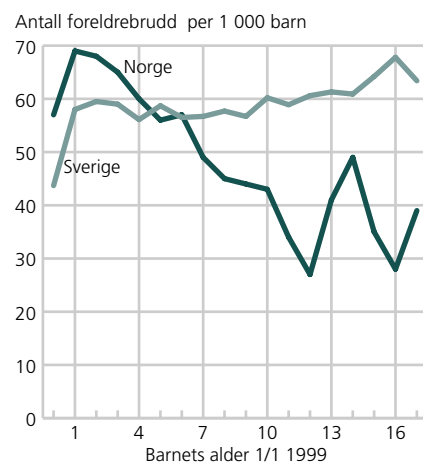
Både finske og danske tall fra henholdsvis 1994 og 1996 viser at samboere med og uten barn i større grad flytter fra hverandre enn gifte. Hvis disse forholdene ble slått sammen med de oppløste ekteskapene, ville vi fått høyere tall både for brudd uten barn, familieoppløsninger der barn er berørt og antall barn som opplever dette. Foruten felles barn vil det være særkullsbarn bosatt i familien og også stesøsken som bor andre steder som involveres i separasjonene, skilsmisene og samboerbruddene.

21 400 barn opplevde foreldrebrudd i 1999

For 1999 finnes det norske tall for barn som opplever foreldrebrudd, både ved separasjon og ved samboerbrudd⁴. 5 500 samboerpar med felles barn flyttet fra hverandre i løpet av 1999, og disse bruddene involverte 7 500 felles barn. Ved å legge til de 13 900 barna som opplevde at foreldrene tok ut separasjon, kommer det fram at 21 400 barn under 18 år opplevde et foreldrebrudd i 1999. For nærme-re to tredeler av barna skyldtes oppløsningen foreldrenes separasjon, mens godt og vel en tredel hadde samboerforeldre som flyttet fra hverandre.

Sett fra barnas ståsted synes samboerskapene å være like skjøre i Sverige som i Norge. For barn 0-17 år var hyppigheten av slike foreldrebrudd den samme, 57 av 1 000 barn per år i begge land. Aldersmønsteret var imidlertid ulikt. I Norge var foreldrebruddene hyppigst for de

Figur 2. Barn 0-17 år som opplevde at samboerforeldre flyttet fra hverandre i 1999. Sverige og Norge

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Statistiska Centralbyrån.

	Norge ¹	Danmark ^{1,3}	Finland ^{2,3}	Island ²	Sverige ¹
I alt	4 503 400	5 349 200	5 171 300	279 000	8 882 700
Menn	2 231 300	2 644 300	2 523 000	139 700	4 392 800
Av dette					
Ugift	1 167 300	1 322 400	1 287 200	82 300	2 373 000
Gift	850 500	1 077 000	995 000	48 100	1 566 100
Skilt	129 300	167 800	188 900	6 800	345 500
Enkemann	52 000	73 600	51 900	2 500	108 300
Kvinner	2 272 100	2 704 900	2 648 300	139 400	4 490 000
Av dette					
Ugift	1 008 100	1 136 900	1 142 900	74 400	2 047 000
Gift	846 500	1 079 500	997 000	48 300	1 572 300
Skilt	159 600	216 200	241 600	8 200	437 500
Enke	225 400	270 100	266 700	8 500	433 200

¹ Per 31.12.2000/1.1.2001.
² Per 31.12.1999.
³ Gifte og separerte.

1. Andelen vigsler mellom to fraskilte av alle vigsler, der begge parter var bosatt på hendelsestidspunktet.
2. Prosentene er beregnet per 31.12.2000/1.1.2001 for Norge, Sverige og Danmark, og per 31.12.1999 for Island og Finland.
3. Datagrunnlaget gir bare mulighet for å lage statistikk over samboerpar med minst ett felles barn og felles adresse. Brudd defineres som opphør av felles adresse.
4. Samboerbruddene omfatter bare fraflytting mellom samboerpar med minst ett felles barn.

Yngste barna, og gjennomgående lavere for barn i skolealder, mens det omvendte var tilfelle for Sverige. Hva som forklarer forskjellen blant de yngste barna, er vanskelig å si. Når det gjelder de eldre barna, har samboerskap vært et mer vanlig alternativ for de svenske foreldrene enn for de norske. Det peker mot en seleksjonsforklaring på bruddene. Om likhetene og ulikhetene holder seg over tid, vil nye årganger med endringstall kunne gi svar på.

Kilder

Byberg, Ingvild Hauge, Aslaug Hurlen Foss og Turid Noack (2001): *Gjete kongens harer*, Rapporter, 2001/40, Statistisk sentralbyrå.

Council of Europe (2000): *Recent demographic developments in Europe 2000*.

Danmarks Statistikk (1998): *Befolkningens bevægelser 1996*.

Danmarks Statistikk (2001): *Befolkningens bevægelser 2000*.

New Cronos.

NOU (1999): *Samboerne og samfunnet*, Norges offentlige utredninger 1999:25, Statens forvaltnings-tjeneste/Statens trykning.

Office for National Statistics (1998): *Social Focus on Women and Men*

Office for National Statistics (2000): *Annual Abstract of Statistics 2000 edition*, No. 136.

Statistikcentralen (2000): *Befolkningsförändringar 1999*.

Statistikcentralen (2001): *Statistisk årsbok för Finland*.

Statistiska Centralbyrån (2000): *Befolkningsstatistikk 1999. Del 4*, Sveriges officiella statistikk.

Statistiska Centralbyrån (2001): *Befolkningsstatistikk 2000. Del 3*, Sveriges officiella statistikk.

Statistiska Centralbyrån (2001): *Befolkningsstatistikk 2000. Del 4*, Sveriges officiella statistikk.

Likestilling i nord – og blant de unge

I de fleste vesteuropeiske land er andelen dagligrøykere nå synkende. Men det er langt flere menn enn kvinner som slutter å røyke, og i for eksempel Sverige og Nederland har andelen mannlige røykere blitt nesten halvert de siste 30 årene. I Sør-Europa er det fortsatt langt flere menn enn kvinner som røyker.

I Norge røyker nå om lag én tredjedel av den voksne befolkningen daglig. Denne andelen er svakt synkende. I 1980 var andelen om lag 36 prosent, i 1990 var den sunket til 35 prosent og i 1999 var den 32 prosent. Det er ikke lenger noen forskjell på norske menns og kvinners røykevaner.

I vesteuropeisk sammenheng ligger Norge litt over gjennomsnittet. Omkring 1995-1997, som er den siste perioden vi har sammenlignbare tall for, var den gjennomsnittlige andelen dagligrøykere i EU ca. 29 prosent, mens andelen i Norge var 33 prosent. Høyest andel dagligrøykere var det i Hellas, med 39 prosent (om vi ser bort fra Grønland, hvor åtte av ti er dagligrøykere) og i Danmark (38 prosent); lavest i Finland og Sverige med om lag 22 prosent. I Portugal var også andelen lav; 24 prosent. Vi finner altså ikke noe klart nord-sør mønster når det gjelder røykevanene, noe som bl.a. skyldes den lave andelen kvinnelige dagligrøykere i en del land.

Små forskjeller i nord, store i sør

Om vi nå ser på forskjellene mellom menn og kvinner i de ulike landene, tegnes imidlertid et svært tydelig mønster: I Nord-Europa (inklusive Storbritannia og Irland) er det ingen eller bare små forskjeller mellom menns og kvinners røykevaner.

I Mellom-Europa er forskjellene noe større, men de største kjønnsforskjellene finner vi helt klart i sør. Portugal har den største overvekten av mannlige røykere med en andel på 37 prosent menn mot 13 prosent kvinner, i Hellas er forskjellen 49 mot 28. Også i Italia, Spania og Østerrike er mennene i klart flertall. På samme måte som i Norge, er forskjellene derimot små i Luxembourg, Danmark og Island.

Sverige er i en spesiell situasjonen, fordi det nå er flere kvinner enn menn som er dagligrøykere; 25 mot 18 prosent. Svenske menn bruker imidlertid i økende grad snus og andelen dagligrøykere og snusbrukere er omtrent like store.

Går vi til Øst-Europa, er situasjonen stort sett den samme som i Sør-Europa; nemlig en klar overvekt av andelen mannlige røykere (dette gjelder også det tidligere Øst-Tyskland).

Likestillingens pris?

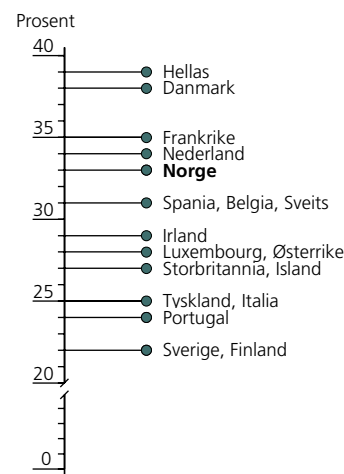
Totalt sett er altså andelen dagligrøykere synkende i de fleste land, og den synker mer for menn enn for kvinner. Likevel er det fortsatt flere menn enn kvinner som røyker i de fleste land.

Jan Erik Kristiansen

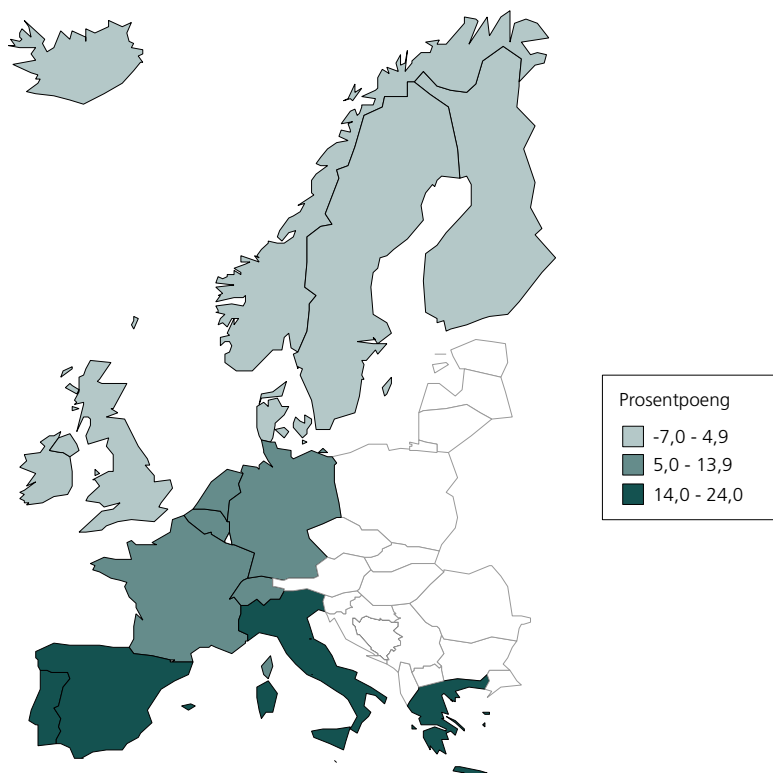
Figur 1. Andel dagligrøykere i en del europeiske land. Ca. 1995-1997. Prosent

Kilde: Eurostat (2000) og Economic Commission for Europe (2000).

Jan Erik Kristiansen er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for informasjon og publisering (jan.erik.kristiansen@ssb.no).

Figur 2. Differansen mellom andelen mannlige og kvinnelige dagligrøykere. Prosentpoeng

Kilde: Eurostat (2000) og Economic Commission for Europe (2000).

Om statistikken

Tallene er basert på intervju-undersøkelser og i Norge består utvalget av personer i alderen 16-74 år. I de fleste andre land har ikke utvalgene noen øvre aldersgrense. Siden andelen røykere er svært lav blant de eldste, bidrar dette til at tallene blir litt lavere enn med den avgrensningen som brukes i Norge.

Kilder

Economic Commission for Europe (2000): Women and Men in Europe and North America 2000.

Eurostat (2000): Key data on health 2000.

Joossens, L. og A. Sasco (1999): Some like it "light": Women and smoking in the European Union. European Network for Smoking Prevention (ENSP).

Statistikkbyrå VECK (2000): Røyking och tobaksstatistikk 1979-1999. Statistikkrapport 2000-08-28.

Den generelle nedgangen i andelen dagligrøykere de siste 30-40 årene må i stor grad antas å henge sammen med befolkningens økende utdanningsnivå. I de fleste land er det en klar sammenheng mellom røyking og utdanning; andelen dagligrøykere synker i takt med utdanningsnivået.

På den annen side er utdannings-eksplosjonen i stor grad et kvinnefenomen. Det er særlig kvinner som i økende grad har tatt (og tar) høyere utdanning. Og kvinners økende utdanningsnivå ses ofte på som en viktig indikator på likestilling mellom kjønnene.

Når andelen kvinnelige dagligrøykere således ikke har sunket på samme måte som andelen mannlige, kan det være nærliggende å betrakte dette som et uttrykk for en form for likestilling. Mens andelen mannlige røykere har sunket i samtlige av de landene vi her omtaler (noen steder er andelen omtrent halvert), har kvinneandelen stor sett vært stabil eller

bare svakt synkende. Og i noen land synes det som om andelen nå er økende (bl.a. i Spania og Østerrike). De høyeste andelen kvinnelige dagligrøykere finner vi i Danmark og Norge, de laveste i Portugal og Italia. Og mens røyking i Nord-Europa er vanligst blant kvinner (og menn) med lav utdanning, er sammenhengen i det sørlige Europa nærmest motsatt; her er røyking mest utbredt blant kvinner med høy utdanning.

Økning blant unge kvinner

I de fleste land har røykevanene en klar aldersprofil: I den yngste aldersgruppen er andelen dagligrøykere omtrent på (eller litt over) gjennomsnittet. Denne andelen øker så noe og når en topp blant 35-44-åringene. Deretter synes det som om mange (og særlig menn) gradvis stumper røyken etter hvert som de blir eldre.

I noen land er det imidlertid en tendens til at andelen unge som røyker daglig, er økende, særlig gjelder dette unge kvinner. Slike tendenser finnes i for eksempel Sveits, Frankrike og Finland. Også i Canada, USA og Australia er det nå flere kvinnelige enn mannlige unge dagligrøykere. En liknende tendens finnes for øvrig også i en rekke østeuropeiske land.

Det kan således se ut som om de senere års mange holdningskampanjer og andre tiltak i stor grad har lyktes med å få middelaldrende menn til å slutte, mens de i mindre grad har hindret unge kvinner i å begynne å røyke.

Norsk dødelighet blant de ti laveste i verden

Levealderen i 2000 var den høyeste noen gang i Norge, 81,4 år for kvinner og 76,0 år for menn - begge blant de ti høyeste i verden. Norges posisjon når det gjelder dødelighet er imidlertid ikke fullt så god som den har vært tidligere. Levealderen er høyest for japanske kvinner og islandske menn. Den varierer fra 36 år i Botswana til 81 år i Japan (for begge kjønn). Økningen i forventet levealder fortsetter i de aller fleste land, selv om det finnes en del unntak. I Russland og enkelte andre land i Øst-Europa har levealderen sunket på 1990-tallet, særlig for menn. Aidsepidemien har redusert levealderen dramatisk i flere land, spesielt i det sørlige Afrika.

Forventet levealder

Med det mye brukte uttrykket "forventet levealder" menes det vanligvis "forventet levealder ved fødselen". Dette kan tolkes som antall år en nyfødt kan *forvente* å leve under de gjeldende dødelighetsforhold. Forventet levealder kan også beregnes for andre aldre, f.eks. forventet gjenstående levealder for 80-åringer. Forventet levealder beregnes ut fra aldersavhengige dødssannsynligheter for hvert kjønn for den perioden vi ser på, som regel ett kalenderår. Den *faktiske* gjennomsnittlige levealderen til en kohort (fødselskull) kan imidlertid først beregnes når alle personer i denne kohorten er døde, dvs. etter over hundre år. For nærmere diskusjon av forventet levealder, se Foss (2000).

Norge: Økning i nesten to hundre år

I Norge har forventet levealder økt jevnt de siste årene, slik den med få unntak har gjort i snart to hundre år. Levealderen har stort sett steget raskere for kvinner enn for menn, men de siste årene har dette snudd, se figur 1. Siden 1990 har forventet levealder gått opp med 2½ år for menn og 1½ år for kvinner. I 2000 var forventet levealder ved fødselen i Norge 76,0 år for menn og 81,4 år for kvinner, som er de høyeste verdier som noen gang er registrert for Norge.¹

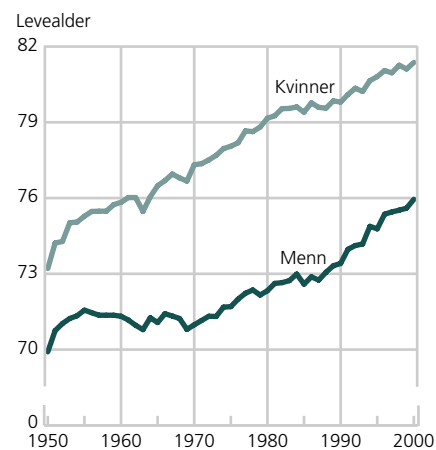
Globale forskjeller

Globalt er dødeligheten lavest i Vest-Europa og Nord-Amerika samt de "oversjøiske" industriland Australia, Japan og New Zealand, se figur 2. Imidlertid er det en rekke utviklingsland som har oppnådd en levealder som er høyere enn i en del rike utviklede land. For eksempel var levealderen i 1998 høyere enn i Danmark i Singapore, Costa Rica, Kuwait, Barbados, Cuba og Brunei Darussalaam. Disse regnes alle som utviklingsland, om enn ikke blant de minst utviklede.

I internasjonal sammenheng er det bare en drøy håndfull land som har høyere levealder enn Norge, se figur 3. I seks land lever mennene lenger og i åtte land lever kvinnene lenger. Japan har den høyeste forventede levealderen for kvinner i verden, med 84,6 år, mens menn har en forventet levealder på 77,6 år. Det er bare islandske menn som lever lenger enn japanske menn. Det er sannsynligvis flere grunner til at levealderen er høy i Japan - en av årsakene kan være et sunt kosthold med mye fisk. Dødeligheten i

Helge Brunborg og
Aslaug Foss

Figur 1. Forventet levealder ved fødselen for kvinner og menn. Norge. 1950-2000

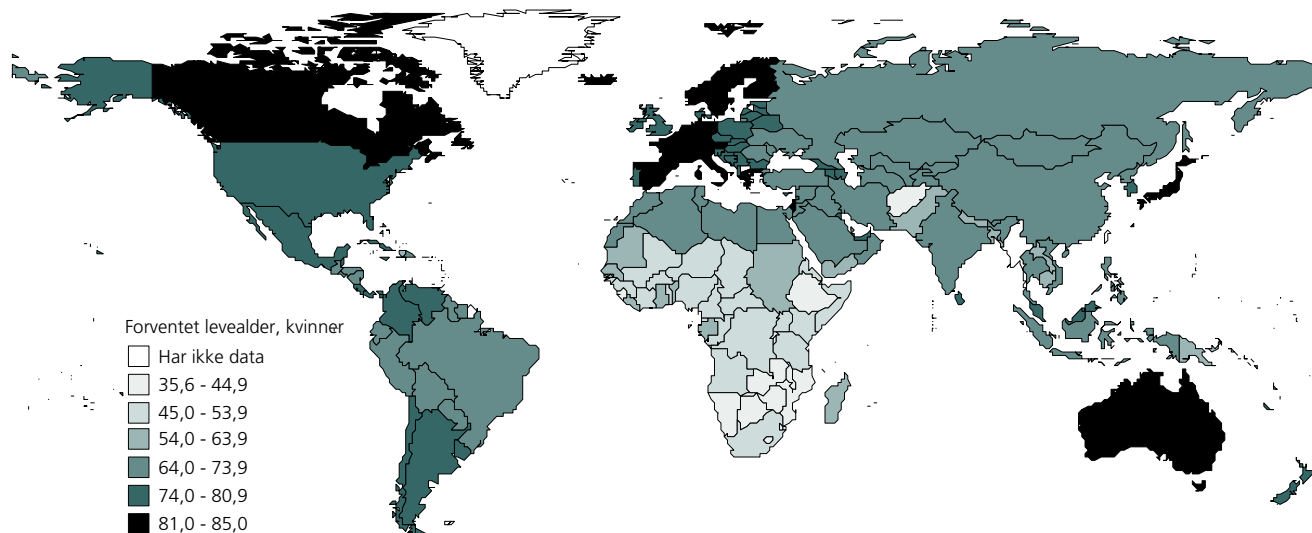

Kilde: Mamelund og Borgan (1996) oppdatert med tall fra Statistisk sentralbyrå.

Helge Brunborg er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning (helge.brunborg@ssb.no).

Aslaug Foss er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for statistiske metoder og standarder (aslaug.hurlen.foss@ssb.no).

Figur 2. Forventet levealder for kvinner. Hele verden. 2000-2005

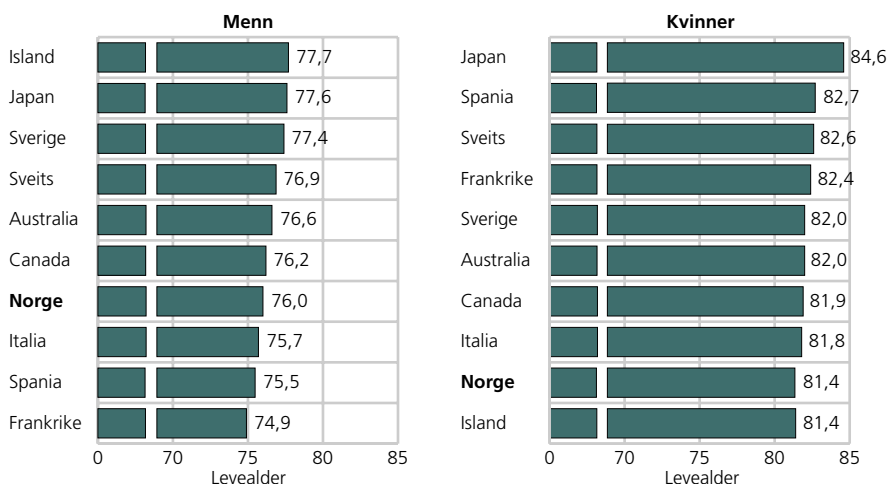
Kilde: De forente nasjoner.

Japan vil fortsette å minke, ifølge FN, slik at forventet levealder i perioden 2000-2005 kan komme opp i 85,0 år for kvinner og 77,8 for menn, noe som nesten ble oppnådd allerede i 2000.

I Europa er det bare tre land hvor mennene kan forventes å leve lenger enn de norske, nemlig i Island, Sverige og Sveits, mens kvinnene lever lenger i fem land - Spania, Sveits, Frankrike, Sverige og Italia, se figur 3.

De fleste land i Vest-Europa har, i likhet med Norge, økt sin gjennomsnittlige levealder med 1-3 år i løpet av de siste ti årene. I 2000 var det 18 land i Europa hvor den forventede levealder var over 80 år for kvinner og 13 land hvor den var over 75 år for menn.

Figur 3. Forventet levealder ved fødselen for menn og kvinner i de ti land som har høyest verdi. 2000¹

¹ Canada 1998, Frankrike 1999 og Italia 1998.

Kilde: Council of Europe (2001), bortsett fra Australia, Canada, Japan, Sverige og Norge, hvor opplysningene er hentet fra hjemmesidene til de respektive statistikkbyråer.

Det kan synes overraskende at søreuropeere, som greske og kypriotiske menn og franske og spanske kvinner lever lenger enn i Norge, fordi vi er av den oppfatning at vi lever så sunt.

Kina, som er det mest folkerike landet i verden, hadde i 1990 en levealder på 70,5 år for kvinner og 66,8 år for menn (United Nations 2000). Ifølge prognosene til FN vil forventet levealder i perioden 2000-2005 være 73,5 år for kvinner og 69,1 år for menn. Selv om fødselstallene i Kina minsker, så vil folketallet fortsette å øke fordi det er store kull som nå får barn og fordi dødeligheten synker.

Japan: kraftig vekst

Globalt er det fortsatt Japan som ligger i teten når det gjelder levealder. Japan har hatt en enestående dødelighetsutvikling de siste 50 år. I 1950 var levealderen bare 59,6 år for menn og 63,0 år for kvinner, litt over 10 år kortere enn i Norge. Siden har den japanske levealderen økt kolossalt, i begynnelsen med nesten ett år per kalenderår! Norske menn ble passert i 1975 og norske kvinner i 1983. Og fortsatt øker den japanske levealderen, om enn i noe avtakende takt. I 2000 var forventet levealder for japanske kvinner hele 84,6 år, langt den høyeste som noen gang er registrert i noe land, se figur 3. Dette er hele to år høyere enn den nest høyeste levealderen, for Spania. Japanske menn er imidlertid ikke like suverene som kvinnene, da de lever litt kortere (0,1 år) enn de islandske mennene. I forhold til japanerne kan altså norske menn forvente å leve 1,6 år kortere og norske kvinner 3,2 år kortere.

I 2000 var forventet levealder for japanske kvinner hele 84,6 år, langt den høyeste som noen gang er registrert i noe land.

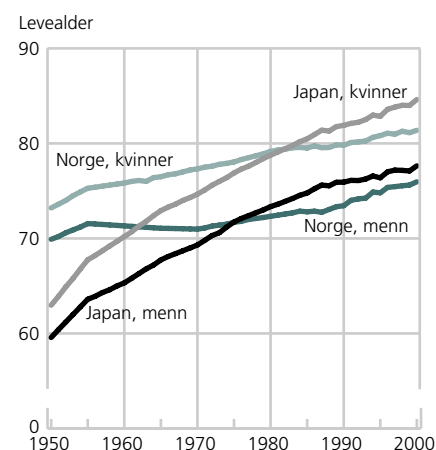
Dødelighetsutviklingen i Norge ligger om lag ti år etter utviklingen i Japan for menn og 12-13 år etter utviklingen for kvinner, se figur 4. Det er uklart hva som er årsakene til at Japan har hatt en så oppsiktsvekkende utvikling på dette feltet og at Norge har sakkert såpass mye akterut, også i forhold til andre europeiske land. Dersom vi ser på de 45 land som er med på Europarådets oversikter over forventet levealder, var norske menn i 1980 på 2. plass, i 1990 på 7. plass og i 2000 på 4. plass, dvs. en liten framgang på 1990-tallet. Posisjonen til norske kvinner var 2. plass i 1980 og på samme plass (åttende) i 1990 og 2000 (Council of Europe 2001. Vi ser bort fra det lille landet Malta, som ikke var med i 1980.)

Mennene haler innpå kvinnene

Norske kvinner kan nå forvente å leve omtrent 5½ år lenger enn mennene, noe som er en markert nedgang siden 1986, da kjønnsforskjellen var på topp med hele 6,9 år. Det har vært en betydelig oppgang fra den "normale" differansen på 2-4 år, som vi hadde i perioden 1850-1950, bortsett fra under 2. verdenskrig, se figur 5. I Europa er det sju land som har mindre kjønnsforskjell enn Norge, og en rekke land som har større, spesielt i Øst-Europa. I Russland kan kvinnene forvente å leve hele 12,2 år lenger enn mennene.

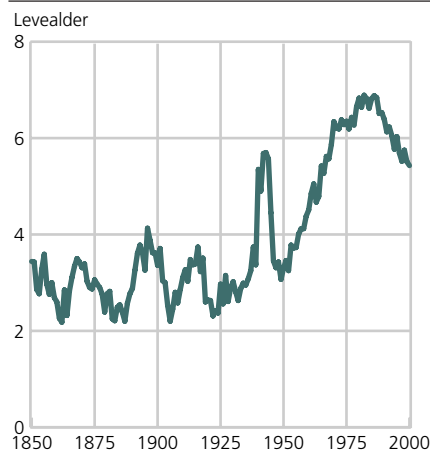
Levealdersforskjellen mellom kjønnene avtar i de fleste europeiske land. I Sverige er kjønnsforskjellen et snaut år mindre enn i Norge, men utviklingen de siste 15 årene har vært nesten parallell, se figur 6. I Japan, derimot er det ingen tegn på tilnærming. Der har forskjellen økt jevnt fra 3,4 år i 1950, omtrent som i Norge, til 7,0 år i 2000.

Figur 4. Forventet levealder ved fødselen for japanske og norske kvinner og menn. 1950-2000

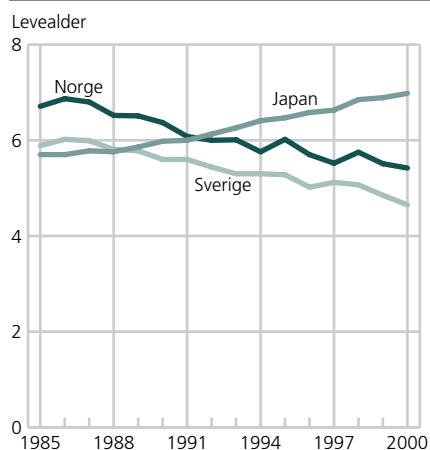
Kilde: Nettsidene til de statistiske sentralbyråer i Norge og Japan.

Figur 5. Forskjell mellom kvinner og menn i forventet levealder. Norge. 1850-2000

Kilde: Mamelund og Borgan (1996) oppdatert med tall fra Statistisk sentralbyrå.

Figur 6. Forskjell mellom kvinner og menn i forventet levealder. Norge, Sverige og Japan. 1985-2000

Kilde: Nettsidene til de statistiske sentralbyråer i Norge, Sverige og Japan.

1. Statistikk om norsk dødelighet og levealder kan finnes på <http://www.ssb.no/dode/>.

Litteratur

Council of Europe (2001): *Recent demographic trends in Europe 2001*, Council of Europe Publishing, Strasbourg.

Foss, Aslaug Hurlen (2000): *Hvor lenge kan jeg leve? Samfunnsspeilet*, 3, Statistisk sentralbyrå, <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200103/06/>

Mamelund, Svenn-Erik og Jens-Kristian Borgan (1996): *Kohort- og periodedødelighet i Norge 1846-1994*, Rapport 96/9, Statistisk sentralbyrå.

United Nations (2000): *Long-range World Population Projections: Based on the 1998 Revision. ST/ESA/SER.A/189*, United Nations, New York.

United Nations (2001): *World Population Prospects, The 2000 Revision. Volume I: Comprehensive Tables. ST/ESA/SER.A/196*, United Nations, New York.

Øst-Europa

Da omveltningene skjedde i Øst-Europa, begynte dødeligheten å øke og spesielt i Russland. Fra 1988 til 1994 sank forventet levealder i Russland med hele 7 år for menn og 3 år for kvinner (Council of Europe 2001). Blant menn var det spesielt voldsomme dødsfall som trafikkulykker og selvmord som økte. Levealderen har etter 1994 økt noe, selv om den fortsatt er lav. Forventet levealder i Russland ligger nå på 72,2 år for kvinner og 59,0 år for menn. Dette er henholdsvis 10 og 19 år under toppnivået i Vest-Europa. Det er imidlertid ikke alle land i Øst-Europa som har hatt en like negativ utvikling. Estland, for eksempel, har i løpet av de ti siste årene økt sin gjennomsnittlige levealder med 1,5 år for kvinner, mens mennene har den samme levealderen som for ti år siden. I likhet med russiske menn var den på et bunnpunkt i 1994. I motsetning til i Vest-Europa har kjønnsforskjellen økt i Øst-Europa i løpet av de ti siste årene.

Afrika og aids

I land som er hardt rammet av aids eller krig opplever man også en økende dødelighet og dermed at levealderen synker. Aids vil føre til at forventet levealder synker kraftig i det sørlige Afrika. FN har beregnet hvordan aidsepidemien påvirker forventet levealder i perioden 2000-2005. I Botswana, som er det hardest rammede land i verden, er det beregnet at forventet levealder nå er 36 år, mens den ville vært oppe i 70 år hvis aidsepidemien ikke hadde eksistert. Det vil derfor dø svært mange i Botswana i de neste årene. Det er imidlertid en god del usikkerhet i disse beregningene, bl.a. fordi opplysninger om dødsfall er langt dårligere registrert enn i Norge og andre vestlige land.

Hvor gamle kan vi bli?

Dødeligheten har sunket nesten overalt i verden i de siste 50 år, men det er fortsatt store variasjoner. Aidsepidemien har ført til en oppgang i dødeligheten i en del land, særlig i det sørlige Afrika. FN antar at levealderen vil fortsette å øke, etter noen år også i de land som er rammet av aids.

Fagfolk diskuterer hvor høy levealderen kan bli, men ingen kan selvsagt være sikre på dette. Som nevnt, er den høyeste forventede levealder som noen gang er registrert 84,6 år for japanske kvinner og 77,7 år for islandske menn. I dag er forventet levealder for begge kjønn kombinert 65 år i verden som helhet og 76,7 år i Nord-Amerika, som er den region som har lavest dødelighet (United Nations 2001). I sine befolkningsframskrivninger til 2050 regner FN med at levealderen vil øke til 76 år i verden og til 82,7 år i Nord-Amerika. Og i sine ekstremt langsiktige framskrivninger, som går helt til 2150, regner FN med en ytterligere økning overalt (United Nations 2000). Kvinnene i Nord-Amerika vil ifølge FN kunne regne med å leve hele 92,7 år i 2150 (og europeiske kvinner litt kortere, 91,4 år). Dette er omtrent 12 år over dagens nivå, men "bare" 7 år over levealderen til japanske kvinner. Om dette er for optimistisk eller pessimistisk er ikke godt å si. Tidligere framskrivninger har vist at ekspertene som regel har vært for pessimistiske når det gjelder bedring av levealderen.

Over dobbelt så mange utenlandsstudenter

Antallet nordmenn som studerer i utlandet har økt med over 100 prosent siden 1990. I Australia har antallet norske studenter økt med over 1 100 prosent de siste fem årene, fra 243 i studieåret 1996/97 til 3 060 i studieåret 2000/2001.

Gjennom hele 1990-tallet har det vært en økning i antall norske studenter ved utenlandske læresteder, totalt 14 745 nordmenn studerte i utlandet i 2001. Den største andelen befant seg i Storbritannia, med om lag 3 900 norske studenter. Etter Storbritannia er Australia, USA og Danmark de mest populære landene å studere i for norske utenlandsstudenter.

De fleste utenlandsstudentene tar merkantile fag, medisin, teknologiske fag, kunsthøgskolefag og journalistikk/mediefag. Journalistikk/mediefag, medisin og merkantile fag er de fagene som har hatt størst økning i antallet studenter de siste fem årene. Økningene har vært på henholdsvis 133, 86 og 63 prosent.

Små land har mange, store land har få

Det kan være flere årsaker til at studenter tar hele eller deler av sin utdanning i utlandet. Viktigst er nok mangel på studieplasser innen enkelte fag. I tillegg har en del utdanninger i Norge svært høye opptakskrav, slik at det ofte kan være lettere å komme inn på studiet i utlandet. Andre grunner for utenlandsstudier er muligheten for å lære fremmedspråk og andre kulturer å kjenne, samt anledningen til å bygge nye sosiale nettverk.

I 1999 studerte litt over 6 prosent av samtlige norske studenter i et annet OECD-land. Både Danmark (3,3), Finland (3,6) og Sverige (4) ligger lavere enn Norge. På topp var Island og Hellas, med nærmere 29 og 15 prosent. En viktig forklaring på at disse hadde en forholdsvis stor andel av det totale antallet studenter i utlandet, må delvis søkes i landenes beskjedne befolkningstall. I små land vil utdanningstilbudet være begrenset, og for mange vil det være slik at eneste mulighet til å kunne ta en bestemt utdanning er å studere utenlands. Land med mange innbyggere, som Storbritannia, Frankrike og Tyskland, har en liten andel av sine studenter i utenlandske utdanningsinstitusjoner. Under 2,5 prosent av disse landenes studenter befant seg i utlandet i studieåret 1999.

4,8 prosent av samtlige studenter i norske utdanningsinstitusjoner hadde utenlandsk statsborgerskap i studieåret 1999. Dette er akkurat det samme som gjennomsnittet for OECD-landene. Det var flest danske, svenske og britiske utenlandsstudenter i Norge.

I overkant av 56 prosent av de norske utenlandsstudentene i studieåret 2000/2001 var kvinner. Norge peker seg her ut i forhold til de fleste OECD-land, hvor det vanligvis er et flertall av mannlige utenlandsstudenter.

Norge over OECD-gjennomsnittet

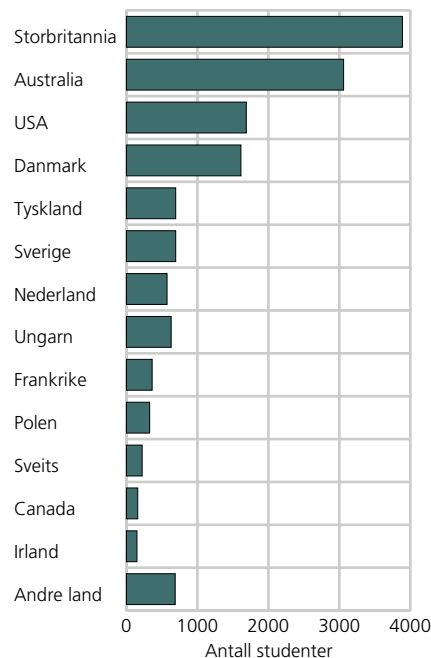
Av dem som har fullført utdanninger på universitets- og høyskolenivå med en varighet på mer enn tre år, finner vi flest i aldersgruppen 25-34 år. Det blir en stadig mindre andel som har fullført høyere utdanning når alderen

---

Tor Jørgensen og
Arild Rognan

Figur 1. Norske studenter i høyere utdanning i utlandet, etter land. 2000/2001

Kilde: Statens lånekasse for utdanning.

Tor Jørgensen er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for arbeidsmarkedsstatistikk (tor.jorgensen@ssb.no).

Arild Rognan er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk (arild.rogan@ssb.no).

Tabell 1. Norske studenter i høyere utdanning i utlandet som mottar støtte fra Statens lånekasse¹. Studieårene 1960/61, 1970/71, 1980/81, 1990/91-2000/01

Studieår	I alt	Europa	USA/ Canada	Andre land
1960/61	2 951	2 632	301	18
1970/71	3 265	2 873	333	59
1980/81	4 724	3 692	964	68
1990/91	7 370	5 016	2 343	11
1991/92	7 551	5 112	2 427	12
1992/93	7 819	5 383	2 412	24
1993/94	7 937	5 601	2 283	53
1994/95	8 220	5 999	2 126	95
1995/96	9 309	7 042	2 099	168
1996/97	10 407	7 883	2 128	396
1997/98	11 630	8 704	2 209	717
1998/99	12 545	9 227	2 078	1 240
1999/				
2000	13 702	9 474	1 960	2 268
2000/01	14 745	9 574	1 848	3 323

¹ Studenter som får avslag på studielån er ikke medregnet i tallene.

Kilde: Statens lånekasse for utdanning.

Foto: Trygve Bølstad/Samfoto

I overkant av 56 prosent av de norske utenlandsstudentene i studieåret 2000/2001 var kvinner. Bildet viser en norsk student ved Academie de la Grand Chavmiere, Paris

Statistikken er hovedsakelig hentet fra Statens lånekasse for utdanning, OECDs publikasjon "Education at a Glance - Indicators 2001" og fra Eurostats publikasjon "Key data on education in Europe 1999/2000". Publikasjonene fra OECD og Eurostat er basert på datainnsamling fra de forskjellige land. Statistisk sentralbyrå er ansvarlig for de norske tallene. Det er relativt vanskelig å sammenligne antall utenlandske studenter fra land til land, fordi det er ulike måter å klassifisere utenlandsstudenter på i forskjellige land. Enkelte land bruker statsborgerskap, andre fødeland og atter andre registrerer det reelle antall personer som kommer til landet for å studere. Dette er forbehold som må tas når det gjelder sammenligninger mellom land.

stiger. Norge ligger likevel godt over gjennomsnittet i OECD når det gjelder andelen i ulike aldersgrupper som har fullført høyere utdanning som varer mer enn tre år. Med unntak av USA er det ingen land i hele OECD-området hvor en så stor andel av befolkningen har fullført en utdanning på dette nivået. 25 prosent av alle nordmenn i aldersgruppen 25-64 år har fullført en høyere utdanning med en varighet på mer enn tre år. I USA er det tilsvarende tallet 27 prosent. For Danmark, Finland og Sverige er andelen på henholdsvis 7, 14 og 13 prosent.

I Norge har flere kvinner enn menn fullført en høyere utdanning som er lengre enn tre år (28 prosent for kvinner og 27 prosent for menn). I aldersgruppen 25-44 år er det i Norge flere kvinner enn menn som har fullført høyere utdanning med varighet mer enn tre år. I aldersgruppen 45-64 år er det høyere andel menn enn kvinner. Forklaringen på dette kommer nok av at disse studerte i en tid da det ikke var så vanlig at kvinner tok lengre høyere utdanning. Gjennomsnittet i OECD er 23 prosent for menn og 21 prosent for kvinner i aldersgruppen 25-64 år. Norge ligger med andre ord godt over gjennomsnittet. Ser vi nærmere på våre naboland; Danmark, Finland og Sverige, ligger disse omtrent på det samme nivået som Norge.

Siden skoleåret 1985/86 har Norge vært et av landene i Europa med størst økning i antall kvinner i forhold til antall menn som tar høyere utdanning. I skoleåret 1996/97 var det nesten 1,3 kvinner per mann i høyere utdanning i Norge. Bare på Island var det enda større skjevfordeling i kvinnes favør. Også andre OECD-land kan vise til en dramatisk økning i antall kvinner per mann som tar høyere utdanning, fra 1975/76 har det totalt sett endret seg fra 0,5 kvinner per mann til mer enn en kvinne per mann.

Europeisk kinorenessanse

I 1990-årene har det vært en renessanse for kinobesøk i Europa, besøkstallene økte med 40 prosent fra 1990 til 1999. Denne trenden har fortsatt inn i det nye århundret, fra 1999 til 2000 økte kinobesøkene med nesten 5 prosent. Både i Norge og i EU er mer enn halvparten av nye filmer som vises på kinoene produsert i USA.

I 2000 var det i EU-landene 850 millioner kinobesøk. Likevel er kinobesøket fortsatt langt under glansperioden på 1950-tallet. I EU-landene var kinobesøkene i 1955 på litt over 4 000 millioner. Antall kinobesøk sank gjennom hele perioden fra 1960 til 1990, bunnåret var i 1990 med 577 millioner besøk. Den samme trenden gjorde seg gjeldene i Norge med høyeste besøktall i 1960, i underkant av 35 millioner kinobesøk. Norge var også litt "tregerer" med å nå bunnivået, dette kom i 1992, da var antall kinobesøk bare om lag 9 millioner. Kinobesøkene i Norge per innbygger sank også radikalt, fra nesten 10 besøk per år per innbygger i 1951 til 2,2 besøk i 1992.

Norge hadde 11,6 millioner kinobesøk i 2000. Dette var en svak økning i forhold til 1999. Gjennom hele 1990-tallet har besøkstallene holdt seg på omtrent samme nivå i Norge, unntatt for 1992 da besøkstallene var rundt 9 millioner. Til sammenligning hadde Frankrike 166 millioner kinobesøk i 2000, mens USA hadde om lag 1 421 millioner kinobesøk.

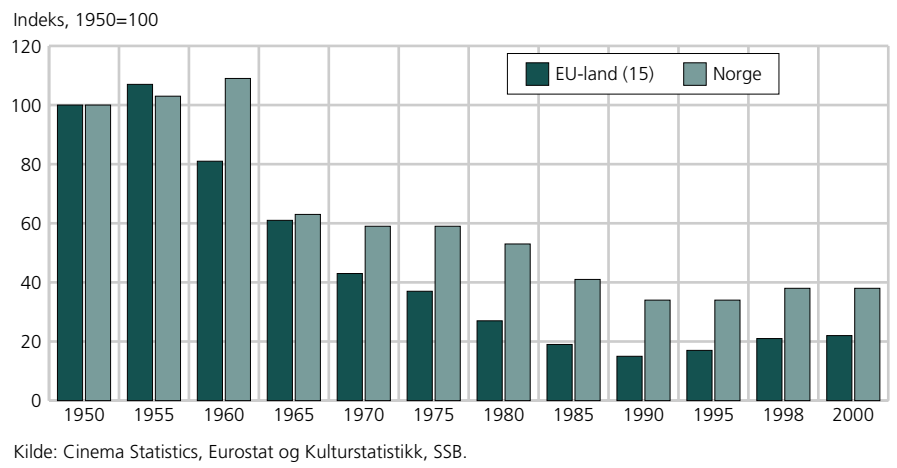
Hver nordmann gikk i gjennomsnitt 2,6 ganger på kino i 2000. Gjennomsnittlig kinobesøk for en EU-borger var 2,3 i 2000. Spania (3,4) og Irland (3,3) hadde høyest besøktall per innbygger. Utenfor EU hadde Island det høyeste gjennomsnittlige besøktall på 5,6, mens USA hadde 5,2 kinobesøk per innbygger. Lavest kinobesøk blant landene i undersøkelsen hadde Japan, Finland, Hellas og Nederland med et gjennomsnitt på 1,1 og 1,4 per innbygger.

USA dominerer

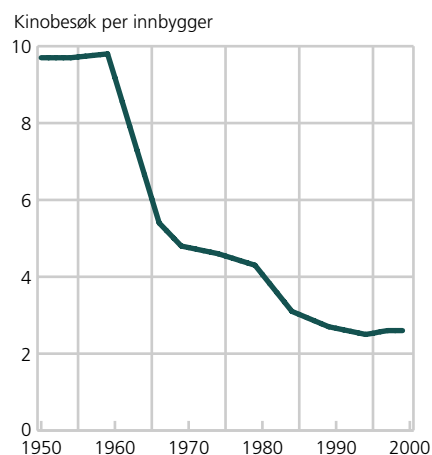
Både i Norge og i EU er mer enn halvparten av nye filmer som vises på kinoene produsert i USA. I 2000, som er de ferskeste EU-tallene, viser statistikken at i land som Finland, Hellas og Irland dominerer USA-produserte filmer med henholdsvis 62,70 og 73 prosent. Frankrike har lavest andel av filmer produsert i USA, til sammen 36 prosent av nye filmer i Frankrike var fra USA. Også i Spania, Belgia, Tyskland, Østerrike og Italia er andelen filmer fra USA under gjennomsnittet. Norge ligger på EU-gjennomsnittet med 53 prosent. Denne andelen filmer fra USA sto imidlertid for hele 74 prosent av spilleinntektene i EU.

Liv Taule

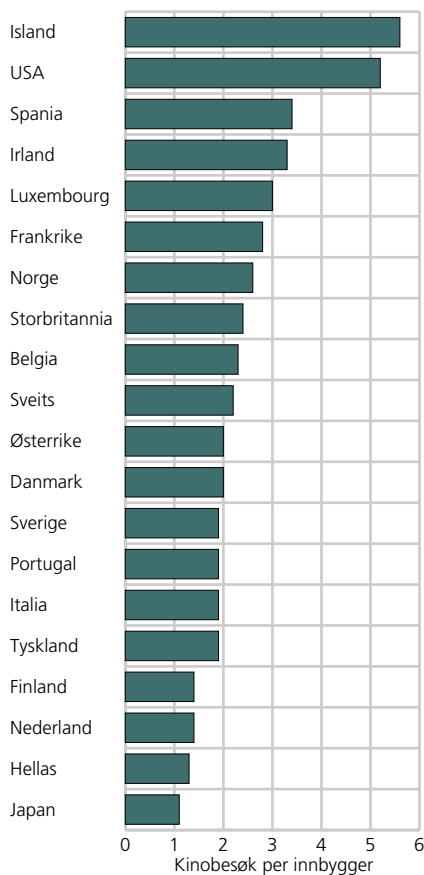
Figur 1. Kinobesøk i EU-land og Norge 1950-1998

Figur 2. Kinobesøk per innbygger i Norge. 1951-2000

Kilde: Kulturstatistikk.

Figur 3. Kinobesøk per innbygger. 2000

Kilde: Cinema Statistics, Eurostat.

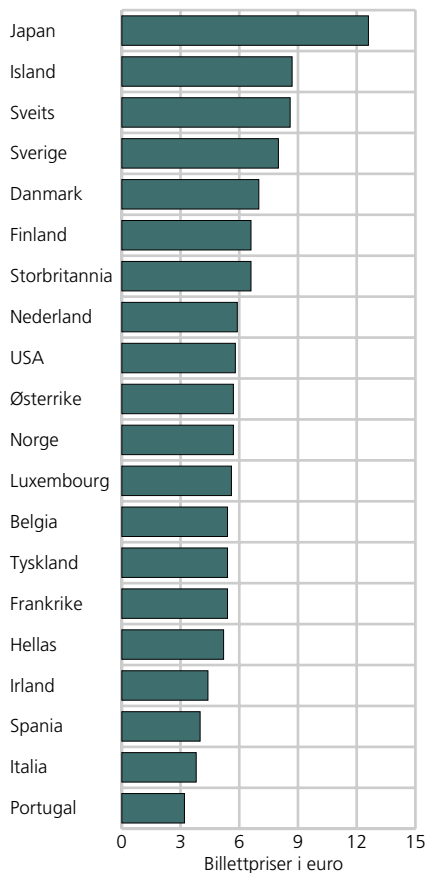
16 prosent av de viste filmene i EU var nasjonale filmer og disse spiller en forholdsvis stor rolle i Frankrike, Italia og Storbritannia, hvor de utgjør henholdsvis 36, 26 og 21 prosent av de viste filmene. Men inntektene fra de nasjonale filmene utgjorde bare om lag en firedel av inntektene i disse landene. Norge har den laveste andelen av landene i Norden når det gjelder inntekt fra egenproduserte filmer, totalt 6 prosent kommer fra norske filmer. I Danmark ligger andelen på om lag 17 prosent, i Sverige på nesten 25 prosent og i Finland på 15 prosent. I USA kommer hele 93 prosent av inntektene fra egenproduserte filmer.

Kinobillettene - dyrest i Sverige

I Norge lå gjennomsnittlig billettpris i 2000 på om lag 52,5 kroner, dette tilsvarer 5,7 euro. I de 15 EU-landene var gjennomsnittlig billettpris på 5,2 euro og i USA på 5,8 euro. Av EU-landene hadde Sverige topppris på kinobilletten med 8,0 euro per billett. De fleste landene i Europa har nå lavere billettpris enn USA.

Spilleinntekter

USA hadde høyest spilleinntekter fra kino i 2000 med 8 310 millioner euro og 30,3 euro per innbygger, mens Island lå høyest i spilleinntekter med 49,0 euro per innbygger. Til sammenligning hadde Norge spilleinntekter av filmer på om lag 608 millioner kroner i alt, og en gjennomsnittlig spilleinntekt per innbygger på 135,4 kroner.

Figur 4. Billettpris i euro, gjennomsnitt. 2000

Kilde: Cinema Statistics, Eurostat.

Disse tallene tilsvarer en samlet spilleinntekt på 67 millioner euro og 14,9 euro per innbygger.

Kilder

EUROSTAT (2001): Cinema Statistics, Statistics in focus, THEME 4 - 2/2001.

Statistisk sentralbyrå (2000): Kulturstatistikk 1999.

Høy andel mobil- og nettbrukere i Norden

Andelen av befolkningen som bruker mobiltelefon og Internett er større i Norge og Norden enn i EU. Syv av ti nordmenn har mobiltelefon, og bare Island har flere nettbrukere per innbygger enn Norge.

Mobiltelefoni

Norge hadde i 2000 71 mobiltelefonabonnement per 100 innbyggere. Bare i Østerrike (76), Sverige (74), Italia (73) og Finland (73) var mobiltettheten høyere (EUROSTAT 2001). Gjennomsnittet for de 15 EU-medlemslandene var på litt under 63 prosent, en høyere andel enn i USA hvor kun 41 prosent var abonnenter. Andelen i Japan var på 47 prosent. Med unntak av Danmark (66) ligger de nordiske landene helt i toppen i Europa når det gjelder antall mobilabonnement per 100 innbyggere. Veksten i antall mobilabonnement per 100 innbyggere fra 1999 til 2000 var likevel relativt lav i de fire nordiske landene sammenlignet med resten av Europa. I Europa varierer veksten fra 6 prosentpoeng i Finland, til hele 30 prosentpoeng i Tyskland og Spania. Østerrike og Italia hadde en vekst på henholdsvis 23 og 21 prosentpoeng. I den samme perioden var veksten i Norge, Sverige og Danmark henholdsvis 10, 16 og 16 prosentpoeng, noe som ikke er så overraskende siden disse landene alt hadde en høy mobiltetthet i 1999. Halvvegs i 2001 hadde antall mobilabonnement i Norge steget til 74 per 100 innbyggere.

Dersom vi ser på andelen abonnenter som hadde analoge 1. generasjons mobiltelefoner (NMT), kontra digitale 2. generasjons mobiltelefoner (GSM), så finner vi at i Norge hadde 96 prosent GSM-telefon i 2000. De 15 EU-landene hadde i gjennomsnitt den samme andelen. I Japan og USA var tilsvarende andeler henholdsvis 100 og 40 prosent.

Utbyggingen av 3. generasjons mobilnett UMTS ble i Norge startet i 2001. I tillegg til å overføre tale og data, vil UMTS gjøre det mulig å sende og motta bilder, grafikk og video via mobiltelefonen. De fleste andre land har utsatt åpningen av 3. generasjons mobilnett, og Norge er dermed ett av de landene i verden som er kommet lengst på dette området.

Internett

I juni 2001 oppga 57 prosent av nordmenn i alderen 15-79 år at de brukte Internett hjemme. Bare på Island var andelen Internettbrukere høyere. Sammen med Nederland var Internettbruken hjemme høy i alle de nordiske land. For EU i gjennomsnitt brukte 31 prosent av befolkningen Internett hjemme. Sør-europeiske land som Hellas, Portugal og Spania trakk andelen ned. Også i Frankrike og Italia lå Internettbruken godt under gjennomsnittet for EU.

I Norge oppga 38 prosent at de brukte Internett på arbeidssstedet. Også her ligger bare Island foran. Alle de nordiske land er i toppsjiktet mht. bruk av Internett på arbeidssstedet. For EU i gjennomsnitt brukte bare 19 prosent av befolkningen Internett på arbeidssstedet. Sør-europeiske land trekker også

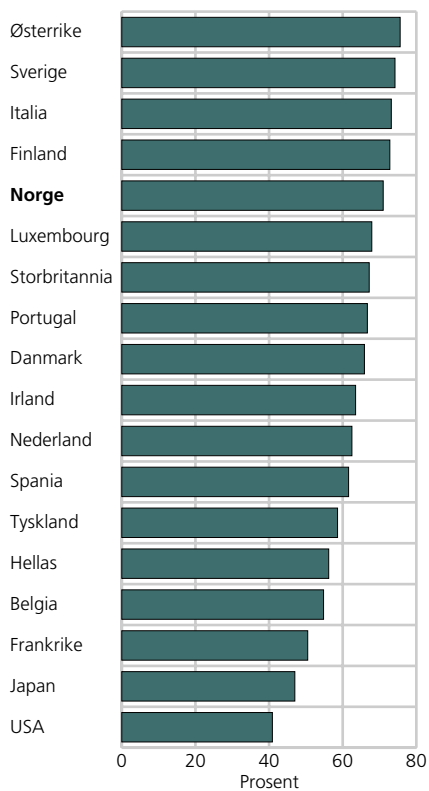

Mads Hansen-Møllerud

Mads Hansen-Møllerud er førstekonsulent i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for samferdsel og reiseliv (mads.hansen-mollerud@ssb.no).

Figur 1. Mobiltelefon. Abonnementer per 100 innbyggere. 2000. Prosent

Kilde: Eurostat (2001). Information society statistics, Key indicators.

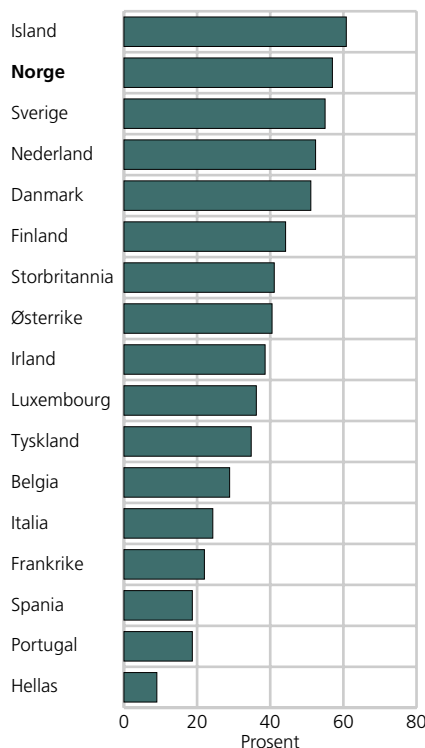
her andelen ned - og lavest ligger Hellas. Også Italia og Frankrike ligger under det europeiske gjennomsnittet.

I Norge er det mest vanlig å være oppkoplest til Internett ved hjelp av ISDN. Hele 57 prosent av Internettbrukerne benytter seg av denne teknologien. Oppkobling med vanlig analog telefonlinje (PSTN) blir benyttet av 34 prosent av brukerne. Dette er den laveste andelen i EØS-området. Bredbånd i form av ADSL eller kabel benyttes kun av 5 prosent av Internettbrukerne i Norge. Dette er lavt i forhold til de andre EØS-landene, hvor 13 prosent i gjennomsnitt benytter denne teknologien.

Litt historikk

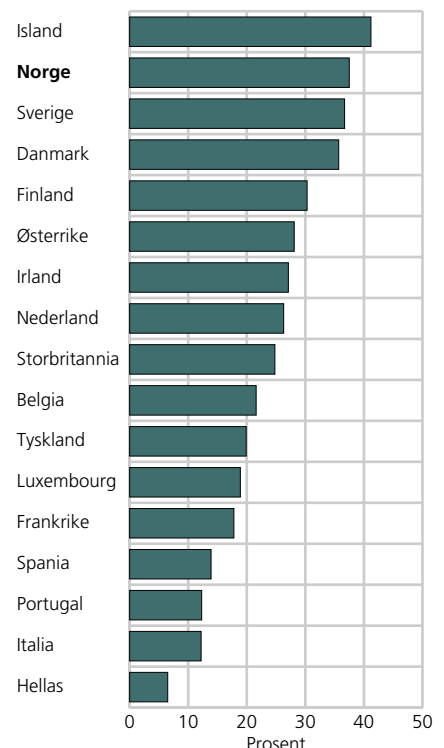
Den vestlige verden er nå et godt stykke inne i den tidsepoken som med et populærvitenskapelig uttrykk blir kalt for informasjonssamfunnet. Denne epoken etterfulgte industrisamfunnet, og overgangen derfra ble i stor grad frembrakt av den digitale revolusjonen som så smått startet på 1940-tallet. Utbruddet av andre verdenskrig gjorde at det ble satset store penger på datamaskinutvikling, men alt i 1943 anslo daværende styreformann i IBM at verdens samlede behov for datamaskiner ikke kom til å være større enn om lag fem stykker. Stadig raskere datamaskiner har blitt tilgjengelige, til en lavere pris. Dette har gitt en akselererende informasjonsproduksjonsrate i samfunnet, noe som har ført til betegnelsen informasjonssamfunnet. I dag er datateknologien integrert i de fleste deler av samfunnet, og i Norge har en stor andel av befolkningen nå tilgang til PC og Internett. Forløperen til Internett som het ARPANET, ble startet opp så tidlig som i 1969 og besto da

Figur 2. Andel personer som bruker Internett hjemme. EØS-land. Juni 2001. Prosent

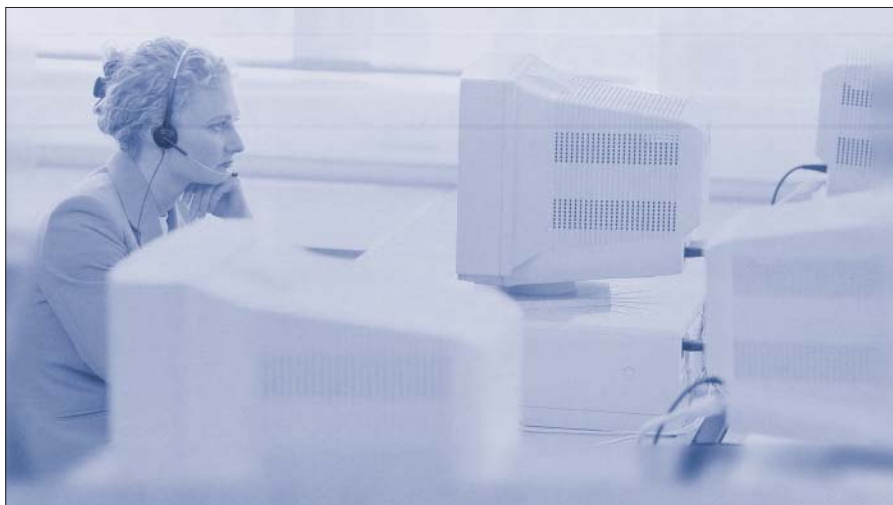

Kilde: EUs Flash Eurobarometer, juni 2001.

Figur 3. Andel personer som bruker Internett på arbeidsssted. EØS-land. Juni 2001. Prosent

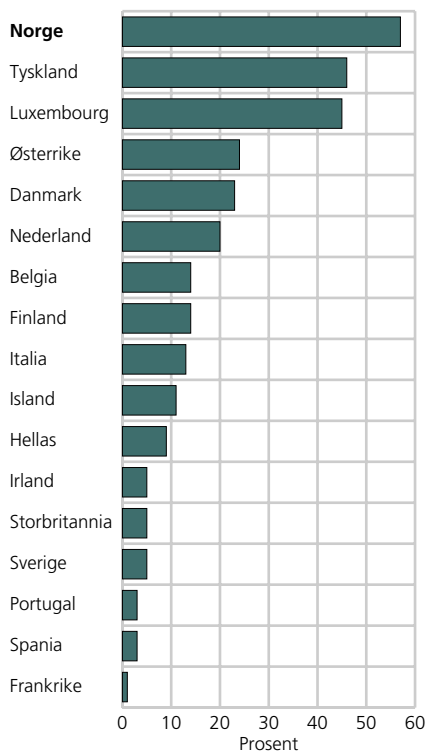

Kilde: EUs Flash Eurobarometer, juni 2001.

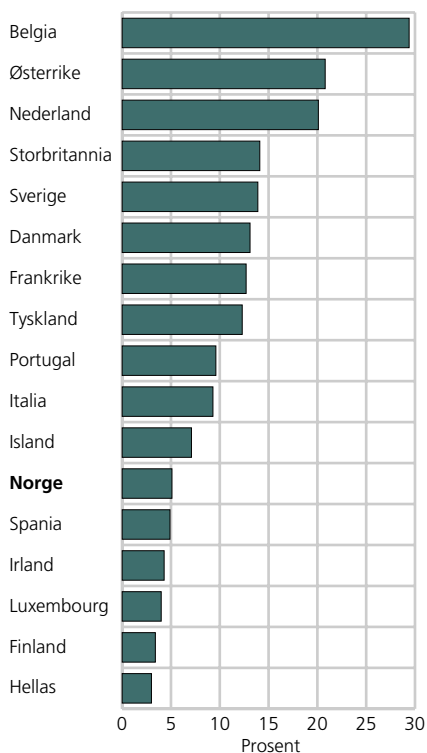
av 4 nettknoder. Datanettverket ble utviklet i USA under den kalde krigen. De amerikanske myndighetene hadde behov for et datanettverk med desentralisert struktur som ville fungere like bra selv om enkelte deler falt ut eller ble ødelagt i en eventuell atomkrig. Norge var faktisk det første landet utenfor USA som ble tilknyttet dette nettet i 1973. Ettersom stadig flere forskningsinstitusjoner i og utenfor USA fikk kople seg til nettverket, valgte det militære segmentet til slutt å trekke seg ut i 1983. Det resterende ARPANET sluttet formelt å eksistere i 1989 og er i dag kjent som Internett.

Figur 4. Internett hjemme. Andel oppkoplest med ISDN-linje. Juni 2001. Prosent

Kilde: EUs Flash Eurobarometer, juni 2001.

Figur 5. Internett hjemme. Andel oppkoplest via kabel eller ADSL. Juni 2001. Prosent

Kilde: EUs Flash Eurobarometer, juni 2001.

Kilder

Figurene bygger på data hentet fra EUs Flash Eurobarometer juni 2001. Internettreferanse: http://europa.eu.int/information_society/eeurope/benchmarking.

EUROSTAT (2001): Information society statistics, Key indicators.

Telenor mobil (2001).

Eget hus og hage

Nordmenn bor i større grad enn andre europeere i de minst kollektive boligformene slik som enebolig, rekkehus og tomannsboliger. Norge skiller seg også ut ved at en stor andel eier boligen: 76 prosent av norske husholdninger eide boligen (1997) mot f.eks. 53 prosent i Danmark og 58 prosent i Sverige (1996).

Arne Andersen

Det er mange tegn på at bolig er høyt prioritert i Norge. Satt på spissen synes nordmenn å satse på de minst kollektive boligformene. Vi bor i betydelig grad "for oss selv" i enebolig, rekkehus, tomannsbolig osv. Og vi foretrekker å være "vår egen herre", å eie boligen framfor å leie den. Også i de fleste søreuropeiske land eier husholdningene i overveiende grad boligen, men i disse land bor flertallet i leiligheter. I Norge bodde 79 prosent av husholdningene i 1997 i frittliggende enebolig eller andre småhus som f.eks. rekkehus og tomannsboliger, mens gjennomsnittet i de 15 EU-land i 1996 var 53 prosent. Bare i Irland og Storbritannia var andelen større enn i Norge. Andelen i småhus er høy i Norge også i nordisk sammenheng, i andre nordiske land bor 50-60 prosent i småhus. I Italia og Spania bodde bare vel en tredel i småhus.

Forskjellen til det øvrige Europa er ikke fullt så markant for eieforhold som for type hus. I Norge bodde 76 prosent av husholdningene i eid bolig (1997) sammenlignet med gjennomsnittlig 60 prosent (1996) for de 15 EU-land. Norge ligner her de søreuropeiske land, mens de andre nordiske land, med unntak av Island (81 prosent eide boliger), har betydelig lavere andel eiere. Eierandelen er høy i Norge særlig når en tar i betraktning at en betydelig del av befolkningen bor alene sammenlignet med resten av Europa. Blant enpersonhusholdninger er eierandelen lav. Dette gjelder særlig for unge mennesker.

Små husholdninger i nord, store i sør

Boligen er rammen om husholdningen. Det er store forskjeller i husholdningsstruktur mellom europeiske land. Disse forskjellene er også viktige når en skal beskrive hvordan en bor i Europa. De nordiske landene, Tyskland og Sveits skiller seg ut ved at husholdningene i gjennomsnitt er små (2,1-2,3 personer) og andelen personer som bor i enpersonhusholdninger er forholdsvis høy (15-24 prosent, Norge 19 prosent).

Også de søreuropeiske land og Irland skiller seg ut, det gjelder særlig Spania og Portugal. Husholdningene er her forholdsvis store (2,7 eller større, 3 eller større i Spania, Portugal og Irland) og ved at det er få enpersonhusholdninger (8 prosent eller mindre av alle personer bor alene, 4 prosent i Spania og Portugal). Ikke minst er det store forskjeller når det gjelder ungdom. I Norge, Sverige og Finland (tall for Danmark mangler) bodde 25-30 prosent av 20-29-åringene i 1996 alene, men i Irland og de søreuropeiske land bodde under 8 prosent av de unge alene, i Spania og Portugal bare et par prosent. Det betyr antakelig at i disse land bor unge hos familien til de selv stifter familie. Dette har betydning når en sammenligner boforholdene

ellers, fordi ungdom som bor for seg selv oftere enn andre bor dårlig og bor til leie.

God boligstandard i Europa, men trangt i sør

Boligstandarden målt ved om en viss minimumsstandard er oppfylt, er stort sett god i EU-landene. I gjennomsnitt for EU-landene manglet 4 prosent av husholdningene enten WC, bad eller innlagt vann (1996). Bortsett fra Portugal, der 21 prosent har slike mangler, er det i de aller fleste EU-land ellers 3-7 prosent med slike mangler. I Norge mangler vi opplysninger om innlagt varmt vann og vi kan derfor ikke sammenligne direkte. Andelen som mangler bad eller WC er i underkant av 2 prosent.

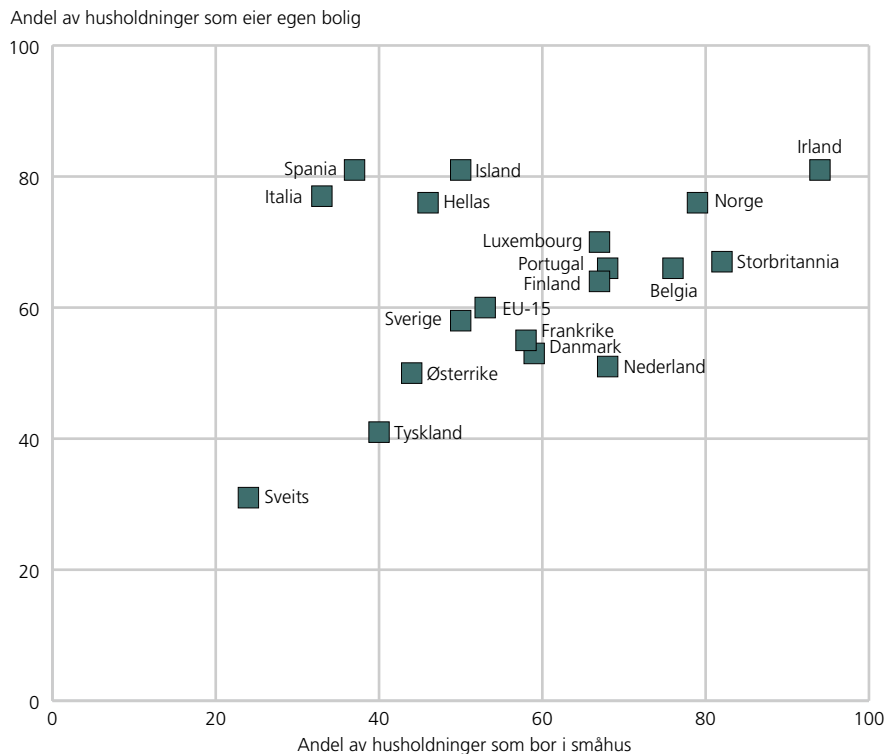
Mens et minimum av boligstandard således er oppnådd i det meste av EU, er det betydelig større forskjeller i hvor romslig folk bor. Tar man utgangspunkt i andelen som bor trangt, et objektivt mål på romslighet som setter antall rom i boligen i forhold til antall personer som bor der, viser statistikken at Norge tilhører den best stilte delen av Europa. I Norge bodde bare 5 prosent (1997) i boliger der det er flere personer enn rom (denne definisjonen av trangboddhet avviker fra den en vanligvis bruker i Norge, der enpersonhusholdninger som bor i boliger med ett rom også regnes å bo trangt). I EU er det bare Sverige og Nederland som har mindre andel som bor trangt (1996). I gjennomsnitt for EU-landene bor 17 prosent trangt. Størst andel trangbodde er det i Sør-Europa der mellom 25 og vel 40 prosent bor trangt.

Ifølge en subjektiv vurdering ("Er det for liten plass i boligen?") plasserer Norge seg imidlertid omtrent midt på treet, 13 prosent sier de har for liten plass, litt mindre enn gjennomsnittet for EU-landene (16 prosent). Portugal, Hellas og Spania er de eneste landene med mer enn 20 prosent som mener de har for lite plass. Når en vurderer disse tallene er det viktig å ta hensyn til at i et slikt subjektivt spørsmål vil ambisjonsnivå spille inn. I tillegg kommer at vi regner med at dette målet ikke bare blir påvirket av antall rom i boligen, men også av boligarealet.

Relativt lave boutgifter i Norge

Nordmenn prioriterer bolig høyt, de bor i stor grad i eneboliger som er forholdsvis dyre å bygge og eier som oftest boligen, og har boliglån som må forrentes. Betyr det at boutgiftene i Norge er høyere enn i andre land i Europa? Det er vanskelig å sammenligne boutgifter direkte mellom land. En måte å sammenligne boutgifter på er å se dem i forhold til samlet forbruksutgift.

Figur 1. Andel av husholdninger i EØS-land som bor i småhus og som eier boligen

¹ Norge 1997.

Kilde: Living Conditions in Europe, Eurostat 2000.

	Andel husholdninger		Andel personer som bor trangt
	med lav boligstandard*	med liten plass	
EU-15	4	15	17
Belgia (B)	7	14	10
Danmark (DK)	3	16	9
Tyskland (D)	5	11	11
Hellas (EL)	:	24	42
Spania (E)	4	22	26
Frankrike (F)	5	12	14
Irland (IRL)	7	12	24
Italia (I)	5	17	31
Luxembourg (L)	3	9	11
Nederland (NL)	1	10	3
Østerrike (A)	7	16	17
Portugal (P)	21	28	32
Finland (FIN)	5	16	23
Sverige (S)	:	16	2
Storbritannia (UK)	0	19	9
Norge (NO)	2**	13	5

* Mangler enten WC, bad eller innlagt varmt vann.
 ** Mangler enten WC eller bad.
 Kilde: Living Conditions in Europe, Eurostat 2000. Boligstandard og romslighet. 1996.

Norge ligger i det lavere skikt for boutgiftsandel, med 22 prosent av de totale forbruksutgifter til bolig, lys og brensel, sammen med flere av de søreuropeiske land, samt Island og Irland. I de fleste av disse land er andelen eiere høy. Det kan også spille en rolle at husholdningene i de søreuropeiske land er forholdsvis store. Det er forholdsvis liten spredning i boutgiftsandelen i Europa, den varierer fra 18 prosent på Island til 30 prosent i Sveits.

Boutgiftsandelen i Norge var tidligere på et høyere nivå, 1988-1992 var den 26 prosent. Men etter rennedgangen i 1993 ble andelen betydelig redusert. Slike gjennomsnittstall kan naturligvis dekke over store forskjeller mellom befolkningsgrupper. Vi har ikke hatt

noen mulighet for å sammenligne boutgiftsandel for grupper som f.eks. yngre enslige som vi vet har store boligutgifter sett i forhold til de totale utgiftene.

Kilder

Social Portrait of Europe. Eurostat 1998.

Living Conditions in Europe. Statistical pocketbook. Eurostat 2000.

European social statistics: Income, poverty and social exclusion. Eurostat 2000.

Nordmenn på flyttetoppen

Nordmenn flytter hyppigere enn de fleste andre europeere. For første gang er det gjennomført fullstendige analyser som sammenlikner innenlandske flyttinger og regional befolkningsutvikling i Europa. Det er overraskende at Norge kommer høyt opp på flyttetoppen.

Klart høyest mobilitet har Danmark, deretter kommer Sverige, Sveits, Finland og Norge på samme nivå. Tyskland, Frankrike, Nederland og Storbritannia danner en mellomgruppe, mens de øvrige landene i undersøkelsen kjennetegnes av lav mobilitet. Inndelingen er i hovedsak den samme midt på 1980- og midt på 1990-tallet. I Vest-Europa er tallene svært like, i Øst-Europa er mobiliteten sunket betydelig etter kommunismens fall.

Lars Østby

Det er ikke uten videre gitt at høy mobilitet er et gode eller et onde, verken for den enkelte eller for samfunnet. Et samfunn med høy mobilitet vil ofte ha stor evne til å omstille seg, og en stor del av den økonomiske veksten i Norge i den første etterkrigstida var knyttet til flyttingene fra landsbygda. På den andre sida vil et samfunn med høy mobilitet bli mindre tett og føles mindre trygt. De sosiale kontrollene blir løsere, og kriminalitet og andre avvik kan få bedre grobunn. Lav mobilitet kan lett gi et samfunn uten dynamikk og forandring, men samtidig kan det bli preget av trygghet og oversiktighet. For det enkelte individ er flytting ofte et naturlig ledd i et vanlig livsløp. Vi flytter som unge bort fra foreldrehjemmet, etter en tid aleine flytter vi kanskje sammen med en partner, skaffer eventuelt et nytt sted å bo om familien vokser, og finner kanskje ut at denne boligen er blitt for stor når man blir eldre og aleine. For mange er dessuten flytting et nødvendig ledd for å utvikle en karriere. Problemene kan oppstå om individuelle ønsker og strukturelle krav går mot hverandre.

Overraskende

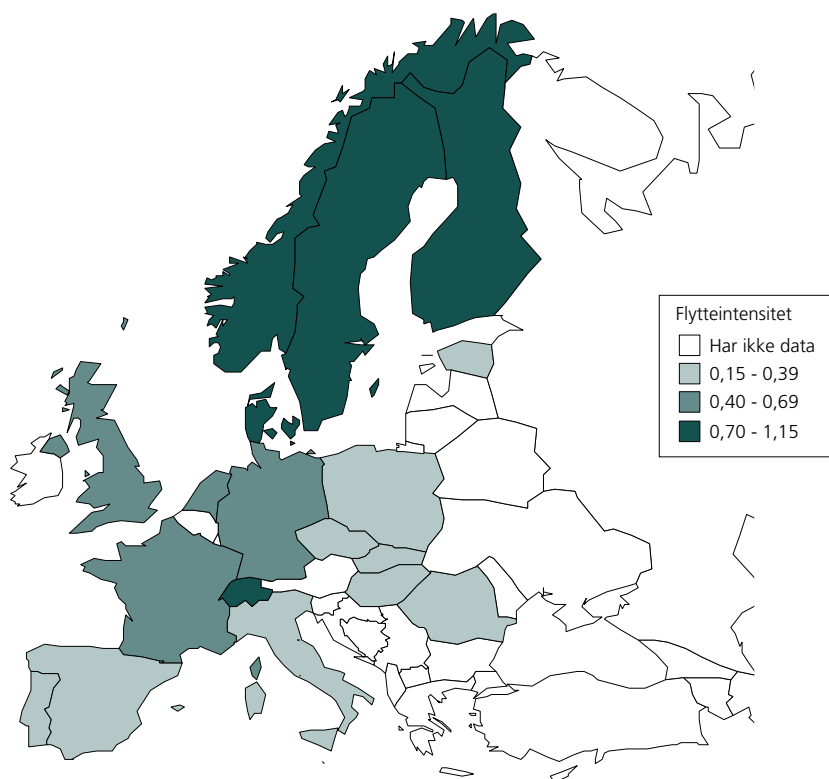
Enkeltstående studier av flyttetallene i Norden og Europa, har antydnet at mobiliteten i Norge har vært relativt lav. På denne bakgrunnen, og ut fra en oppfatning av at regionale og distriktpolitiske problemstillinger er viktigere i Norge enn andre steder, og at bosettingsmønsteret har betydelig større politisk interesse hos oss, var det overraskende å konstatere at vår mobilitet er blant de høyeste i Europa. Forklaringen kan nok henge sammen med at vi har en så spredt bosetting at det er mindre vanlig å kunne skifte arbeidsplass uten samtidig å skifte bolig her enn i resten av Europa, og at det kanskje ikke er en opplagt sammenheng mellom flyttheppighet og disse politiske prioriteringene.

Byvekst

Et annet viktig formål var å se i hvilken grad flyttingene bidrar til en økende befolkningskonsentrasjon i storbyene (urbanisering), eller om det nå var en strøm bort fra storbyene, til mindre byer eller tilbake til landsbygdene. En ville også se disse endringene i forhold til flytternes alder.

Lars Østby er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårforskning, (lars.ostby@ssb.no).

Figur 1. Intensiteten i innenlandsk flytting (Courgeaus K) i utvalgte europeiske land, midt på 1990-tallet

Kilde: Rees og Kupiszewski, 2001.

Kartet viser resultatet av de nye beregningene, og vi ser at folk flytter hyppigst i de nordiske landene. Det absolutte nivået på indeksen har ingen mening, men den kan brukes til å sammenlikne forholdene landene imellom.

Enda på 1990-tallet hadde Norge, Sverige og Finland, og Polen og Romania fortsatt vekst i storbyene. I Norge var denne konsentrasjonen sterkere i 1994 enn i 1984, men forskjeller mellom enkeltår bør ikke tillegges særlig vekt uten samtidig å studere konjunkturbildet for disse årene. I Norden var konsentrasjonen drevet av unge innflyttere, og i noen grad motvirket av utflytting til omegnskommuner og fjernere strøk av barnefamilier. Sterke bevegelser bort fra storbyene fant en i Frankrike, Nederland, Sveits og Storbritannia.

Første gang med sammenliknbare europeiske flyttetall

På grunnlag av norsk initiativ i Europarådet i 1994, er det fra 1995 til

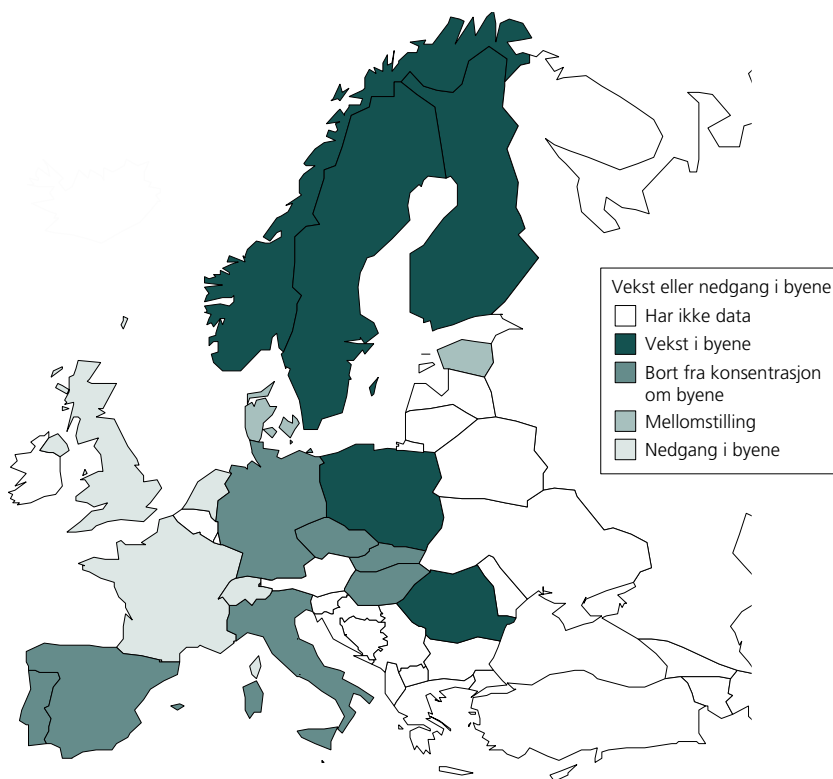
2000 gjennomført det første store prosjektet som analyserer, på et sammenliknbart datagrunnlag, innenlandske flyttinger og regional befolkningsutvikling i Europa. Prosjektet er gjennomført ved School of Geography, Leeds Universitet under ledelse av professor Phil Rees.

I analysene inngikk i første omgang 10 av Europarådets medlemsland som selv hadde interesse av å delta. De sørget for at data ble stilt til disposisjon, og deltok også i utskrivningen av en nasjonal rapport. Den norske er utgitt av Statistisk sentralbyrå i 1999: Rees, Østby, Durham og Kupiszewski: Internal Migration and Regional Population Dynamics in Europe: Norway Case Study. Reports 99/19. En samler rapport er utgitt av Europarådet i 1999: Rees and Kupiszewski: Internal migration and regional population dynamics in Europe: a synthesis. Population studies No. 32. Her følger alle landrapportene på en CD-rom. Seinere gikk det britiske forskningsrådet ESRC inn, og finansierte arbeidet for ytterligere 8 land, slik at alle de store medlemslandene fra 1994 ble dekket av analysene. Det sammendraget vi har skrevet her, bygger på en presentasjon på en konferanse i Finland sommeren 2001, Rees and Kupiszewski: Internal Migration and Population Change in Europe: Evidence on Urban Concentration/Deconcentration from Eighteen Countries. Paper presented at the European Association for Population studies Conference, 7-9 June 2001.

Prosjektet analyserte mønsteret for de innenlandske flyttingene (regionalt og demografisk), og hvordan den regionale befolkningsutviklingen var i 18 land, fordelt over hele Europa. Innenlandske flyttinger er et vanlig analyse-tema for demografer og regionalforskere, men til forskjell fra analyser av fruktbarhet, familiedannelse, dødelighet etc. har det hittil ikke vært lagt fram omfattende data eller analyser som kan brukes ved sammenlikninger landene imellom. For alle land ble det samlet inn data over innenlandske flyttinger ned til det laveste mulige regionale nivået, for de fleste land kommuner. Dersom det var mulig, ble det brukt data fra ett år midt på 1980-tallet og ett år midt på 1990-tallet. I en gjennomgang av de deltagende landenes data, konkluderes det med at den norske flyttestatistikken hva kvalitet og tilgjengelighet angår er i det absolutte toppskiktet.

Figur 2. Utvalgte europeiske land klassifisert etter vekst eller nedgang i storbyene, midt på 1990-tallet

Kilde: Rees og Kupiszewski, 2001.

Ett viktig formål var å kunne sammenlikne hvor vanlig innenlandsk flytting er de ulike landene. Siden flytting alle steder registreres som skifte av bosted fra en administrativ enhet til en annen, vil den registrerte mobiliteten (antall flyttinger per 1 000 innbyggere) være svært avhengig av enhetenes størrelse. Sverige med dobbelt så mange innbyggere som Norge har bare 60 prosent av vårt antall kommuner. Med helt likt flyttemønster, vil den registrerte mobiliteten i Sverige derfor bli mye lavere enn i Norge. Den franske demograf Daniel Courgeau har utviklet en metode som likevel gjør det mulig å sammenlikne mobiliteten mellom land, og som ble brukt i prosjektet.

Kartet viser hvordan urbaniseringen fortøner seg i de analyserte landene midt på 1990-tallet. Som beskrevet i avsnittet om byvekst, var det fortsatt vekst i storbyene i Norge, Sverige, Finland, Polen og Romania gjennom 1990-årene.

Store flyttestrømmer - strikse mottakerland

Mange av de store landene i Europa har mange flere innvandrere i forhold til folketallet enn det Norge har. Men det er også land som har færre. På verdensbasis er stadig flere på flyttefot. Samtidig strammes innvandringspolitikken i vestlige land til, og da først og fremst overfor ikke-vestlige land. Resultatet er et voldsomt press på asylsøker-systemene. Det bor 80 000 i Norge som har kommet som flyktninger. I dag kan kanskje en tredjedel av de som søker asyl i Norge regne med å få bli.

Benedicte Lie

Verden er arena for omfattende migrasjonsprosesser og flyttestrømmer. Vi skal her se på det vi kan kalle internasjonal migrasjon (når personer bosetter seg i et nytt land). International Organisation for Migration (IOM) og FN har anslått at det ved årtusenskiftet var over 150 millioner mennesker som bodde i et fremmed land (i mer enn ett år) (IOM-UN 2000:5). Dette er like mange som det bor i England, Frankrike og Spania til sammen, og nesten 30 ganger hele Norges befolkning. Ifølge FN er det stadig flere som flytter fra fødelandet sitt. De anslår at tallet er fordoblet siden 1965. Hvor går de store strømmene fra og til, og hvilken plass har Norge i verdens migrasjonsprosesser? Hvor mange innvandrere er det egentlig i Norge, og er det lite eller mye i forhold til andre land? Har Norge i praksis en streng eller mild innvandringspolitikk? I denne artikkelen skal vi se innvandringen til Norge i et komparativt perspektiv, i forhold til verdens migrasjons- og flyktningstrømmer.

USA har 25 millioner innvandrere

USA er det landet som har tatt imot det største antallet innvandrere. I USA bodde det på slutten av 1990-tallet 25 millioner mennesker født utenfor USA (IOM-UN 2000:6). Andre viktige mottakerland er India, Pakistan, Frankrike, Tyskland, Canada, Saudi-Arabia, Australia, Storbritannia og Iran. Disse ti landene har til sammen 55 prosent av verdens migranter. (Vi vil her bruke ordene migranter og innvandrere om hverandre, om personer som flytter til et annet land med hensikt å oppholde seg der over lengre tid, se boks om begrepsdefinisjoner.) I Saudi-Arabia og Australia utgjør internasjonale migranter hele 20 prosent av befolkningen. Prosentandelen tenderer til å være høyere i små land, særlig i Gulfen. I noen land med spesielt mange innvandrere, som De Forente Arabiske Emirater og Qatar, er mer enn 70 prosent av befolkningen innvandrere.

Det meste av verdensmigrasjonen skjer innenfor ett og samme kontinent. Ser en på arbeidsmigrasjonen fra asiatiske land i perioden 1975 til 1994, var det, utenom fra Kina, under 10 prosent som forlot Asia. De fleste av verdens migranter bor i Asia. Deretter følger USA og Europa som har omtrent like mange hver (IOM-UN 2000:6).

Over halvparten av innvandrerne i Norge er fra Europa

La oss se hvor mange av verdens internasjonale migranter som bor i Norge. Per 1.1.2001 bodde det 250 000 personer i Norge som er født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre. Dette utgjør 5,6 prosent av befolkningen. Barn født i Norge av to utenlandsfødte foreldre utgjør 1 prosent og nesten

Benedicte Lie er førstekonsulent og koordinator for innvanderrelatert statistikk i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for leveårsstatistikk (benedicte.lie@ssb.no).

48 000 personer. Til sammen utgjør disse to gruppene 6,6 prosent av befolkningen.

De som selv har innvandret til Norge er mennesker som kommer fra mange deler av verden. Over halvparten, 146 000 personer, har innvandret til Norge fra andre land i Europa. 9 prosent kommer fra Afrika, 3 prosent fra Nord-Amerika og 4 prosent fra Sør- og Mellom-Amerika. 30 prosent kommer fra Asia, mens mindre enn 1 prosent kommer fra Oseania. Figur 1 viser fordelingen i forhold til verdensdel skjematisk.

De ti landene det kommer flest fra i Norge (per 1.1.2001) er Sverige (22 100), Danmark, Pakistan, Jugoslavia, Bosnia-Hercegovina, Vietnam, Irak, Storbritannia, Iran og Tyskland (8 900). Innvandrere fra Sverige er ikke så synlige i det norske samfunnet, men det er faktisk nesten dobbelt så mange som er kommet fra Sverige som fra Vietnam. Du finner mer informasjon om innvandrerbefolkningens sammensetning i SSBs innvandrerstatistikk (<http://www.ssb.no/innvbef/>, Bjertnæs 2000).

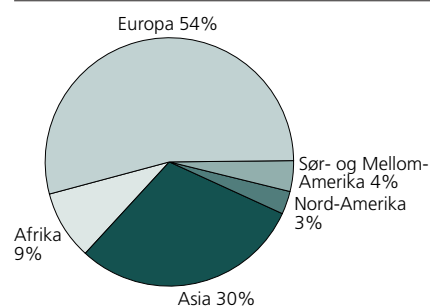
Vanskelig å finne god og sammenliknbar statistikk

I Norge har vi en ganske unik situasjon med gode og oppdaterte befolkningstall. Få land har samme mulighet til å produsere statistikk som Norge, siden vi har gode registre og mulighet til å bruke dem til statistikkformål. Mange er henvist til å lage statistikk utelukkende basert på statsborgerskap. Statsborgerskap gir ikke nødvendigvis en god indikasjon på hvor mange personer som har innvandret, fordi mange skifter statsborgerskap etter en viss tid. Det er forskjellige regler fra land til land for skifte av statsborgerskap, og store ulikheter i hvordan reglene praktiseres. I noen land, som i Sveits, er det svært vanskelig å skifte statsborgerskap. På grunn av begrensninger i tilgang til sammenliknbare data er sammenlikningen på dette punktet begrenset til å gjelde Danmark, Sverige, Nederland og Belgia. Tyskland og England er for eksempel blant de landene med flest innvandrere, men med dårligst statistikk (Østby 2001b). I flere av de landene hvor det lages statistikk over befolkningens fødeland er informasjonen lite tilgjengelig. Nedenfor finner du en tabell med oversikt over befolkningen i Norge, Danmark, Sverige og Finland, etter noen utvalgte fødeland. Kategoriene "personer med fødeland utenfor Norge" og "personer som har innvandret til Norge" er ikke det samme. For klargjøring av forskjellen, se boksen med definisjoner.

Sverige har Nordens største innvandrerbefolkning

I Sverige er mer enn en million, og hver niende innbygger, født utenlands. En tredjedel kommer fra Norden, en tredjedel fra andre land i

Figur 1. Personer som har innvandret til Norge, etter verdensdel¹. 1.1.2001. Prosent

¹ Mindre enn en prosent fra Oseania.
Kilde: Innvandrerstatistikk.

Begrepsdefinisjoner

Førstegenerasjonsinnvandrere uten norsk bakgrunn: Dette er personer født i utlandet av to utenlandsfødte foreldre. Førstegenerasjonsinnvandrere har altså på et tidspunkt innvandret til Norge.

Personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre er personer som er født i Norge av to foreldre som er født i utlandet, og som i tillegg har fire besteforeldre som er født i utlandet. Etter en høring om betegnelsen "andregenerasjonsinnvandrere" vedtok Statistisk sentralbyrå at fra oktober 2001 ville "andregenerasjonsinnvandrere" bli byttet ut med betegnelsen "person født i Norge av to utenlandsfødte foreldre".

Innvandrerbefolkningen omfatter personer som har to utenlandsfødte foreldre, eller mer presist: Personer som verken har foreldre eller besteforeldre som er født i Norge. Innvandrerbefolkningen omfatter dermed førstegenerasjonsinnvandrere og personer født i Norge av to utenlandsfødte foreldre.

Fødeland er i prinsippet det landet mor bodde i ved fødselen, og utenlandsfødte er derfor personer som ble født i utlandet mens mor var bosatt der.

Vær oppmerksom på at ikke alle land opererer med de samme definisjonene. Når Danmarks Statistikk oppgir tall for utenlandsfødte, teller de bare personer som har foreldre som begge er født i utlandet eller er utenlandske statsborgere. Denne definisjonen ligger derfor nærmere det SSB definerer som innvandrerbefolkningen (personer med to utenlandsfødte foreldre).

I denne artikkelen vil **innvandrer** og **migrant** bli brukt om hverandre, når det er snakk om personer som selv har flyttet fra et land for å slå seg ned i et annet.

Europa og en tredjedel fra land utenom Europa. Det vanligste fødelandet utenom Sverige er Finland (nesten 200 000 personer). Deretter følger Jugoslavia, Bosnia-Hercegovina, Iran, Norge, Irak, Danmark, Polen, Tyskland og Tyrkia (http://www.integrationsverket.se/pdf/Sverige_pocket.pdf). Sammenlikner vi de med fødeland Bosnia-Hercegovina og Jugoslavia utgjør de i Sverige fire ganger så mange som i Danmark og mer enn fem ganger flere enn i Norge.

I Danmark er det også flere personer enn i Norge som har innvandret, og disse utgjør en litt større andel av befolkningen. Per 1.1.2001 var det over 300 000 personer, eller 5,8 prosent av befolkningen, som hadde innvandret. Barn av innvandrere, eller *efterkommere*, som de kalles, utgjør i Danmark nesten 90 000 personer, og 1,6 prosent. Til sammen utgjør disse to gruppene 7,4 prosent av den samlede befolkningen i Danmark. Sammensetningen er annerledes enn i Norge. Blant de som selv hadde innvandret var det flest med landbakgrunn fra Tyrkia (ca. 30 000), Tyskland, Bosnia-Hercegovina, Norge, Sverige, Jugoslavia, Libanon, Somalia, Iran og Polen (ca. 10 000) (<http://www.udlst.dk>, <http://www.dst.dk>).

Finland har relativt få utenlandsfødte sammenliknet med Norge, Sverige og Danmark. De to største gruppene er født i tidligere Sovjetunionen (33 000

og Sverige (28 000). 7 800 har Estland som fødeland, vel 4 000 er født i Somalia, 3 500 i Tyskland og 3 200 i Irak. Utover dette er de andre gruppene relativt små (<http://ww.stat.fi>).

Tabell 1 viser at det er mange som har flyttet de nordiske landene imellom. I Sverige bor det mer enn tre ganger så mange med annet fødeland enn det gjør i Norge og Danmark. Tabell 1 viser at Sverige for det meste har langt flere innbyggere som er født i de landene som er listet opp, enn Norge, Danmark og Finland. I noen tilfeller er fødelandene er omtrent likt representert i Norge, Danmark og Sverige (Island, Marokko, Sri Lanka og Vietnam), og det er verdt å merke seg at det er langt flere født i Pakistan som bor i Norge og Danmark, enn det er i Sverige. Det bor få i Norge som er født i Tyrkia, sammenliknet med Danmark og Sverige.

Går vi utenfor Norden, ser vi at mange av de store landene i Europa har mange flere innvandrere i forhold til folketallet enn det Norge har. De store landene i Vest-Europa har mange flere innvandrere, og innvandrerbefolkningen utgjør en større andel av

Tabell 1. Folkemengde i Norge, Sverige, Danmark¹ og Finland, etter noen utvalgte fødeland²

Fødeland	Norge 1.1.2001	Danmark 1.1.2001	Sverige 31.12.2000	Finland 31.12.2000
Utlandet i alt	305 000	308 700 ¹	1 003 800	136 200
Norge	.	13 400	42 400	1 000
Danmark	22 000	.	38 200	700
Sverige	33 300	12 600	.	28 000
Finland	6 800	3 300	195 400	.
Island	3 700	5 500	3 500	.
Bosnia-Hercegovina	11 700	18 000	51 500	.
Jugoslavia	12 900	12 500	72 000	4 200
Polen	5 900	10 400	40 100	1 200
Storbritannia	14 200	10 500	14 600	2 700
Tyskland	11 800	22 700	38 200	3 600
Marokko	3 900	4 800	4 500	1 000
Somalia	7 800	11 800	13 100	4 100
Afghanistan	1 100	4 300	.	300
Irak	11 300	15 100	49 400	3 200
Iran	9 300	11 300	51 100	2 100
Libanon	1 200	11 900	20 000	.
Pakistan	13 600	10 300	3 100	400
Sri Lanka	7 500	6 800	5 900	400
Tyrkia	7 600	29 700	31 900	2 200
Vietnam	11 300	8 300	10 900	2 900
Chile	5 500	1 100	26 800	.

¹ Danmarks Statistikk definerer innvandrere som personer født i utlandet, hvis begge foreldrene er utenlandske statsborgere eller er født i utlandet. De bruker den samme definisjonen når de oppgir tall for personer født i utlandet. Definisjonen av utenlandsfødte er derfor snevrere enn det SSB bruker, og den ligger nærmere det SSB definerer som innvandrerbefolkningen (personer med to utenlandsfødte foreldre).

² Tallene er rundet av. For definisjon av fødeland se boks med definisjoner.

. betyr at tall ikke kan forekomme.

Kilder: Norge: SSB, Danmark: Danmarks statistik, Sverige: SCB, Finland: Statistics Finland.

befolkningen. Nederland er et eksempel på et land som har hatt relativt stor innvandring (og har god statistikk!). Dette har sammenheng med blant annet Nederlands bakgrunn som kolonistat. Per 1.1.2000 var det 12,3 prosent innvandrere i Nederland, og nesten 2 millioner mennesker av totalt ca. 16 millioner. Av de 2 millionene har nesten 300 000 eget eller begge foreldres fødeland Tyrkia, ca. 210 000 fra Indonesia, og 250 000 fra Marokko. Det er henholdsvis 265 000 og 85 000 personer med fødeland fra de tidligere nederlandske koloniene Surinam og Antillene/Aruba. I tillegg til at Nederland har hatt en mer omfattende innvandring, har de også en lengre innvandringshistorie enn det Norge har. Barn av innvandrere utgjør derfor et betydelig antall personer. 518 000 født i Nederland hadde to utenlandsfødte foreldre og så mye som 826 000 hadde én utenlandsfødte forelder. Samlet er det 2,8 millioner mennesker som har en eller to utenlandsfødte foreldre. Av disse 2,8 millionene har 739 000 landbakgrunn fra andre EU-land (Heering mfl. 2001).

I Belgia var det per 1.1.1998 13 prosent av befolkningen som var utenlandsfødte. Blant de største gruppene er personer med fødeland Tyrkia, Italia og Marokko.

Men det er, som nevnt innledningsvis, også land som relativt sett har færre innvandrere i forhold til folketallet. Det gjelder for eksempel Finland, Island, Irland, Spania, Italia, Portugal, og de fleste østeuropeiske land. Når det gjelder Spania, Italia og Portugal kan forholdstallene skape et inntrykk av at innvandring til Sør-Europa ikke er så viktig, men tvert imot er det disse landene som har hatt den største økningen i antall innvandrere på 1990-tallet (bortsett fra Tyskland). Ettersom de har en kort innvandringshistorie er andelen innvandrere imidlertid ikke kommet så høyt ennå (Carling 2002).

Vassenden beskriver langtidspildet for Norges posisjon som innvandringsland som "nær gjennomsnittet" i Europeisk sammenheng (Vassenden 2001).

Frivillig eller tvungen migrasjon

Det blir ofte trukket et skille mellom to hovedtyper migrasjon: De som flytter frivillig, pga. arbeid, studier, reiselyst, familie osv., og de som blir tvunget til å flytte på grunn av forfølgelse, konflikter, krig, brudd på menneskerettighetene, natur- eller menneskeskapte katastrofer, hungersnød osv. Tvungen og frivillig migrasjon blir ofte i praksis forstått som henholdsvis flukt fra krig og migrasjon med økonomiske motiver (Fuglerud 2001:29). Årsakene til at en flytter kan være mange og sammensatte. Det kan være vanskelig å skille mellom økonomiske og andre årsaker, og forståelsen av frivillighet og tvang vil være diskutabel og gjenstand for subjektiv fortolkning og erfaring. Kompleksiteten i situasjonene kommer ofte ikke godt frem i den offentlige debatten (Fuglerud 2001).

Flyktninger har en spesiell status i internasjonal rett. FNs flyktningkonvensjon søker å avgrense og definere hvem som skal regnes som flyktning og dermed hvem som faller innenfor FNs mandat. Flyktning defineres av FN som en person som er blitt forfulgt på grunn av etnisitet, religion, nasjonalitet, medlemskap i en gruppe eller politisk overbevisning, og befinner seg utenfor sitt eget land og ikke kan regne med beskyttelse fra hjemlandet sitt (<http://www.unhcr.ch>). Definisjonen brukes også videre til å omfatte personer som er på flukt på grunn av væpnet konflikt og generell vold, eller

Tabell 2. Estimert antall personer som faller innenfor FNs høykommissær for flyktningers mandat. 1.1.2001

Region	Antall personer
I alt	21 793 300
Asia	8 450 000
Afrika	6 072 900
Europa	5 571 700
Nord-Amerika	1 047 100
Sør- og Mellom-Amerika	575 600
Oseania	76 000

Kilde: UNHCR 2001

andre omstendigheter. Definisjonen omfatter ikke dem som flytter i håp om å få et bedre liv med bedre utsikter for arbeid og bedre levekår, og heller ikke dem som er "flyktning" i eget land.

1,5 prosent av flyktningene i Europa bor i Norge

FNs høykommissær for flyktninger har anslått at det i desember 2001 var nesten 22 millioner personer på verdensbasis som kommer inn under høykommissærens mandat. Tabell 2 viser hvordan disse fordeler seg på verdensbasis. Ut fra dette anslaget har Europa en fjerdedel av verdens flyktninger. Av flyktningene i Europa bor omtrent 1,5 prosent i Norge.

Store flyttestrømmer i Europa i forrige århundre

Forrige århundre kan beskrives som Europas mobile århundre. Mange flyttet permanent eller midlertidig under og som følge av 1. og 2. verdenskrig (anslagsvis 7,7 og 25 millioner) (Salt og Clarke 2001). Til sammenlikning regner en nå med at det er 22 millioner innvandrere i EØS-området; 5 millioner fra andre EØS-land og 17 fra land utenfor EØS. Med gjenoppbyggingen etter 2. verdenskrig var det stort behov for arbeidskraft i Europa. Etter spørselelen økte etter hvert i alle sektorer i Vest-Europa, og folk strømmet til regionen. På 1960- og 1970-tallet var det mange europeiske land som hadde institusjonaliserte programmer for gjestearbeidere. Noen ble rekruttert til sesongarbeid, andre til å dekke korttidsunderskudd i arbeidskraft, og ofte til å gjøre jobber landets innbyggere selv ikke ville gjøre, med lav lønn og dårlige arbeidsforhold (IOM-UN 2000:9). Forutsetningen i mange av programmene var at gjestearbeiderne skulle reise hjem igjen når kontraktene var avsluttet. Det har blitt anslått at det i 1973 var 7,5 millioner gjestearbeidere i EEC, Østerrike, Norge, Sverige og Sveits (ibid). Med oljekrisen i 1973 og nedgangstiden som fulgte, var det mange europeiske land som trakk tilbake gjestearbeiderkontraktene, men likevel var det mange migranter som ble boende. Frankrike, Storbritannia, Nederland, Belgia og Portugal har mottatt et betydelig antall migranter fra tidligere kolonier. Etter 1989 har det vært betydelig migrasjon fra østeuropeiske land til Vest-Europa. På 1990-tallet har Øst-Europa vært arena for mye og mange typer migrasjon, både innen regionen, fra regionen, og til regionen fra utviklingsland og spesialisert arbeidskraft fra Vest-Europa. De to viktigste stikkordene for innvandring til Europa på 1990-tallet har nok vært asylsøkere og illegal innvandring.

Nettoinnvandringen til Norge mer enn halvert

Nettoinnvandring er antall personer som har innvandret minus de som har utvandret. Nettoinnvandringen til Norge var i 2000 på 0,22 prosent av folketallet. I 2001 var den nede i 0,17. Tallene varierer mye fra det ene året til det andre. For land med liten befolkning gir selv liten inn- og utvandring store utslag på nettoinnvandringen.

Tabell 3 viser nettoinnvandring til utvalgte land fra 1960 til 2000 i prosent av folketallet. Når en sammenlikner slike tall er det viktig å være klar over at det er enorme forskjeller i befolkningsstørrelsen i de forskjellige landene. En nettomigrasjon på 0,1 prosent i 1999 ville for eksempel representere 80 000 personer i Tyskland, 60 000 i Storbritannia og bare 4 500 personer i Norge.

Netto migrasjon til EU i 2001 er beregnet til 0,28 prosent, og omkring en million. Spania, Italia, Storbritannia og Tyskland vil til sammen motta to

Tabell 3. Netto migrasjon i prosent av befolkningen. Prosent. 1960-2001

Land	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	1999	2000	2001 ¹
Norge ²	-0,06	-0,05	-0,02	0,08	0,09	0,16	0,04	0,15	0,43	0,22	0,17
Sverige	-0,01	0,42	0,58	0,20	0,12	0,13	0,41	0,13	0,15	0,28	0,34
Danmark	0,07	0,01	0,24	-0,17	0,01	0,19	0,16	0,55	0,18	0,19	0,21
Finland	-0,21	-0,46	-0,79	-0,08	-0,05	0,05	0,17	0,08	0,07	0,05	0,12
Storbritannia	0,21	-0,08	-0,03	-0,09	-0,07	0,16	0,12	0,20	0,28	0,28	0,26
Tyskland	0,22	0,43	-0,35	-0,27	0,39	0,09	0,83	0,49	0,25	0,12	0,22
Frankrike	0,31	0,23	0,36	0,03	0,08	0,07	0,14	0,07	0,08	0,09	0,10
Nederland	-0,11	0,14	0,25	0,51	0,36	0,14	0,33	0,10	0,28	0,36	0,71
Belgia	0,09	0,32	-0,34	0,25	-0,02	-0,20	0,20	0,03	0,16	0,12	0,28
Østerrike	-0,03	0,14	0,14	-0,32	0,12	0,13	0,93	0,09	0,24	0,21	0,22
Sveits	0,42	-0,03	-0,29	-0,91	0,27	0,21	0,84	0,35	0,35	0,33	0,55
Luxembourg	0,17	0,53	0,32	0,97	0,37	0,25	1,03	1,12	1,09	0,83	0,90

¹ Første estimater.
² EUROSTATs estimat for Norge 2001 er korrigert av SSB.
 Kilde: Council of Europe 2001 (1960-2000), EUROSTAT 2002 (2001, first estimates).

trejedeler av netto tilflytting til EU (EUROSTAT 2001). Nettomigrasjonen for Norge i 2001 ligger betraktelig lavere enn det beregnede gjennomsnittet i EU, med sine 0,17 prosent, som tilsvarer 5 700 personer.

Norge har en kort innvandringshistorie i internasjonal sammenheng. Norge fikk relativt sent innvandringsoverskudd sammenliknet med de fleste andre land i Vest-Europa. Grovt sett har det fra 1967 flyttet flere til Norge enn fra Norge. Nettoinnvandringen til Norge har vært størst i perioder hvor det har vært både stort behov for arbeidskraft i det norske arbeidsmarkedet, og når det samtidig er mange som søker om beskyttelse som asylsøkere og flyktninger (Østby 2001a). I 1999 og 2000 var nettoinnvandringen spesielt høy. Dette skyldes at det var liten utvandring og relativt stor innvandring, og da særlig av flyktninger og asylsøkere. Asylsøkere og flyktninger i Norge kommer vi tilbake til nedenfor.

Dørene lukkes

OECD-landene (Organisation for Economic Co-operation and Development) hadde en særlig stor økning i innvandrerbefolkningen på 1990-tallet. I 1986-1987 bodde det omtrent 36 millioner internasjonale innvandrere i USA, Frankrike, Tyskland, Canada, Australia og Storbritannia. Ti år senere ble det rapportert at 46 millioner innvandrere bodde i disse landene. Dette er en økning på over 25 prosent (IOM-UN 2000:6-7). De fleste europeiske landene har i lang tid hatt tiltak for å begrense innvandringen, men politikken er blitt stadig mer restriktiv. Regulering og grensekontroll henger nøye sammen med nasjonalstatenes rolle og oppfatningen om at innbyggere i en nasjonalstat er en gruppe mennesker med unike fellestrekk (Fuglerud 2001:101).

Alle som ønsker å komme til Norge, men som ikke får lov, vil nødvendigvis oppleve norsk innvandringspolitikk som streng. Om du får bo og jobbe i Norge avhenger av hvor du kommer fra og hva som er grunnen til at du ønsker å komme. Folk fra Norden og EØS-land kan ta seg jobb i Norge og fritt flytte til Norge. Norge innførte permanent innvandringsstopp i 1975, som det siste innvandringslandet i Europa som stengte for arbeidsinnvandring. Denne stoppen fungerer ikke likt for alle søkere. De fleste som fikk innvilget arbeidstillatelse i perioden 1975-1985 var fra vestlige land, mens det har vært en reell stans i arbeidsinnvandring fra Asia og Afrika (Fuglerud

2001:115). Enkelte mener på denne bakgrunnen at innvandringspolitikken i Norge virker diskriminerende overfor innvandrere fra tredje verden (Asia, Afrika, Mellom- og Sør-Amerika og Tyrkia).

De fleste land gir i dag et begrenset antall arbeidstillatelser for tidsbegrensede perioder, til ufaglært og/eller spesialisert arbeidskraft. Internasjonale selskaper møter sjelden problemer dersom de ønsker å flytte virksomhet og/eller enkeltpersoner fra et land til et annet. Mange innvandrere kommer gjennom familiegjenforening med tidligere arbeidsinnvandrere. De fleste land er positive til familiegjenforening, som dessuten er nedfelt i Internasjonale menneskerettighetserklæringer. Men det er land (for eksempel Japan og Kuwait), som tar imot gjestearbeidere uten å la dem ha med ektefeller og barn. Også et tradisjonelt innvandringsland som USA har restriksjoner i forhold til familiegjenforening for asylsøkere (IOM-UN 2000).

Ettersom dører har blitt lukket, har potensielle migranter måtte se etter nye atkomstmuligheter, som å søke om asyl. I perioden mellom 1985 og 1999 var det samlede tallet på asylsøkere til Europa 5,123 millioner. Tyskland fikk nesten halvparten av søkerne (Salt og Clarke 2001). 40 prosent av alle søkerne var fra andre steder i Europa, en tredjedel fra Asia og en femtedel fra Afrika. Fuglerud gir et eksempel på denne dynamikken med å søke etter nye dører når noen blir stengt: Ett eksempel på denne dynamikken ser vi i forhold til tamilske asylsøkere fra Sri Lanka som kom til Europa på midten av 1980-tallet. Da Nederland innførte restriksjoner på innreise for srilankiske borgere i 1985, ankom 2 000 tamiler til Storbritannia i løpet av få uker. Da britiske myndigheter så innførte krav om visum for srilankiske borgere i 1986, gikk strømmen til Sveits (Cels 1989, i Fuglerud 2001:163).

Av de 250 000 innvandrere i Norge har litt over 80 000 kommet som flyktninger. Ca. 50 000 av personene som kom hit som flyktninger har bodd i Norge i under ti år. To tredjedeler har bakgrunn fra land i den tredje verden, mens resten kom fra land i Øst-Europa.

... og presset på asylsøkersystemet øker

Med stadig større begrensninger i mottakerlandene, og med mange på flyttefot, blir det et stadig større press på verdens asylsøkersystem. Tall fra FNs høykommissær for flyktninger viser at 8,4 millioner mennesker søkte om

asyl i verdens ledende industrialiserte land i 1980- og 1990-årene (KRD og UDI 2002a). Strømmene og mønsteret endrer seg raskt. I tabell 4 ser du tilstrømningen av asylsøkere til noen utvalgte land i Europa. Av tabellen kan du se at til Norge har antallet søkere økt drastisk fra 1985 til i dag, mens for eksempel Tyskland har hatt stor tilstrømning i hele perioden. I 1992 registrerte Tyskland nesten 440 000 søknader om asyl. Også i 2001 hadde Tyskland det største antall søkere i Europa, fulgt av Storbritannia og Nederland. Mange av landene i Europa hadde til-

Tabell 4. Tilstrømning av asylsøkere til utvalgte land 1985, 1992, 1999, 2000 og 2001¹

Land	1985	1992	1999	2000	2001 ²
Norge	830	5 240	9 100	10 840	13 050
Sverige	14 500	84 020	11 770	16 300	21 000
Danmark	8 700	13 880	6 480	10 350	8 150
Finland	20	3 630	3 110	3 170	1 440
Storbritannia ³ ..	6 200	32 300	70 410	75 680	52 140
Tyskland	73 830	438 190	95 110	117 650	82 790
Østerrike	6 720	16 240	20 140	18 280	25 170
Nederland	5 640	20 350	39 290	43 900	30 430
Belgia	5 390	17 680	35 780	42 690	22 860
Luxembourg ...	80	120	2 930	630	630
Sveits	9 700	17 960	60 700	17 610	19 150

¹ Tallene er avrundet.

² T.o.m. november 2001.

³ I Storbritannia antall søknader. En søknad kan gjelde flere personer, f.eks. en hel familie. Kilde: NIEPS 2001 (1985-1999), UNHCR 2001 (2000-2001).

strømning av asylsøkere på 1970- og 1980-tallet, men det var først i 1985 at asylsøkere "oppdaget" Norge.

Hvor søkerne kommer fra kan variere fra måned til måned. De landene det var flest asylsøkere fra i 2000 var tidligere Jugoslavia (60 380), Irak (41 090), Afghanistan (37 610) og Iran (35 260). Det varierer også, som vi allerede har illustrert med asylsøkerne fra Sri Lanka, hvor grupper fra ulike land søker asyl. Når det gjelder asylsøkere fra Afghanistan ser vi at det er relativt få som har søkt asyl i Norge. I 2000 søkte 11 500 Afghanere asyl i Østerrike, 5 500 i Tyskland, nesten 7 000 i Storbritannia, 3 300 i Nederland, ca. 1 700 i Danmark og bare rundt 500 søkte asyl i Norge. Blant asylsøkere fra Irak og Tyrkia søkte nesten halvparten asyl i Tyskland. De største gruppene i Norge i 2000 kom fra Irak, Jugoslavia, Russland og Somalia. Det er i hovedsak tre forhold som styrer dette (korrespondanse med Carling 2002): For det første er mange asylsøkere fra land utenfor Europa avhengig av å ta seg inn i Europa illegalt for å søke asyl. Etablerte smuglerruter styrer da hvor de kommer inn i Europa. For det andre søker mange seg dit de har slektninger, og det vil derfor være en tendens til at asylstrømmene til bestemte land blir selvforsterkende. For det tredje kan det skapes bilder av at enkelte land er enklere å få asyl i, eller på andre måter er mer fordelaktige å bo og arbeide i (for eksempel i tilfellet Bulgarske asylsøkere til Norge). For Russlands del er den geografiske nærheten til Norge sannsynligvis viktig.

Norge har en relativt høy andel av asylsøkerne fra Kroatia og Bulgaria. I 2001 (til og med november) har de største gruppene av søkere vært fra Kroatia (ca. 1 160), Russland (1 140), Somalia (960), Irak (920), Bulgaria (920), Bosnia-Hercegovina (850) og Ukraina (810) (<http://www.udi.no/>). Foreløpige tall fra Utlendingsdirektoratet (UDI) viste at det til sammen i 2001 kom nesten 15 000 personer fra 100 ulike land som søkte asyl i Norge. For første gang har russiske asylsøkere vært blant de aller største gruppene (KRD og UDI 2002b).

Asylsøkertallene sier ikke nødvendigvis noe om hvor mange som får bli

Innvandringsmyndighetene møter mange dilemmaer når de skal vurdere et økende antall søkere og deres beskyttelsesbehov, innenfor rammene av politisk fastsatte kvoter og krav om en effektiv innvandringskontroll. En del asylsøkere får avslag fordi søknadene blir regnet som grunnløse, noen blir avvist og sendt tilbake til et land de allerede har vært i (i tråd med Dublin-konvensjonen, se forklaringer i boks), og andre reiser før søknaden er blitt behandlet. I Norge fikk ca. 3 000 positivt vedtak om asyl eller opphold på humanitært grunnlag (i første instans) i 2000. 350 fikk positivt vedtak i klageinstans. I underkant av 1 500 kom som overføringsflyktninger, og 1 800 gjennom familiegjenforening. Tall fra UDI viser at de siste tre årene har mindre enn en tredjedel av søknader om asyl endt med positivt vedtak (<http://www.udi.no>).

Irregulær migrasjon

Behovet for beskyttelse er blitt større, transportnettverket bedre, og bevisstheten om livet i Europa har økt, spredd gjennom media og ikke minst tidligere migranter. Mange av de landene med størst utvandringspress er nettopp land med en betydelig historisk utvandring til Europa, der de sosiale og økonomiske forutsetningene for fortsatt utvandring er til stede (Carling

Overføringsflyktninger. Flyktninger som får komme til Norge etter et organisert vedtak, vanligvis i samarbeid med FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR). Stortinget, etter forslag fra regjeringen, fastsetter en kvote for hvor mange overføringsflyktninger Norge kan ta imot hvert år. (Tidligere ble overføringsflyktninger kalt kvoteflyktninger.) (Kilde: UDI).

Dublin-konvensjonen. I 1997 trådte det i kraft en konvensjon om fastsettelse av hvilken stat som er ansvarlig for behandlingen av en asylsøknad som fremlegges i en medlemsstat i Det europeiske fellesskap. Formålet med konvensjonen er å motvirke at asylsøkere blir henvist frem og tilbake mellom stater uten å få søknaden behandlet. En asylsøker får rett til å få søknaden behandlet i en stat, og det gis regler for hvilken stat som har plikt til å behandle saken. Konvensjonen skal også motvirke at asylsøknader som blir fremmet i flere medlemsstater, må behandles av mer enn én stats myndigheter. Det følger av konvensjonen at når en asylsøker etter å ha fått endelig avslag i en stat reiser og søker asyl i en ny medlemsstat, kan den siste staten sende asylsøkeren tilbake til første staten uten å behandle asylspørsmålet. En medlemsstat står imidlertid fritt til å behandle en asylsøknad selv om den ikke har plikt til det etter Dublin-konvensjonen. Det vil være norsk asylpolitikk som vil gjelde ved behandlingen av søknader i Norge. (Kilde: KRD.) Hovedprinsippet er at søknaden skal behandles i det første sikre landet personen kommer til i Europa.

2002:6-7). Spørreundersøkelser i flere land sør for Middelhavet har vist at en ekstremt høy andel av befolkningen ønsker eller planlegger å utvandre (Carling 2002:16).

Presset har økt og muligheten til å slippe inn i Vest-Europa gjennom formelle kanaler har sannsynligvis blitt mindre. Alvorlige problemer har dukket opp i kjølvannet av at grenser har blitt stengt og at mennesker fortsetter å strømme til. Disse problemene er ikke bare nasjonale anliggender. Noen land fungerer som transitland, selv om en har innført en såkalt "førstelandsregel" (Dublin-konvensjonen). Denne ordningen kan representerer enda et stengsel, som enkelte vil forsøke å finne veier utenom.

Med stadig strengere innvandringsbegrensning er ulovlig og uregistrert migrasjon blitt et økende problem. Det er vanskelig å finne tall som beskriver omfanget, nettopp fordi det ikke blir registrert. Ingen vet med sikkerhet hvor mange som oppholder seg ulovlig i Europa. International Labour Office (ILO) anslo at det i 1991 var 2,6 millioner ikke-europeere som var i Europa på irregulær og udokumentert basis, inklusive sesongarbeidere og asylsøkere som ikke har returnert etter å ha fått avslag på søknaden sin (Salt og Clarke 2001).

Hvert år er det mange som dør og blir skadet i forsøk på å reise til et nytt land. I Sør-Europa er slike ulykker daglig kost. Ved et tilfelle druknet 59 albanere da gummibåten deres kantret utenfor kysten av Sør-Italia. Et annet skrekkeeksempel er de 58 kineserne som ble funnet døde i en trailer i Dover i 2000. Flere tusen mennesker antas å ha mistet livet i forsøk på å komme seg inn i land Europa.

Menneskesmugling og "trafficking in migrants" (det første innebærer ikke nødvendigvis noen form for utnyttelse, Carling 2002), er en type kriminalitet som representerer en del av dette økende problemet. (Mange er helt avhengige av menneskesmuglere for i det hele tatt å kunne søke asyl.) Congressional Research Service (CRS) regner menneskesmugling som den tredje største inntektskilden for organisert kriminalitet, etter narkotika og våpensmugling. CRS anslår at mellom 700 000 og 2 millioner mennesker, de fleste kvinner og barn, blir utnyttet og smuglet over landegrenser hvert år. Det er antatt at 35 prosent er under 18 år (www.prb.org). Den illegale tilværelsen presser mange i hendene på folk som utnytter dem, eller til selv å bli kriminelle. Personer som ikke får anerkjennelse som flyktninger og ikke får opphold, kommer i en spesielt utsatt situasjon, med liten eller ingen rettsbeskyttelse. Å bøte med livet er en dyr pris å betale i forsøket på å komme seg til et nytt land.

Dette er noen av utfordringene som verdens migranter og innvandringsmyndigheter står overfor, i en verden med millioner av mennesker i oppbrudd.

Referanser

Bjertnæs, M.K. (2000): *Innvandring og innvandrere 2000*, Statistiske analyser 33, Statistisk sentralbyrå.

Carling, Jørgen (2002): Migration in the age of involuntary immobility: theoretical reflections and Cape Verdean experiences. *Journal of Ethnic and Migration studies* Vol. 28, No 1: 5-42. January 2002.

Danmarks statistik: <http://www.dst.dk>

EUROSTAT (2001): *Statistics in focus. Population and social conditions*. 3-19/2001.

UNHCR (2001): *Refugees by numbers*. 2001 edition. <http://www.unhcr.ch>

Fuglerud, Øivind (2001): *Migrasjonsforståelse*. Flytteprosesser, rasisme og globalisering. Oslo: Universitetsforlaget.

Heering, Liesbeth, Helga de Valk, Ernst Spaan, Corina Huisman (2001): *The Demographic Characteristics of Immigrant Populations in the Netherlands*. Report compiled on behalf of the Council of Europe. Unpublished.

IOM-UN (2000): *World Migration Report 2000*, International Organisation for Migration, UN.

KRD og UDI (2002a): *Nyhetsbrev om norsk flyktning- og innvandringspolitikk*. Nr 2. 16. januar 2002, 9. årgang (<http://www.dep.no/krd/norsk/publ/periodika/nb>)

KRD og UDI (2002b): *Nyhetsbrev om norsk flyktning- og innvandringspolitikk*. Nr 3. 23. januar 2002, 9. årgang (<http://www.dep.no/krd/norsk/publ/periodika/nb>)

Network for Integrated European Population Studies (NIEPS) (2001): *Demographic and Cultural Specificity and Integration of Migrants. Material zur bevölkerungswissenschaft 2001:103*.

Salt, John og James Clarke (2001): *Europe's migrant groups*. Paper prepared for the Council of Europe POS-MIG meeting 25-26 October 2001. Upublisert.

Statistics Finland: <http://www.stat.fi>

Integrationsverket Sverige: http://www.integrationsverket.se/pdf/Sverige_pocket.pdf

Statistisk sentralbyrå: <http://www.ssb.no/innvbef/>

Udlendingestyrelsen, Danmark: <http://www.udlst.dk>

Utlendingsdirektoratet (2000): <http://www.udi.no>, <http://193.71.11.42/dokumenter/pdf/arsrapport/2000/arsrapport2000.pdf>

Vassenden, Kåre (2001): *Hvor stor er innvandringen til Norge? Samfunnsspeilet 2001/2*. Statistisk sentralbyrå. (<http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200102/5.shtml>)

Østby, Lars (2001a): *Innvandring og befolkningsutvikling*. Valgaktuelt, Statistisk sentralbyrå 2001 (<http://www.ssb.no/emner/00/01/10/valgaktuelt/art-2001-09-04-01.html>)

Østby, Lars (2001b): *Rapport fra 5. møte i Europarådets spesialistgrupper for demografiske karakteristika blant innvandrere (PO-S-MIG)*, Strasbourg, 25-26. oktober 2001. Upublisert.

Byråets bistandsminister

*Med fortid i Verdensbanken og 50-60 reisedager i året leder Bjørn K. Wold en virksomhet som kanskje ikke så mange kjenner til. SSB yter faglig bistand i mange land i sær-
lig det sørlige Afrika, i Palestina og Kina. Virksomheten kom nylig på nyhetskartet da
israelske soldater brutalt invaderte, ødela og tømte det palestinske statistikkbyrået for
sensitive data, innsamlet med norsk bistand.*

Det begynte på 1960-tallet. Daværende SSB-direktør Petter Jacob Bjerve fikk et oppdrag i Pakistan, formidlet via Harvard-insitutttet i USA. Det ferske landet skulle ha hjelp til makroøkonomisk statistikk og analyse, og den norske direktøren tok permisjon fra sin stilling i SSB. Seinere hadde Arne Øien og SSB-kolleger flere engasjementer i Portugal, Jamaica og Zimbabwe på 1970- og 1980-tallet. Øien var den gang i Finansdepartementet, og ble i tiåret etter direktør i Byrådet. Deretter fulgte mange prosjekter rundt om i verden. Men det var først på midten av 1990-tallet, da sosiolog (og exam.oecon.) Bjørn K. Wold ble Byråansatt, at virksomheten for alvor ble satt i system.

- Jeg hadde lenge jobbet i Verdensbanken, med levekårsundersøkelser i Afrika som spesialfelt. Jeg bodde i Washington D.C. og kunne etter hvert tenke meg å flytte hjem. Vi hadde hyret inn SSB til en jobb i Zambia, så jeg kjente institusjonen og flere av dem som jobbet der. Jeg fikk Longvas støtte til en stilling, forteller Wold. Etter hvert har det utviklet seg til en liten seksjon med tre fulltids medarbeidere hjemme og et voksende antall ute.

Enkeltprosjekter

Byråets bistand dreier seg ofte om klart definerte enkeltprosjekter. For eksempel har man lenge arbeidet i Kina med å bygge opp en pålitelig miljøstatistikk. Sør-Afrika kontaktet Norge med sikte på å bygge opp statistikk på likestillingsområdet, noe som har ført til et ganske langvarig engasjement.

I land som Sør-Afrika og Kina har kontakten mellom Norge og landene som får bistand skjedd gjennom kortere opphold på en til tre uker. SSB-folk har reist til mottakerland, og noen ganger har det kommet folk til Norge. Landene har hatt en fast ansvarlig kontaktperson i Norge, men ingen fast representant utstasjonert. Det har skjedd i noen av de største prosjektene.

Å bygge opp et statistikkbyrå

To av de største bistandsprosjektene er og har vært arbeidet i Palestina og Mosambik. Sammen med Statistiska Centralbyråen i Sverige og noen andre byråer har Norge vært med i det man kaller institusjonssamarbeid. Formålet har vært å bygge opp et fullverdig nasjonalt statistikkbyrå. I disse landene har SSB hatt egne heltids kontaktpersoner til stede i bistandslandet. Den samme typen prosjekt er nå under oppbygging i det krigsherjede Angola.

- Denne typen prosjekter krever enda mer av våre konsulenter. For enkeltprosjektene har den statistikkfaglige kompetansen vært viktigst. Når vi skal være med å bygge opp byråer nærmest fra bunnen av, kreves det i tillegg

---

Dag Ellingsen

Byråprofilen

Samfunnsspeilet ønsker i denne serien å portrettere interessante personer som arbeider i Statistisk sentralbyrå. Personer som vi tror våre lesere vil vite mer om, og som de i noen tilfeller kjenner fra andre sammenhenger. Vi vil lage en slik profil i annethvert nummer og startet i nr. 1/98.

Dag Ellingsen er rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk, og redaktør av Samfunnsspeilet (dae@ssb.no).

Byråets bistandsminister Bjørn K. Wold fotografert under et kort opphold i Norge.

mye administrativ kompetanse. For begge typer engasjementer må våre folk skaffe seg det vi kaller u-lands-kompetanse, sier Wold.

Anbud og assistanse

Utenlandsoppdragene skaffer SSB seg på forskjellige vis. Noen ganger henvender mottakerlandene seg til Norge, formelt gjennom den norske utenriktstjenesten, for å be om bistand. Slik gikk det for eksempel til da Sør-Afrika fikk assistanse til å bygge opp likestillingsstatistikk. I andre tilfeller blir større prosjekter utlyst, og Byrådet leverer inn anbud på oppgaven i konkurranse med andre lands byråer. Dette var tilfellet i Mosambik, der SSB fikk jobben sammen med svenske SCB.

- Ofte er prosessene mer uformelle

enn som så. Vi knytter uformelle kontakter på konferanser og seminarer rundt om i verden. Samarbeidet starter med at vi gjør noen mindre enkeltoppdrag som siden utvikler seg til noe mer, sier Wold. Han er også opptatt av det gode samarbeidet som etter hvert har utviklet seg mellom NORAD og SSB, der førstnevnte finansierer det institusjonelle samarbeid mellom SSB og byråene i mottakerlandene. NORAD har også satt oss i gang med å planlegge hvordan statistikkssystemet kan dokumentere om ressurser til helse, utdanning osv. faktisk fører til bedre skoler og klinikker, bedret helse og utdanning og dermed bidrar til å redusere fattigdommen. I år skal vi teste ut opplegget i to av Norges samarbeidsland.

Ikke lett å virksomhetsplanlegge

Som så mange andre offentlige og private virksomheter bedriver også vi i Byrådet virksomhetsplanlegging, VP blant innvidde. Hver høst setter vi oss ned og tenker gjennom hva vi vil og bør gjøre neste år. Noen ivrige byråkrater forveksler VP med virkelighet. De jobber ikke i "Seksjon for internasjonal bistand". En lesning av denne seksjonens VP-dokumenter avslører raskt en verden og en virkelighet som ikke så lett lar seg planlegge. Krigene kan blusse opp i Angola, i Palestina skjer det alltid noe uventet.

Brå kast skjer også på Bjørn Wolds agenda. "Du må kapre ham god tid i forveien, han er ofte ute og reiser", var rådet jeg fikk før jeg skulle intervjuer ham til denne spalten. Derfor sendte jeg e-post tre-fire uker i forveien og fikk vite at første halvdel av februar skulle tilbringes i Oslo, Norge. 4. februar så tingene litt annerledes ut: "Du, jeg reiser til Roma om to dager, og deretter er det en uke i Uganda." En time seinere ble intervjuet gjennomført.

For våre utenlandske kontakter er personen Bjørn Wold viktig. Det er ham de har møtt rundt om i verden, og det er han som må trå til og reise når nye prosjekter skal dras i gang. Slik som nå i Uganda.

- Det kan bli litt for mye av det gode av og til. Jeg vil også gjerne være faglig selv av og til. Jeg har fått laget rapporter om levekår i Zambia og Angola, og slikt skulle jeg gjerne gjøre mer av, sukker han.

Populært med norsk bistand...

- Vi hadde vel ikke vært aktuelle samarbeidspartnere hvis vi ikke hadde holdt en høy faglig standard?

- Jo, det ligger vel noe der, sier Bjørn Wold beskjedent, og avslører deretter at han har tilegnet seg en viktig del av Byråkulturen til tross for beskjeden SSB-fartstid til seksjonsleder å være: - Men noen ganger er det mange heldige sammentreff som gjør at vi får oppdrag. Det gjelds ofte å være på rett sted til rett tid.

...men svenskene er størst

Det svenske SCB er størst i verden på bistandssamarbeid, og har jobbet systematisk med dette i to tiår. Statistics Canada er en annen stor aktør, med mange engasjementer i Kina og stater som tidligere tilhørte Sovjet-Unionen. I flere prosjekter jobber svenske og norske statistikere sammen, for eksempel i Mosambik. At Statistics Canada er til stede mange steder i tidligere Sovjet-Unionen er også et eksempel på hvor viktige personkontakter er. To av de tidligere sjefene i Statistic Canada var selv immigranter fra Østblokk-landene og var ivrige etter å knytte kontakter østover etter at jernteppet falt.

Her må vi også skyte inn at vi er i godt selskap når vi nå ekspanderer vår internasjonale bistand. De svenske og kanadiske byråene er regnet for å være i det absolutte internasjonale tetskittet.

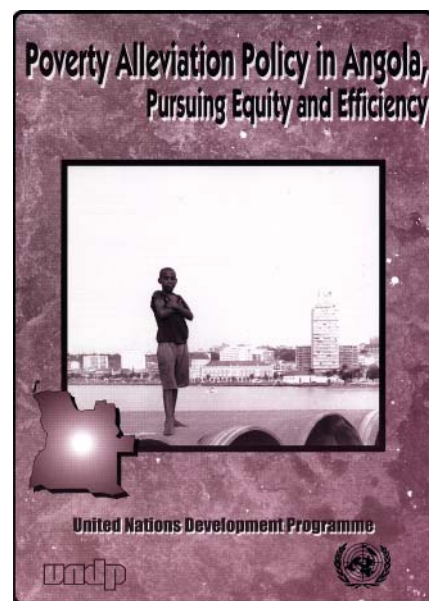
Jødiske soldater på jakt etter folkeregistre

Under den meget opphetede situasjonen i Israel og Palestina i desember i fjor kom sjokkmeldingen: Israelske soldater hadde midt på natten gått med brutal makt inn i bygningene til det palestinske statistikkbyrået PSCB. Stedet ble brutalt endevendt, medarbeidere slått og torturert før soldatene kunne returnere med store mengder sensitive data. Databaser bygget opp med norsk bistand.

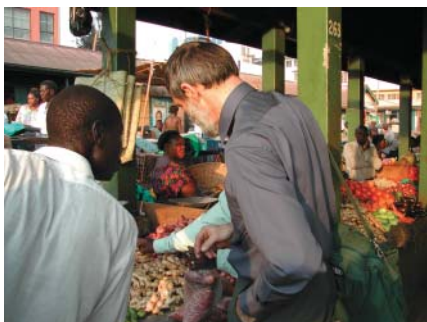
Dette medførte en meget skarp note fra SSB-direktør Longva, og Bjørn Wold er også rystet over det som skjedde.

- Jeg hadde ikke trodd at jødiske soldater skulle finne på å gå på jakt etter lister med sensitive opplysninger om sine motstandere. Ser de ikke parallellene til hva som skjedde under annen verdenskrig, undrer han.

Israelerne sitter allerede på folkeregisterdata fra Palestina, det var en del av Oslo-avtalen at de to registrene skulle speile hverandre. Nå har de imidlertid muligheten til å benytte seg av data fra folketellingen. Disse dataene kan nyttes i israelernes bosettingspolitikk. Mange palestinere er i folkeregistret registrert som bosatte i Øst-Jerusalem, et sted der israelerne arbeider systematisk for å få ut palestinere. I folketellingen vil det gå fram hvilke av de registrerte bosatte i Øst-Jerusalem som faktisk kan bo andre steder, noe Israel kan bruke for å holde dem borte fra å vende tilbake til Øst-Jerusalem.

I Angola har SSB et prosjekt under oppbygging. Formålet er å bygge opp et fullverdig nasjonalt statistikkbyrå.

Bjørn Wold forteller om ankomster seint på kvelden i et fremmed land uten landets egen valuta og uten noe sted å bo, situasjoner hvor blandingen av improvisasjon og flaks er avgjørende.

- Byråfolk reiser ofte ned som nøytrale i konflikten mellom Israel og Palestina og med den positive holdningen til Israel som mange av oss er flasket opp med. Så kommer de hjem med betydelig skepsis til Israels framferd. De har sett hvordan Israel praktiserer forskjellen i eiendomsrett mellom jøder og palestinere, og også for eksempel retten til å bygge på sin egen eiendom er forskjellig. En daglig og helt uforutsigbar opplevelse for mange er også grensepasseringene ut og inn av Israel. Vi blir ofte slått av at kontrollen kan være vel så nitid i fredelige som i ustabile perioder. Men uforutsigbarhet kan vel også være en militær strategi, spør Bjørn Wold.

Statistikk i feil hender

- *Viser ikke erfaringene fra Israel at vi risikerer å være med på å yte bistand til innhenting av sensitive data som siden kan bli utnyttet av udemokratiske makthavere?*

- Erfaringene fra Israel er de første negative vi har. Mye av problemene kan løses ved kryptering av data slik at ikke opplysningene kan knyttes til konkrete personer. Vi har imidlertid sett fra tidligere Jugoslavia at serbokroatterne systematisk luket ut bosniere fra folkeregisteret i områder hvor serberne ikke ønsket å ha dem. Dermed ble det vanskelig for bosnierne å kunne gjøre krav på å få vende tilbake til sine gamle eiendommer, forteller Wold.

Statistikk og demokratibygging

- *Å yte bistand til fattige land ved å sende norske statistikere, er ikke det en litt luksuriøs form for hjelp? Kunne ikke andre typer hjelp vært bedre anvendte penger?*

- Jeg ser på statistikk som en hjelp til å bygge demokrati, for å bruke litt store ord. Et land som ikke har oversikt over hvordan for eksempel ressursene brukes og er fordelt, gir færre muligheter for borgerne til å få innsyn. Gode økonomiske modeller som viser hva som skjer når ressursene blir brukt på forskjellige måter er også et viktig instrument for de styrende som vil bruke knappe ressurser, sier Wold.

SSB legger da også vekt på å oppmuntre bistandslandene til å bygge statistikkbyråer som er mest mulig uavhengige av de regjerende regjeringer, slik modellen er i Norge. Bare slik kan statistikkbyrået bli et fullverdig demokratisk korrektiv.

Drosjeeier og statistiker

Å jobbe i u-land innebærer ofte å måtte forholde seg til det uventede. Bjørn Wold forteller om ankomster seint på kvelden i et fremmed land uten landets egen valuta og uten noe sted å bo, situasjoner hvor blandingen av improvisasjon og flaks er avgjørende. I noen afrikanske land har også snodige regler gjort det svært billig å fly. Det betyr at flyet også er billigste og smarteste reisemåte for kvinnene som utnytter store prisforskjeller mellom naboland og skal på markedet med sine importerte produkter. Du risikerer altså å havne på et fly fylt til trengsel med grønnsaker, samt kyllinger på hattehyllene. Ikke akkurat SAS eller Braathens!

-Jeg har også vært med på avganger der vi har vært flere passasjerer enn flyseter. Problemet har vært løst etter førstemann til mølla-prinsippet: Alle starter på likt, slenger sin bagasje om bord i flyet, og løper inn for å sikre

seg seter. De som truer seg ned to i ett sete får være med, passasjerer i midtgangen blir heldigvis kastet ut, forteller Wold.

Nytt prosjekt skal igang i Uganda. Bjørn Wold fotografert på markedet i Kampala, Uganda.

Noen sider ved afrikansk virkelighet har også klar betydning for statistikkvirksomheten. I mange afrikanske land er en stilling i det offentlige så dårlig lønnet at de fleste tvinges til å ha betydelige virksomheter på si for å få en anstendig inntekt. Wold forteller om statistikere med en drosjebil eller en bar på si. Drosjebilen ble gjerne kjørt av en i familien til daglig, men skulle den repareres måtte statistikeren trå til.

- Vi oppdaget at det ble viktig bistandsarbeid å begynne med å heve lønnsnivået slik at folk fikk en inntekt som gjorde at de kunne konsentrere seg om jobben i statistikkbyrået.

Hvor er diplomene?

- Jeg skulle til Zambia for å holde kurs, og mente jeg hadde tenkt på alt, absolutt alt. Men på den siste dagen av kurset kom et uforventet krav: Vi må ha diplomer!

- Til å henge på veggen?

- Det også antar jeg, men særlig til CV-en. Kurs kan gi forfremmelse, og forfremmelser er viktige i et system med lave lønninger. Det lave lønnsnivået skaper også et uheldig hierarki der alle må bli ledere for å få en anstendig lønn, sier Bjørn Wold.

7.2.2002

Økonomisk utsyn for året 2001 og konjunkturtendensene for Norge og utlandet

Slutt på høykonjunkturen

2001 markerte slutten på fem år med høykonjunktur i norsk økonomi. Fra tidlig i 1998 har den underliggende BNP-veksten for fastlandsøkonomien vært på 1-1,5 prosent, lavere enn det langsiktige vekstpotensialet til økonomien. Arbeidsmarkedet fortsatte å svekke seg noe gjennom 2001. Samtidig avtok prisstigningen. Noe sterkere innenlandsk etter-spørsmål enn tidligere antatt gir trolig om lag uendret ledighet fremover. Rentene ventes å gå svakt ned.

Internasjonal økonomi ble i 2001 preget av konjunkturedgangen i USA, og virkningene av denne på resten av verden. Samtidig med at vekstanslagene for 2001 ble nedjustert, ble også forventningene til 2002 redusert, særlig etter terrorangrepene i USA 11. september. Oljeprisene startet året på et høyt nivå, men falt markert gjennom 2001. Også internasjonale råvarepriser falt, og konsumprisveksten viste klart avtakende tendens, etter sterkere vekst gjennom de to foregående årene. Sentralbankenes styringsrenter ble til dels kraftig redusert.

Kombinasjonen av kraftige pengepolitiske og finansielle stimulanser i 2001 burde normalt føre til et markert konjunkturoppsving i USA tidlig i første halvår i år, men ettervirkninger av terrorangrepene kan bidra til å trekke omslaget noe ut i tid. Styrken på og varigheten av den kommende oppgangen er dessuten uklare. Med et raskt omslag i amerikansk økonomi, er det sannsynlig

at veksten i EU-landene vil ta seg opp senest i løpet av sommeren i år.

Oppjusterte oljeinvesteringer i 2003

For Norge er 2002 det første året hvor det finansielle opplegget er utformet i tråd med den nye finansielle handlingsregelen. Med hovedvekt på skatte- og avgiftslette, blir de ekspansive virkningene av den nye regelen begrenset. Sett i forhold til det vedtatte opplegget for i år, gir regelen dessuten lite rom for nye tiltak neste år. Oljeinvesteringene vil gi vekstimpulser til norsk økonomi, særlig for 2003, der investeringsanslaget nå er klart oppjustert. Også Fastlands-Norges investeringer ventes nå å øke fremover, etter nedgang gjennom de siste årene. Lav prisvekst vil bidra til svært høy realinntektsvekst i 2002, selv med noe lavere lønnsvekst enn i fjor. Også i 2003 vil realinntektsveksten bli sterk. Det gir høyere konsumvekst i 2002 og 2003 enn i de siste tre årene.

Norske bedrifter fortsetter gjennomgående å tape markedsandeler på grunn av svak konkurransevne, og vil neppe klare å trekke fulle fordeler av det forventede oppsvinget i utlandet. Med en noe sterkere vekst i husholdningenes konsum og et omslag i investeringene, vil imidlertid etterspørselsveksten i fastlandsøkonomien øke fremover. Også økte investeringer i oljesektoren vil bidra til sterkere oppgang i veksten i fastlandsproduksjonen enn tidligere lagt til grunn. Dette antas å føre til om lag uendret arbeidsledighet gjennom 2002 og 2003, det vil si at vi i stor grad unngår den svekkelsen av arbeidsmarkedet fremover som lå inne i vår forrige analyse.

Dette tilsier at rentenedgangen fremover neppe blir like sterk som det vi la til grunn i vår forrige rapport. Vi forventer nå at tremåneders pengemarkedsrente vil legge seg på 6 prosent fra og med

sommeren og videre gjennom 2003. Veksttaket i konsumprisindeksen falt klart gjennom andre halvår i fjor og prisstigningstakten forventes å falle ytterligere i første halvår i år. Justert for bidraget fra avgiftsendringer og energivarer, ventes imidlertid en om lag uendret prisvekst, knapt 2,5 prosent i 2002 og 2003.

1.2.2002

Sjølvmeldingsstatistikk, 2000

Mange tente godt på aksjar

Motteke aksjeutbytte for personlege aksjeeigarar utgjorde 29,3 milliardar kroner i 2000. Dette var ein auke på heile 53 prosent samanlikna med 1999. Frå 1997 til 2000 auka aksjeutbytte med 127 prosent.

Det var til saman 303 000 personar som mottok aksjeutbytte i 2000, med eit gjennomsnittleg utbytte på 96 500 kroner. Aksjeutbytte var særst ujamnt fordelt mellom aksjeeigarane. Tre firedelar av mottakarane fekk utbetalt under 10 000 kroner i aksjeutbytte, medan dei 5 000 personane med høgast utbytte mottok over 3,5 millionar kroner i gjennomsnitt eller heile 63 prosent av utdelt utbytte til personar dette året.

Også andre kapitalinntekter auka monaleg i 2000. Vinst ved sal av aksjar steig til dømes med heile 85 prosent frå 1999 til 2000, til 18,5 milliardar kroner. I gjennomsnitt fekk dei 234 400 personane som realiserte aksjar i 2000 ein vinst på 78 800 kroner kvar. Det var 50 prosent fleire som hadde vinst ved sal av aksjar i 2000 samanlikna med året før.

To tredelar av inntekta var løn

Dei skattepliktige lønnsinntektene dvs. løn, honorar, skattepliktige sjukepengar og dagpengar utgjorde til saman 550,4

milliardar kroner i 2000. Dette var ein auke på 5,3 prosent frå året før. Ser ein på løn som del av samla bruttoinntekt, var denne 66,4 prosent i 2000 eller 2 prosentpoeng mindre enn året før. Nedgangen i delen løn motsvarar auken i vinst ved sal av aksjar og motteke aksjeutbyte som utgjorde 5,8 prosent av bruttoinntekta i 2000.

Frådraga auka meir enn inntektene

Frå 1997 til 2000 har frådraga auka meir enn bruttoinntekta. Medan bruttoinntekta har auka med 26 prosent frå 1997 har frådraga auka med 35 prosent. Det er minstefrådraget som står for storparten av auken frå 1999 til 2000. Personar med minstefrådrag førte i gjennomsnitt 31 900 kroner på denne posten mot 28 000 kroner i 1999. Renter av gjeld utgjorde vel 27 prosent av totale frådrag, med eit gjennomsnitt på 23 600 kroner for dei med renter av gjeld.

Færre fører reiseutgifter

Den skattefrie grensa for reiseutgifter blir sett stadig høgare, noko som har ført til ein nedgang på 8,3 prosent i talet på personar med reisefrådrag. Reiseutgifter førte som frådrag gjekk ned med 5,4 prosent. Det var 524 500 personar som fekk godkjent frådrag for reiseutgifter med eit snitt på 11 000 kroner kvar.

Auka inntekter av hus og hytter

Inntekter av hus og hytter steig med nesten 15 prosent frå 1999 til 2000. Dette heng saman med at likningsverdien av både hus og hytter blei sett opp med 10 prosent, i tillegg til nye hus med høge likningstakstar. Nesten kvar annan person førte opp verdi av eigen bustad, anten som sjølveigar eller i bustadselskap.

Av fylka var det Akershus, Vestfold og Møre og Romsdal som hadde høgast inntekt og formue av eigen bustad.

Meir formue

Nordmenn har dei siste åra fått stadig høgare skattepliktig formue. Finansformuen (dvs. verdien av bankinnskot, aksjar og andre verdipapir) auka frå 1999 til 2000 med vel 11 prosent, eller 74,3 milliardar kroner. I same periode auka realkapitalen til norske hushald med 46,8 milliardar kroner, eller 9,4 prosent. Merk likevel at tala for realkapi-

tal berre er baserte på likningsverdiar, og ligg lågare enn faktisk verdi.

Samla skattepliktig bruttoformue i 2000 var 1 281 milliardar kroner, der 737,4 milliardar kroner var finanskapital og 543,5 milliardar kroner var realkapital.

Og meir gjeld

Men også gjelda til norske hushald har auka dei siste åra. Summen av all gjeld som blei ført til fråtrekk ved likninga var på 856,5 milliardar kroner i 2000. Dette var 383 800 kroner i gjennomsnitt for kvar person med gjeld i 2000, mot 352 300 kroner i snitt i 1999. Gjelda auka med 10 prosent frå 1999, eller med knapt 80 milliardar kroner.

31.1.2002

Arbeidskraftundersøkelsen, 4. kvartal 2001

Økt yrkesaktivitet for kvinner

Syssetsettingen økte med 13 000 personer fra 4. kvartal 2000 til 4. kvartal i fjor. Samtidig økte tallet på arbeidsledige med 7 000, ifølge de siste tallene fra arbeidskraftundersøkelsen (AKU). Yrkesaktiviteten gikk opp for kvinner, men holdt seg stabil for menn.

Økningen i yrkesaktiviteten viser seg særlig blant kvinner i alderen 30-39 år og over 55 år. 69 prosent av kvinnene i alt (16-74 år) var med i arbeidsstyrken i 4. kvartal 2001, en oppgang på 1 prosentpoeng fra samme kvartal året før. Til sammenligning var 77 prosent av mennene med i arbeidsstyrken på begge tidspunktene. Veksten i syssetsettingen blant kvinner har mest skjedd i form av deltidsarbeid. Også blant menn har andelen deltidsarbeidende økt noe det siste året.

Sesongjusterte tall viser at syssetsettingen fra 3. til 4. kvartal 2001 økte med 15 000, mens arbeidsledigheten ikke endret seg vesentlig.

Flere arbeider i forretningsmessig tjenesteyting

Fordelt på næring var det oppgang i syssetsettingen i forretningsmessig tjenesteyting, undervisning og helse- og sosialtjenester fra 4. kvartal 2000 til samme

kvartal i fjor. I hotell- og restaurantvirksomhet, engroshandel og motor-kjøretøytenester har det derimot vært nedgang i syssetsettingen.

Arbeidsledighet på 3,3 prosent

Ifølge AKU var det i gjennomsnitt 78 000 arbeidsledige i 4. kvartal 2001, en økning på 7 000 fra samme kvartal året før. De arbeidsledige utgjorde 3,3 prosent av arbeidsstyrken, mot 3,1 prosent ett år tidligere. Ledigheten har gått noe opp for menn under 25 år og for kvinner 25-54 år.

Andelen av de ledige som er langtidsledige har holdt seg uendret på 18 prosent det siste året. Langtidsledige er personer med en sammenhengende ledighetsperiode på over et halvt år frem til intervju tidspunktet, og som fortsatt er ledige.

Det var 72 000 undersysselsatte i 4. kvartal 2001, det vil si deltidssysselsatte som søker mer arbeid. Som andel av alle deltidssysselsatte utgjorde undersyssetsettingen 11,8 prosent, mot 11,4 prosent i 4. kvartal 2000.

Ledigheten i EU og OECD: 7,8 og 6,9 prosent

Mens den sesongjusterte arbeidsledigheten i Norge økte fra 3,6 prosent i august til 3,8 prosent i november 2001, økte ledigheten i EU-landene fra 7,7 til 7,8 prosent. OECD-landene samlet hadde en ledighet på 6,9 prosent i november, mot 6,6 prosent i august. I USA var ledigheten på 5,6 prosent i november (4,9 i august 2001), i Sverige 5,0 prosent (4,9 i august) og i Danmark 4,4 prosent (oktobertall, som i august).

Flere midlertidig ansatte

200 000 personer var midlertidig ansatt i 4. kvartal 2001, en økning på 22 000 fra samme kvartal i fjor. Alt i alt utgjorde de midlertidig ansatte 9,5 prosent av alle ansatte i 4. kvartal 2001, mot 8,5 prosent ett år tidligere. Innslaget av midlertidige ansettelser var relativt sett høyest i undervisning, helse- og sosialtjenester, hvor også økningen av slike ansettelser var størst det siste året. Lavest var innslaget i industri, bygge- og anleggsvirksomhet og i transportnæringen.

Usikre sesongjusterte tall

Kvalitetstester viser at de sesongjusterte tallene for AKU-ledige er usikre. Sesongjusteringsmetoden har problemer med å identifisere et sesongmønster i denne tallserien. De tilfeldige utslagene er relativt store i forhold til sesongkomponenten. Det er derfor grunn til å minne om at usikkerheten er særlig stor for ledighetstallene.

31.1.2002

Arbeidskraftundersøkelsen. Sesongjusterte månedstall, november 2001

Høy yrkesdeltakelse

Antall personer i arbeidsstyrken økte ytterligere fra 3. til 4. kvartal 2001. Det viser de siste sesongjusterte tallene fra arbeidskraftundersøkelsen (AKU).

I 4. kvartal 2001 var 20 000 flere personer med i arbeidsstyrken (sysselsatte + arbeidsledige) enn foregående kvartal når normale sesongvariasjoner er tatt ut.

Sesongjusterte tall viser at sysselsettingen fra 3. til 4. kvartal i fjor økte med 15 000, mens arbeidsledigheten ikke endret seg vesentlig. Arbeidsledigheten, sesongjustert, økte fra 3,6 prosent av arbeidsstyrken i 3. kvartal til 3,8 prosent 4. kvartal 2001, hvilket er innenfor feilmarginen til de sesongjusterte endringstallene i AKU. Sesongjusterte tall over registrerte ledige ved arbeidskontorene kan imidlertid tyde på en økning utover høsten 2001 i arbeidsledigheten.

Nivå tall fra AKU som ikke er rensert for normale sesongsvingninger, viser at 78 000 personer var arbeidsledige og 2 275 000 personer var sysselsatt 4. kvartal 2001.

Utførte ukeverk (av 37,5 timer), sesongjustert, gikk ned med 11 000 fra 3. til 4. kvartal 2001. Endringen er trolig innenfor feilmarginen i AKU.

30.1.2002

Anmeldte lovbrudd, 2001

Mindre vinningskriminalitet og skadeverk

I 2001 ble det anmeldt 444 400 lovbrudd. Det er en nedgang på 2 prosent i forhold til året før. Statistikken over anmeldte lovbrudd viser nedgang i vinningskriminalitet og skadeverk, men svak økning i voldskriminalitet. Det er fortsatt sterk økning i registrert narkotikakriminalitet.

Med en nedgang på 7 prosent, sammenlignet med året før, er tallet for vinningskriminalitet i 2001 det laveste på 6 år. Anmeldelser for skadeverk er redusert de siste tre årene. Anmeldt volds- og narkotikakriminalitet har derimot økt jevnt, og til dels kraftig, den siste syvårsperioden. Siden 1995 har anmeldte voldslovbrudd økt med over 30 prosent, og antallet narkotikaforbrytelser er i samme periode mer enn doblet.

Nedgang i tyverier

I 2001 gikk antall anmeldte tyverier ned med 7 prosent sammenlignet med året før. Antallet som ble registrert er det laveste siden 1995. Tyverier utgjorde over to tredeler av alle anmeldte forbrytelser i 1991, men drøyt halvparten i 2001.

Nedgangen i det totale antall tyverier har først og fremst sammenheng med at simpelt tyveri ble redusert med 9 000 anmeldelser (9 prosent) sammenlignet med året før. Det er første gang siden 1993 man registrerer nedgang i denne kategorien tyveri. Nedgangen gjelder for de fleste kategoriene av simpelt tyveri. Eksempelvis gikk tallet på simpelt tyveri fra butikk ned med 18 prosent, fra befordringsmiddel og offentlig bygning med 14 prosent. Simpelt tyveri fra kafé og restaurant gikk ned med 22 prosent, etter en kraftig nedgang av antall anmeldelser av denne typen lovbrudd i Oslo. Videre ble forseelsen naskeri, som også inngår i annen vinningskriminalitet, redusert med 10 prosent.

Anmeldt grovt tyveri fortsatte den 10-årige nedadgående trenden. Siden 1991,

som er det første året med anmeldelsesstatistikk, har grovt tyveri gått ned med 20 prosent. Spesielt tydelig er nedgangen i grove tyverier fra ulike bygninger. For eksempel er grovt tyveri fra leilighet, bolighus og hytte halvert i denne perioden.

De siste syv årene er det imidlertid en økning i antallet anmeldt grovt tyveri fra person på offentlig sted, og da spesielt kraftig i perioden 1999 til og med 2001. Økningen av denne typen forbrytelser, som inngår i underkategorien "Annet grovt tyveri", har de siste fem årene først og fremst sammenheng med en økt registrering i Oslo.

Etter økningen i foregående femårsperiode, gikk derimot både anmeldte ran og grove ran ned. I hele landet ble det i 2001 registrert 1 006 ran og 485 grove ran - en nedgang på henholdsvis 20 og 6 prosent sammenlignet med året før.

Også anmeldt brukstyveri av motorkjøretøy gikk ned i 2001. Det er særlig færre anmeldelser av biltyveri (fra 18 400 til 15 600) som forklarer nedgangen. Siden 1991 har brukstyveri av motorkjøretøy gått ned med 9 prosent.

Færre skadeverk

Sammenlignet med året før ble det i 2001 anmeldt 3 400 (12 prosent) færre tilfeller av skadeverk totalt. Det er registrert en nedgang i ulike typer skadeverk, både under forbrytelser og forseelser.

Flere narkotikaforbrytelser

Fra 2000 til 2001 steg anmeldelsene av grove narkotikaforbrytelser og narkotikaforbrytelser mot straffeloven med henholdsvis 18 prosent og 11 prosent. Det ble også registrert 11 prosent flere forbrytelser mot legemiddelloven enn året før.

Den jevne og kraftige økningen i antall registrerte narkotikaforbrytelser bidrar til et noe annet kriminalitetsbilde i 2001 enn i 1991. I 2001 utgjør narkotikaforbrytelser 15 prosent av alle anmeldte forbrytelser, mens den tilsvarende andelen var 5 prosent i 1991. Totalt ble det anmeldt 49 000 narkotikaforbrytelser i 2001, 36 000 flere enn i 1991.

Siden 1991 er antall narkotikaforbrytelser mot legemiddeloven, som blant annet inkluderer bruk og besittelse, nærmere femdoblet. Videre er grove narkotikaforbrytelser og andre narkotikaforbrytelser etter straffeloven, henholdsvis doblet og tredoblet.

Mindre grove voldslovbrudd dominerer

Etter den kraftige økningen året før, viser statistikken for 2001 en utflating i antall anmeldelser for voldskriminalitet. Trenden fra de siste ti årene - med en økning i antall anmeldte legemsfornærmelser og trusler, samt tvang og frihetsberøvelse - fortsatte imidlertid også i 2001. Det er disse formene for mindre grov vold som dominerer voldsbildet. I 2001 utgjorde trusler 35 prosent og legemsfornærmelsene 44 prosent av all anmeldt voldskriminalitet.

De grovere formene for vold (legemsbeskadigelse, grov legemsbeskadigelse, drapsforsøk og drap) har imidlertid gått ned i 2001 sammenlignet med året før.

Ny lov om seksualforbrytelser

Statistisk sentralbyrå presenterer sin første helårsstatistikk med registreringer og definisjoner av anmeldelsene ut fra ny lov om seksualforbrytelser (i kraft 11. august 2000).

En av de mest sentrale endringene er det utvidede voldtektsbegrepet. Den nye lovgivningen definerer flere typer handlinger som voldtekt enn tidligere. I statistikken ser vi at antall registrerte anmeldelser av voldtekter i 2001 er langt høyere enn i årene før. Tar vi høyde for det utvidete voldtektsbegrepet - ved å se på utviklingen samlet for voldtekt, seksuell omgang med bevisstløs og seksuell omgang med trusler og lignende - ser vi imidlertid en nedgang på 7 prosent (fra 703 til 654) i antall anmeldelser i 2001, sammenlignet med året før. I løpet av de 10 foregående årene, fra 1991 til og med 2000, ble imidlertid politiet kjent med et økende antall av disse typer seksuelle overgrep.

29.1.2002

Utdanningsstatistikk. Elevar i vidaregåande skolar. Førebelse tal, 1. oktober 2001

Flest kvinner blant vaksne elevar

Blant elevar i vidaregåande opplæring 25 år og eldre, utgjør kvinnene nærare 64 prosent. Blant elevar i alderen 30 år og over er delen kvinner meir enn 67 prosent.

Førebelse tal per 1. oktober 2001 viser at kvinnene utgjør størst del av dei vaksne elevane i vidaregåande opplæring. Blant elevar mellom 25-29 år utgjør kvinnene 56,3 prosent. Blant elevar 30 år og over er delen kvinner på 67,3 prosent. I aldersgruppa 20-24 år er det minimale skilnader på delen menn og kvinner.

Sør-Trøndelag har størst del vaksne elevar

På landsbasis utgjør elevar over 20 år 12,2 prosent av elevmassen. Sør-Trøndelag har størst del vaksne elevar med 20,6 prosent. Nordland følgjer tett med 19,7 prosent. Akershus har lågast del elevar over 20 år med 4,6 prosent.

Nordland er det fylket som har størst del elevar over 30 år, der desse utgjør 10,3 prosent av elevane i fylket. Deretter følgjer Troms med om lag 8 prosent og Oppland med 7,4. Akershus har den lågaste delen elevar i denne aldersgruppa med i overkant av 1 prosent. I aldersgruppa 20-24 år er det Sør-Trøndelag som har størst del elevar med 10,6 prosent. Deretter kjem Finnmark med 7,4 prosent. Også i denne aldersgruppa har Akershus lågast del, med i overkant av 3 prosent.

Flest elevar har foreldre med vidaregåande skole

Av elevane i vidaregåande opplæring har over 55 prosent foreldre med vidaregåande utdanning. Nærare 39 prosent av elevane har foreldre med høgare utdanning medan om lag 6 prosent har foreldre med grunnskoleutdanning. Dette har ein samanheng med at utdanningsnivået til foreldregenerasjonen er blitt høgare, og at det blir færre og færre av den norske

befolkninga som berre har grunnskoleutdanning. Hausten 2000 hadde i overkant av 20 prosent av befolkninga berre fullført utdanning på grunnskolenivå.

Det er likevel skilnader mellom dei ulike studieretningane. I studieretningar som gir studiekompetanse (studieretningar for allmennfag, økonomiske og administrative fag, musikk, dans og drama og idrettsfag) er det nærare 49 prosent av elevane som har foreldre med høgare utdanning, og over 45 prosent har foreldre med vidaregåande skole. I underkant av 4 prosent har foreldre med grunnskoleutdanning. Skiljet er høgast på studieretning for musikk, dans og drama der over 63 prosent av elevane har foreldre med høgare utdanning, og knapt 1 prosent har foreldre med grunnskoleutdanning.

Svak nedgang i elevtalet

Per 1. oktober 2001 var det om lag 162 000 elevar i vidaregåande skolar under opplæringslova. Dette er ein svak nedgang frå 1. oktober 2000 på om lag 1 600 elevar.

Frå 1995 har det vore ein jamn nedgang i elevtalet i vidaregåande skolar. Dette kjem sannsynlegvis av nedgang i folketallet, sidan delen ungdom 16-18 år i vidaregåande opplæring har halde seg relativt stabil.

24.1.2002

Utslipp til luft av miljøgifter

Dioksinutslipp ned tre firedeker

Utslippene til luft av dioksiner i Norge er redusert med 74 prosent i perioden 1990-2000 og halvert siden 1995. Utslippene viser seg imidlertid å være høyere enn tidligere beregnet.

Statistisk sentralbyrå har utarbeidet disse nye tallene i samarbeid med Statens forurensningstilsyn.

Reduksjonene i utslipp skyldes i hovedsak lavere utslipp fra industrien som følge av strengere utslippskrav og at et par bedrifter med høye utslipp er nedlagt. Mindre omfang av halmbrenning og av forbenning av avfall i små anlegg

samt utfasing av tilsetningsstoffer i bensin bidrar også til reduserte utslipp.

Nivået på utslippene viser seg imidlertid for alle årene å være vesentlig høyere enn tidligere beregnet, for 1999 ca. 40 gram i forhold til tidligere oppgitte tall på ca. 20 gram. Det skyldes at statistikken nå omfatter tall fra flere diffuse kilder til dioksinutslipp, ikke bare store bedrifter og forbrenningsanlegg.

Det nasjonale målsettingen er å *redusere utslippene vesentlig* innen 2010 i forhold til 1995. Dioksiner er også regulert gjennom langtransportkonvensjonen. Forpliktelsen her er at utslippene i 2010 ikke skal overstige nivået i 1990.

Dioksiner er fellesnavnet på en gruppe miljøgifter. Dioksiner tas opp i fettvev og oppkonsentreres i næringskjeden. Dioksiner er akutt giftige ved høye nivåer, men ved lavere konsentrasjoner, kan dioksiner blant annet påvirke immunsystemet og har evne til å forårsake kreft. Dioksiner kan absorberes på partikler og kan således fraktes over store avstander. Som følge av dette betraktes dioksiner som et regionalt forurensningsproblem.

Industri, vedfyring og skipsfart bidrar mest

Til tross for vesentlige reduksjoner i utslippene var produksjon av metaller den største kilden til dioksinutslipp i Norge i 2000. Utslippene fra vedfyring, skipsfart, treforedling og ukontrollert forbrenning er også viktig. I 1990 var utslipp fra malmproduksjonen i Syd-Varanger den viktigste kilden, og det årlige utslippet her var alene i samme størrelsesorden som de totale norske utslippene i dag.

Store usikkerheter

Utslippsdataene er basert på utslippsmålinger fra store industribedrifter og avfallsforbrenningsanlegg samt beregninger for andre diffuse kilder. Det er knyttet stor usikkerhet til statistikken over utslipp av dioksiner. Dette skyldes at det er gjennomført relativt få målinger fra utslipp fra diffuse kilder (kilder utenom industrien), og utslippsfaktorene som er gjengitt i litteraturen spriker mye. Der det foreligger målinger, er måleusikkerheten ofte relativt høy. Videre er det for industrien ofte bare rap-

portert utslippsdata for de senere årene, og utslippsnivået for tidligere år er ukjent. Det kan også forekomme utslipp fra ukjente kilder. Dataene som presenteres i denne rapporten må derfor ses på som foreløpige og vil bli forbedret etter som kunnskapsnivået øker.

24.1.2002

Utslipp av klimagasser, 1990-2000

Klimagassutslippene svakt redusert i 2000

De norske klimagassutslippene gikk tilbake med 1 prosent i 2000. Dette til tross for at CO₂-utslippene fra olje- og gassvirksomheten offshore økte med hele 12 prosent dette året. Siden 1990 har Norges samlede klimagassutslipp økt med mer enn 6 prosent.

Statistisk sentralbyrå (SSB) og Statens forurensningstilsyn (SFT) presenterer nå resultatene fra sin årlige gjennomgang av tidligere beregninger av disse utslippene. Hele tidsserien er oppdatert, trenden er den samme som tidligere publisert.

Mild vinter og gjerrige biler

Norge har undertegnet Kyotoavtalen der vi forplikter oss til at utslippene i 2008-2012 ikke skal være mer enn 1 prosent høyere enn 1990-nivået (etter at kvotehandel og andre Kyotomekanismer er tatt hensyn til). Norges samlede utslipp av klimagasser har imidlertid økt med noe over 6 prosent i perioden 1990-2000.

I 2000 gikk utslippene ned med drøyt 1 prosent i forhold til året før. Det er første gang siden 1991 at utslippene har gått tilbake. Tilbakegangen har flere årsaker. Fyringssesongen i 2000 var den mildeste siden 1992, noe som førte til et svært lavt forbruk av fyringsolje og fyringsparafin. Selv om veitrafikken har økt, har en mer drivstoffgjerrig bilpark bidratt til lavere drivstofforbruk og utslipp. Videre ble flere flyruter lagt ned slik at salget av drivstoff til luftfart gikk tilbake.

Nedgangen i utslippene er imidlertid ikke entydig for alle sektorene. CO₂-

utslippet fra olje- og gassvirksomheten på kontinentalsokkelen er fortsatt økende, og veksten var på hele 12 prosent i 2000. Prosessutslippene i industrien øker også, men i mindre grad.

Oljevirksomhet og veitrafikk har størst utslipp

Klimagasser er en samlebetegnelse på gassene CO₂, metan, lystgass, HFK-er, PFK-er og SF₆. CO₂ sto i 2000 for tre firedeler av de samlede klimagassutslippene i Norge. Olje- og gassvirksomheten sto for omtrent en firedel av CO₂-utslippene i 2000, mens veitrafikk og fyringsutslipp på land bidro med nesten like mye (henholdsvis 22 og 21 prosent). Prosessutslipp fra metallproduksjon sto for 13 prosent.

Metan og lystgass går ned

Metan sto i 2000 for 12 prosent av klimagassutslippene. Mer enn halvparten av disse utslippene skyldes gass som utvikles når avfall brytes ned på avfallsdeponier. Deponiutslippene er redusert noe de siste årene som en følge av at mer og mer av gassen brennes av eller utnyttes. Landbruket står for nær en tredel av utslippene. Begge disse utslippskildene har hatt en svak reduksjon i 2000, noe som førte til at de totale metanutslippene gikk svakt ned (ca. 0,5 prosent). Metanutslipp fra oljelasting offshore økte i 2000, noe som motvirket en enda større nedgang.

Lystgassutslippene har gått tilbake med 2 prosent som en følge av stor nedgang fra gjødselproduksjon. Også her kunne den samlede nedgangen vært enda større, men ble motvirket ved at utslippene fra veitrafikk fortsatt er økende. Lystgassutslippet fra veitrafikk kommer som en bieffekt når katalysatoren renses nitrogenoksider. Utslippsøkningen skyldes derfor ikke økt veitrafikk, men økt andel biler med katalysator på norske veier.

Utslipp av HFK-er, PFK-er og SF₆ sto for til sammen nesten 4 prosent av klimagassutslippene i 2000. Denne andelen er på samme nivå som året før.

Tallene gir ikke et helt riktig bilde

Mye tyder på at særlig CO₂-utslippene i 2000 i virkeligheten var noe høyere enn våre tall viser. Utslippsberegningene for

veitrafikk er basert på salgstall og ikke forbruk, og det kan se ut som om forbruket av autodiesel og bilbensin i 2000 ikke ble redusert like mye som salget. Dette skyldes nedbygging av lager på bensinstasjoner i desember 2000 som en følge av Stortingets vedtak om reduserte drivstoffavgifter fra 1. januar 2001. Etter avgiftsnedsettelsen har salget tatt seg opp igjen. Samlet salg av autodiesel var 20 prosent høyere i januar og februar 2001 enn i samme periode i 2000. Tilsvarende tall for bilbensin er 11 prosent.

23.1.2002

Navnestatistikk, 2001

Julie og Markus på navnetoppen

Både Julie og Markus/Marcus er navn som var en del brukt for over hundre år siden. Så gikk begge av bruk. Fra 1960 begynte de å klatre jevnt og trutt. Julie nådde toppen i 1996, men fikk så et tilbakeslag. Det er nå er overvunnet, og Julie er tilbake på førsteplassen. Markus/Marcus er mest brukt blant guttene for tredje år på rad.

Stabile guttenavn

Stabiliteten blant guttenavnene er nesten dramatisk. Kristian og Martin følger etter Markus, som i fjor og året før. Vi må ned til Marius på 10 plass (opp 4) for å finne et navn som har beveget seg mer enn en plass. Lenger ned fortsetter Emil oppover. "Bærum-navnene" Oskar, Jakob, Philip og Herman klatrer stadig i hele landet. Elias som var nesten borte fra 1940 til 1980 er nå oppe på 29. plass, fram 8.

Størst tilbakegang blant guttene siste året har Simen og Kim. På litt lengre sikt Stian og Espen.

På nettet finnes en alfabetisk liste med over 400 navn av hvert kjønn. Den viser antall de ti siste årene. Selv om fødselstallene varierer litt, spesielt lavt i 2001, gir tabellen en fin oversikt over nesten alle aktuelle navn. Her kan vi lete etter framtidens toppnavn. Noen navn å se opp for er August (hvor for øvrig 22 prosent er født i august), Gabriel, Isak/Isac (44. plass, dobbelt så mange som for 4

år siden), Oliver (137 barn i 2001 mot 21 i 1992) og Kasper, Jesper og Jonathan.

Mer bevegelse i jentenavnene

Julie er tilbake som mest brukte jentenaavn etter å ha vært helt nede på 9. plass i 1998. Ida er på annen plass for tredje året på rad og har vært blant de tre mest brukte siden 1985. Sara fortsetter oppover og ligger nå som nummer 3. Fjorårets navn, Emilie, er nå over sin største glansperiode og falt til 5. plass. Maria er opp fra 12. til 6. plass. Hanna kom sterkt tilbake. Etter et fall på 8 plasser i 2000 gikk hun fram 13 plasser til 10. Årets klatrenavn er nok Hedda. Før 1960 var det bare kjent fra litteraturen. Så startet veksten langsomt fra 1985 og skjøt så fart. En liten pust i 1999 og 2000, før nytt hopp på 14 plasser til 20. plass i 2001.

Victoria og Ingrid er navn som sliter med å holde populariteten.

Lenger ned på listene finner vi Aurora, Ronja og Selma som er i fin framgang, og er navn som kanskje kommer på topplisten om noen år.

Påvirker kjendisene navnevalget?

I noen tilfeller hvor en kjent person har et spesielt navn, et navn som ikke var vanlig da vedkommende var barn, kan kjendisnavnet slå ut på navnevalget. Eksempler på dette er Vegard Ulvang, Sonja Hennie (1926-28) og daværende Kronprinsesse Sonja i 1968. Da disse personene dukket opp som kjendiser, ble mange barn "oppkalt" etter dem. Til sammenligning ser vi ingen effekt av Bjørn Dæhli eller Kronprinsesse Mette-Marit.

En mulig teori er at når en kjent person har et navn som har potensial til å bli populært, så bidrar vedkommende rett og slett til å vise at navnet finnes og kan benyttes. Hedda som ellers bare er kjent fra Ibsen, fikk et voldsomt løft da en alpinist med det navnet gjorde seg bemerket. Om den store framgangen til Tuva, opp 13 plasser til 37. plass, skyldes den populære serien "Vi på Langedrag" er vanskelig å si. Navnet er i tidstrenden, men framgangen særlig utover høsten 2001 er voldsom og påfallende.

Det virker også som kjendisenes navnevalg til sine barn påvirker folk. De klassiske eksemplene er Ragnhild, Astrid og Harald på 1930-tallet. Marius var på 10-på-topp listen fra 1986 til 1997. Så sank populariteten, men nå er Marius tilbake. Opp 4 plasser til 10. plass.

Geografiske variasjoner

Sander topper i Telemark for andre året på rad og var nr. 2 i 1999. Dette må skyldes mer enn tilfeldige variasjoner. Videre er Simen stadig i vinden i Oppland, og Thomas i Rogaland. Eirik som er nr. 24 på landsbasis topper i Sogn og Fjordane og var nr. 5 i 2000. I år er det en spennende kvartett som deler teten i Bærum: Philip, Oscar, Henrik og Fredrik.

For jentene merker vi oss at Sofie står særlig sterkt i Nord-Norge, topp i Troms. Amalie er et Vestlandsnavn og topper i Sogn og Fjordane. Nora står sterkt i Vestfold og Telemark. Selma er et navn på vei opp, men foreløpig bare nr. 60 på landsbasis, men i Oslo og Bærum er hun nr. 19. I Bærum finner vi for øvrig fortsatt Helene, nå delt annen plass.

Flere navn

24,4 prosent av jentene og 22,4 prosent av guttene har flere fornavn. Det er stadig færre som får mer en ett fornavn. I tillegg har 1,6 prosent av jentene og 1,5 prosent av guttene bindestrek i navnet sitt. For begge kjønn er det 45 prosent som har mellomnavn.

Mest brukte dobbeltnavn er Ole Kristian og Ole Martin. 506 gutter har André som annet fornavn. Det dominerer totalt foran Kristian/Christian med 200.

Blant jentene er det flest Ida Marie (36) og Emma Sofie (23). 631 jenter har Marie som annet fornavn, 365 Sofie.

Etternavn

På nettet finnes også en oversikt over de mest brukte etternavn. De 13 mest brukte er -sen navn. Det pussige er at alle de har hatt nedgang siste år, mens Berg på 14. plass, som benyttes av 18 622 personer, er det første navn med økt bruk.

17.1.2002

Likestillingsindeks for kommunane, 2001

Hammerfest framleis på topp

Likestillingsindeksen for 2001 viser at Hammerfest framleis er den einaste kommunen i landet som skårar full pott. Oslo, Akershus og Finnmark ligg på topp for fylka, medan Agder-fylka ligg på jumboplass.

Dette er det tredje året på rad at SSB publiserar likestillingsindeksen for kommunane i Noreg. I år som i fjor er det Hammerfest som er den mest likestilte kommunen i landet. Hammerfest får skåren 4,0, og er dermed den einaste kommunen i landet som er blant dei 25 prosent beste kommunane på alle indikatorane. På delt andreplass følgjer Rollag og Sør-Varanger, også dei på same plass som i fjor. På delt fjerdeplass kjem Leikanger, Namsos og Bodø.

I botn av lista ligg kommunane Herøy (Møre og Romsdal) og Vanylven med skåren 1,1. Herøy låg også i fjor på botn med same skåren medan Vanylven har gått tilbake frå 1,3. Også kommunane Haram, Selje, Tysnes, Sokndal, Kvinesdal og Farsund skårar lågt i 2001 med ein indeks på 1,3. Også på den nedste delen av lista er det små endringar sidan året før.

Alle dei seks største byane ligg over gjennomsnittet for heile landet. Oslo er best av desse med ein skåre på 3,3. Deretter følgjer Stavanger (3,1), Trondheim (3,0), Bergen (2,9), Drammen (2,8) og Kristiansand (2,7). Av dei mellomstore byane er det Bodø (3,7) og Hamar (3,6) som er mest likestilt.

Få store endringar

Frå 1999 til 2000 var det til dels store endringar for nokre kommunar. Mesteparten av desse endringane kom av kommunestyrevalet og den endra samansetjinga av kommunestyra. Denne indikatoren har vore uendra frå 2000 til 2001, og dei andre indikatorane gjev mindre utslag frå eit år til eit anna. Men også i år er det nokre kommunar som gjer relativt store hopp i positiv eller negativ retning. Kommunane Askvoll og

Gamvik er dei som har gjort det største spranget oppover på lista. Begge hadde ein indeksverdi i 2000 på 2,5, medan dei i 2001 hamnar på 3,1. Dette utgjer for begge eit hopp på 140 plassar oppover på lista til delt 65. plass. For Askvoll kjem endringane spesielt av ei betring i prosentdel kvinner i arbeidsstyrken og prosentdel kvinner per 100 menn i alderen 20-39 år. I Gamvik er det spesielt kjønnsamansetjinga i alderen 20-39 år som har endra seg, og ein skårar også betre på barnehagedekning.

Størst negativt sprang frå 2000 til 2001 har kommunen Overhalla gjort. Denne kommunen gjekk ned 133 plassar til 209. plass. Dette utgjorde ein endring i indeksverdien på 0,5 poeng. Også kommunane Salangen, Bjarkøy, Skjerstad og Namdalseid gjekk langt nedover på lista. Alle gjekk ned 132 plassar til 253. plass. Størst poengmessig hopp nedover på lista gjorde kommunen Vang, som gjekk ned 0,6 poeng frå 3,3 til 2,7. Her kjem endringa spesielt av nedgang i prosentdel kvinner i alderen 20-39 år og i prosentdel kvinner i arbeidsstyrken.

Det er for det meste dei minste kommunane som opplever store hopp på indeksen. Desse kommunane er mindre robuste for små endringar i til dømes befolkningssamansetjing, og ein barnehage ekstra eller mindre kan få store utslag. I større kommunar skal det naturleg nok større endringar til før det slår ut på denne indeksen.

Agder-fylka på botn

I år har Møre og Romsdal gått forbi Aust-Agder på fylkesoversikten, og dermed er det dei to Agder-fylka som ligg på botn. Vest-Agder får ein gjennomsnittsindeks på 1,9, det same som i fjor, medan Aust-Agder ligg på 2,1, ned 0,1 poeng sidan året før. Fylka har den lågaste prosentdelen kvinnelege kommunestyrerepresentantar og prosentdel kvinner i arbeidsstyrken i landet, og Vest-Agder er også på botn når det gjeld barnehagedekning og inntekta til kvinner. Men ikkje alle kommunane i desse fylka gjer det like dårleg. Kommunane Valle og Bykle i Aust-Agder skårar høvesvis 3,4 og 3,5 poeng på likestillingsindeksen, og er med sine 17.

og 11. plassar blant dei mest likestilte kommunane i landet.

Oslo toppar fylkesoversikten også i år med 3,3 poeng. På delt andreplass kjem Akershus og Finnmark med 2,9 poeng. Også fylka Sogn og Fjordane, Buskerud, Hedmark og Nord-Trøndelag ligg over landsgjennomsnittet.

Mange måtar å skildra likestilling på

Likestilling mellom kvinner og menn kan skildrast på mange ulike måtar og ved hjelp av mange typar statistikk. Ein indeks er eit *samlemål*, ein måte å forenkla eller komprimera data på. I likestillingsindeksen prøver me å samanfatta ulike - direkte og indirekte - mål på likestilling som viser i kva grad kvinner og menn deltek - eller har høve til å delta - i politikk, utdanning, og yrkesliv i den einskilde kommune. Dei mål eller indikatorar som inngår i indeksen er: Barnehagedekning 1-5 år (2000) Prosentdel kvinnelege kommunestyrerepresentantar (1999) Talet på kvinner per 100 menn i alderen 20-39 år (2000) Utdanningsnivået til kvinner og menn (1999) Kvinner og menn i arbeidsstyrken (2000) Inntekt til kvinner og menn (1999)

Denne samstillinga av indikatorar er sjølvstøtt berre éin av fleire moglege måtar å visa likstillings situasjonen i kommunane på. Indeksen omfattar det som er tilgjengeleg av relevant statistikk og dei viktigaste målbare faktorane må seiast å vera med.

For indikatoren "Prosentdel kvinner per 100 menn", så er denne teken med som ein slags indirekte indikator. Kommunar med få sjansar for utdanning og ein ein-sided (mannsdominert) næringsstruktur opplever gjerne fråflytting av unge vaksne kvinner. Låg prosentdel kvinner indikerer difor at grunnlaget for likestilling er svakt i kommunen.

21.12.2001

Dødsårsaker, 1999

Flere dør av sykdommer i nedre luftveier

1 011 menn og 767 kvinner døde av kroniske sykdommer i nedre luftveier i 1999. Dette tilsvarer 4 prosent av alle dødsfall av sykdommer i 1999. Blant kvinnene økte andelen dødsfall forårsaket av kroniske sykdommer i nedre luftveier med 85 prosent fra 1989 til 1999.

Kroniske sykdommer i nedre luftveier er definert som forskjellige typer bronkitt, emfysem, astma, bronkiektasi og andre obstruktive lungesykdommer (KOLS). Det har vært en markert økning i antallet som døde av slike sykdommer fra 1989 til 1999. I 1989 var andelen totalt 2,6 prosent av alle sykdomsdødsfall. Ser man på begge kjønn, er det kvinnene som relativt sett har hatt den største økningen. For kvinnene har andelen dødsfall av kroniske sykdommer i nedre luftveier økt med 85 prosent fra 1989 til 1999, tilsvarende tall for menn er 47 prosent. Totalt har det vært en økning på 59 prosent i perioden.

Totalt døde 4 374 av sykdommer i åndedretsorganene i 1999. Pneumoni og influensa var registrert med 53 prosent av dødsfall innenfor denne gruppen. Influensa forårsaket 200 dødsfall, en økning fra 140 i 1998. 132 kvinner døde av influensa i 1999.

Fortsatt nedgang i AIDS-dødsfall

42 633 døde av sykdommer i 1999, 20 942 menn og 21 691 kvinner. Den største gruppen av dødsfall er fra sykdommer i sirkulasjonssystemet, som 9 227 menn og 10 013 kvinner døde av. Av disse 19 240 var 8 744 dødsfall forårsaket av iskemiske hjertesykdommer (blant annet hjerteinfarkt og angina pectoris), og sykdommer i hjernekar (blant annet hjerneslag) som var årsak til 4 736 dødsfall i 1999.

Antall dødsfall av ondartede svulster er stabilt. 10 413 døde av dette i 1999, 5 672 menn og 4 741 kvinner. I 1998 var tallet 10 340. De fleste dødsfallene skyldes ondartede svulster i lunger, pro-

stata, bryst, tykktarm eller mage. Leukemi og andre svulster i lymfoid, hematopoetisk eller beslektet vev sto for 913 dødsfall. Døde av ondartede svulster uten spesifisert lokalisasjon utgjorde 6 prosent av disse dødsfallene, det samme som i 1998.

AIDS forårsaket 12 dødsfall, noe som er en nedgang fra 1998 hvor antall døde var 27.

960 døde av fallulykker

2 481 døde av ytre årsaker i 1999, 1 474 menn og 1 007 kvinner. Hovedårsaken til 74 prosent av disse dødsfallene var ulike typer ulykker. Blant ulykkene er fall den største årsaksgruppen med 960 dødsfall. Transportulykker forårsaket 349 dødsfall, mens sjøtransportulykker var årsaken til 47. 66 døde av forgiftningsulykker i 1999, det samme som i 1998.

583 døde av selvmord i 1999, tilsvarende tall for året før var 548. 38 døde av drap, 24 menn og 14 kvinner, mens det var 41 drap i 1998.

Sju barn døde av ytre årsaker

I 1999 døde 239 barn under 1 år, 140 gutter og 99 jenter. Sju barn døde av ytre årsaker, fire gutter og tre jenter. 165 barn døde i de fire første ukene av livet. De to hyppigste dødsårsakene er sykdommer og tilstander hvor barn er påvirket av faktorer hos mor og av komplikasjoner under svangerskap, fødsel og forløsning og medfødte misdannelser, deformiteter og kromosomavvik.

Det er registrert 14 dødsfall av krybbe-død (SIDS) under et år i 1999. Dette er 15 færre enn i 1998.

20.01.2001

Befolkningsstatistikk. Beregnet folkemengde, 1. januar 2002

4,52 millioner bosatte ved årsskiftet

Om lag 4 521 000 personer ventes å være bosatt i Norge ved årsskiftet, viser beregninger fra Statistisk sentralbyrå.

Det kan ligge an til en befolkningsøkning på 18 000 i 2001. Det er 6 900

mindre enn året før. Tilveksten skyldes et fødselsoverskudd på 12 300 (56 500 fødte minus 44 200 døde), og et innflyttingsoverskudd fra utlandet på 5 700.

Beregningene bygger på de tre første kvartalene i år. Anslagene for innvandring og utvandring er noe usikre.

Beregningene er bare gjort for hele landet under ett, slik at det ikke foreligger tall for fylker og kommuner.

19.12.2001

Forbruksundersøkelsen, 2000

Forbruket i private husholdninger økte

Forbruksutgiften i en gjennomsnittshusholdning økte i 2000, og var da oppe i 289 500 kroner. Utgiftene til bolig var fortsatt den største utgiftsposten.

Bolig var fortsatt den utgiftsposten som tok mest av forbruket, med utgifter til transport som en god nummer to. De siste årene har det vært en tendens til at andelen av forbruket brukt på bolig, lys og brensel har gått noe ned. Andelen var på 23,7 prosent, eller 68 500 kroner i år 2000.

Forbruket og forbruksmønsteret i private husholdninger forandrer seg lite fra et år til et annet. Det er først over flere år en kan se spor av eventuelle strukturelle endringer.

Utgiftene til mat og drikke som andel av forbruket har vært synkende i mange år. Dette er en følge av velstandsutviklingen. Det er vanlig at det brukes en prosentvis mindre andel av inntekten (og dermed av forbruksutgiftene) på matvarer jo høyere inntekten blir. For det siste året er denne trenden snudd. Dette kan bety at husholdningene tenderer mot å kjøpe dyrere matvarer, eller det kan skyldes at et økt innslag av større husholdninger i utvalget har resultert i dette skiftet i tendensen. For å kunne danne et sikrere bilde av om dette er en strukturell endring i utviklingen, trengs det flere år med undersøkelser. Mens gjennomsnittshusholdningen i 1999 brukte 11,7 prosent av forbruket

på mat utgjorde dette 12,3 prosent eller 35 600 kroner i 2000.

Transport den nest største utgiftsposten

Transportutgiftene utgjorde i gjennomsnitt 58 400 kroner i år 2000, noe som er en femtedel av totalutgiftene. I forbruksundersøkelsen blir utgiftene til bilkjøp belastet med hele beløpet det året bilen kjøpes, selv om bilen blir nedbetalt over flere år.

Vi bruker mer på klær

Andelen av utgiftene husholdningene bruker på klær og skotøy økte svakt og lå nå på 6,6 prosent. Når andelen øker svakt samtidig som totalforbruket øker, betyr det at utgiftene i kroner øker mer. I 1966 brukte gjennomsnittshusholdningen 13 300 kroner på klær og skotøy, mens utgiftene i 2000 hadde økt til 19 000 kroner. Når så prisene på klær og skotøy samtidig har gått ned de siste årene betyr det i tillegg at vi kjøper mer klær enn økningen i beløp viser.

Møbler og husholdningsartikler utgjorde i overkant av 6 prosent av utgiftene. I 2000 beløp dette seg til 18 800 kroner.

De private utgiftene til helse var rundt 3 prosent av utgiftene og var i 2000 på 7 700 kroner.

Utgiftene til post- og teletjenester har økt de siste årene, for nå å flate ut. Dette skyldes økt konkurranse med lavere priser og at deler av markedet begynner å bli mettet. En gjennomsnittshusholdning bruker i overkant av 6 000 kroner på denne utgiften. Dette utgjør 2,1 prosent av den totale forbruksutgiften.

Like mye på kultur og fritid som mat og drikke

Andelen av utgiftene som brukes på kultur og fritid lå i 2000 på 12,3 prosent av utgiftene, dette utgjør 35 600 kroner. Sammen med utgiftene til mat og drikke var kultur og fritidsutgiftene den tredje største utgiftsposten for gjennomsnittshusholdningen.

Utgiftene til restaurant- og hotelltjenester øker jevnt og var nå oppe i 11 700 kroner eller 4 prosent av totalutgiften.

13.12.2001

Utdanningsstatistikk. Befolkningens høyeste utdanningsnivå, 1. oktober 2000

Utdanningsnivået stiger stadig

Tre ganger så mange nordmenn har nå universitets- og høyskoleutdanning sammenlignet med 1970. Antallet fordoblet seg fra 1980 til 2000. Antall med grunnskole som høyeste fullførte utdanning er mer enn halvert siden 1970.

I 1970 hadde mer enn halvparten av Norges befolkning over 16 år kun grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Høsten 2000 hadde i overkant av 20 prosent kun fullført utdanning på grunnskolenivå. Hver femte innbygger hadde utdanning på universitets- og høyskolenivå. Til sammenligning hadde hver tiende høyere utdanning i 1980. I disse tallene er ikke de med uoppgitt og ingen utdanning medregnet. Økningen av antall personer med høyere utdanning kan sees i sammenheng med opprettelsen av en rekke nye studieplasser ved høyere utdanningsinstitusjoner fra siste halvdel av 1980-tallet til begynnelsen av 1990-tallet. I denne perioden kom store årskull i studiealder. Høy arbeidsledighet på slutten av 1980-tallet, samt det økte samfunnsmessige behovet for spesialkompetanse på ulike områder kan også være medvirkende faktorer.

Flest kvinner med kort høyere utdanning

Andelen av kvinnene med en kort universitets- og høyskoleutdanning er større enn andelen av mennene. Kort høyere utdanning inkluderer utdanninger på inntil fire år, slik som for eksempel cand.mag., lærer- og ingeniørutdanning. Hver femte kvinne mellom 20-24 år har en kortere universitets- og høyskoleutdanning. Mannsandelen er på vel 10 prosent. Det betyr at 75 000 flere kvinner enn menn har en kortere universitets- eller høyskoleutdanning. Flere menn enn kvinner velger derimot å fortsette med en lengre universitetsutdanning. Det er mer enn 61 000 flere menn enn kvinner med en høyere universitets- eller høyskolegrad. For eksempel har 9 prosent menn mellom 50-59 år lengre

universitetsutdanning. I underkant av 3 prosent av kvinnene i denne aldersgruppen har det samme.

Tradisjonelle fagvalg

Innenfor både videregående opplæring og universitets- og høyskoleutdanning har flest menn et naturvitenskapelig fagfelt. I den videregående grunnopplæringen har flest jenter helse-, sosial- og idrettsfaglig studieretning, mens de fleste avsluttet videregående-skolenivået med allmennfag. Ved lavere grads studier har flest kvinner lærerutdanning samt helse- og sosialfag. Mange kvinner med en høyere grad har et naturvitenskapelig fagfelt, og har derfor et utdanningsmønster mer likt menns.

Høyest utdanningsnivå i Oslo

Fylkesfordelingen viser at Oslo og Akershus er fylkene med høyest prosentandel personer med utdanning på universitets- og høyskolenivå. Lavest andel har Hedmark og Oppland. Hvis vi ser på hvilke kommuner som har flest innbyggere med universitet eller høyskole som høyeste fullførte utdanning, kommer Bærum, Asker, Oslo, Nesodden og Ås best ut. Kommunene med lavest andel personer med dette utdanningsnivået er Værøy, Torsken, Beiarn, Karlsøy og Osen. Det er imidlertid viktig å påpeke at Oslo og Akershus har den høyeste andelen med uoppgitt eller ingen fullført utdanning, og at disse tallene ikke er inkludert i denne beregningen.